

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА АКАДЕМІЯ**

На правах рукопису

КРИСОВАТА КАТЕРИНА ВІКТОРІВНА

УДК [336:330.131.7]:339.543 (477)

**Фінансові ризики функціонування
митної системи України**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**Дисертація на здобуття науковго ступеня
кандидата економічних наук**

Науковий керівник:

Десятнюк Оксана Миронівна,

доктор економічних наук,

професор

Львів - 2014

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НОВІТНЯ ПАРАДИГМА ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ.....	10
1.1. Дискурс щодо сутності фінансових ризиків.....	10
1.2. Ризикоутворюючі фактори функціонування митної системи України....	27
1.3. Типологізація фінансових ризиків функціонування митної системи України.....	45
Висновки до розділу 1.....	60
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	62
2.1. Аналіз ризиковості митного простору України.....	62
2.2. Оцінка фінансових ризиків функціонування митної системи України....	77
2.3. Детермінація загроз митній безпеці України, викликаних фінансовими ризиками.....	105
Висновки до розділу 2.....	121
РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ РОЗБУДОВИ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ.....	123
3.1. Прогнозування обсягів втрат від фінансових ризиків функціонування митної системи.....	123
3.2. Перспективи мінімізації фінансових ризиків у контексті інтеграції України до Європейського Союзу.....	131
3.3. Митний контроль у системі попередження та мінімізації наслідків і загроз фінансових ризиків функціонування митної системи.....	151
Висновки до розділу 3.....	171
ВИСНОВКИ.....	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	176
ДОДАТКИ.....	201

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Реалії функціонування митної системи України свідчать про наявність численних ризиків, що позначаються на ефективності її розбудови. Водночас євроінтеграційні процеси в економіці України потребують формування нової парадигми митних правовідносин, детермінованих фінансовими відносинами між державою та митними інституціями, з одного боку, та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності – з іншого.

З огляду на це можливість деструктивного впливу фінансових ризиків на ефективність функціонування митної системи зумовлює об'єктивну потребу в їхній ідентифікації, оцінюванні, попередженні та мінімізації.

Вагомий внесок у створення наукового підґрунтя для формування і реалізації митної політики загалом та функціонування митної системи зокрема зробили такі науковці, як І. Бережнюк, П. Буряк, А. Войцещук, С. Герчаківський, Б. Карпінський, А. Крисоватий, В. Мартинюк, П. Пашко, О. Піхоцька, В. Федосов, В. Ченцов, Б. Ярема та інші.

Дослідженню питань ризикології присвячені праці зарубіжних (Т. Бачкаї, Д. Мессена, Дж. Мілля, У. Петті, А. Сміта, Й. Тетенса, М. Фрідмена) та вітчизняних учених (І. Бланка, О. Вакульчика, В. Вітлінського, Г. Великоіваненко, С. Галько, О. Десятнюк, Я. Жаліла, М. Клапківа, О. Комарова, Ю. Кунева, І. Несторишена, П. Пашка, П. Пісного, Є. Рудніченка, С. Терещенка, О. Тимченко та інших).

Водночас фінансові ризики функціонування митної системи є новим поняттям у царині ризикології, що потребує особливої уваги з боку дослідників. Важливість та необхідність подальших поглиблених досліджень у цій галузі фінансової науки зумовили вибір теми дисертації, визначили її мету та завдання, об'єкт і предмет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Матеріали дисертації є складовою науково-дослідних робіт кафедри податків

та фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету за темами «Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку» (державний реєстраційний номер РК 0112U007882), «Регіональна фіскальна політика: теоретичні засади та практичні домінанти реалізації в Україні» (державний реєстраційний номер РК 0111U001036). У межах цих тем автором розроблено теоретичні підходи до дослідження фінансових ризиків функціонування митної системи й запропоновано практичні рекомендації щодо напрямків їхнього попередження і мінімізації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних підходів до дослідження фінансових ризиків функціонування митної системи та розробка практичних рекомендацій щодо їхнього попередження і мінімізації в Україні.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань теоретичного та прикладного характеру:

- з'ясувати сутність фінансових ризиків, визначити їхні характерні ознаки;
- проаналізувати ризикоутворюючі фактори функціонування митної системи України;
- визначити зміст і структуру фінансових ризиків функціонування митної системи;
- здійснити моніторинг ризиковості митного простору України;
- оцінити фінансові ризики функціонування митної системи України;
- детермінувати загрози митній безпеці України, спричинені впливом фінансових ризиків;
- визначити можливість прогнозування обсягів втрат від фінансових ризиків;

- окреслити перспективи мінімізації фінансових ризиків у контексті вступу України в Європейський Союз;
- оцінити можливості використання митного контролю у системі попередження та мінімізації наслідків і загроз фінансових ризиків функціонування митної системи.

Об’єктом дослідження є функціонування митної системи України.

Предмет дослідження – теоретичні положення та практичні засади вияву фінансових ризиків функціонування митної системи України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну базу дисертаційної роботи формують праці зарубіжних та вітчизняних учених і практиків із питань ризикології та митної справи. Для вирішення визначених у дисертації завдань та досягнення мети дослідження використано системний підхід. У процесі дослідження також застосовано методи теоретичного узагальнення, аналізу й синтезу, метод наукової абстракції для з’ясування сутності фінансових ризиків, аналізу ризикоутворюючих факторів функціонування митної системи, визначення змісту та структури фінансових ризиків функціонування митної системи. Використання методів спостереження, графічного зображення та формалізації дало змогу здійснити моніторинг фінансових ризиків функціонування митної системи України. Методи економіко-математичного моделювання та формалізації застосовано для визначення наслідків фінансових ризиків функціонування митної системи України.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань митної справи, матеріали Державної казначейської служби України, Міністерства доходів і зборів України, Тернопільської митниці, Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, міжнародних фінансових та митних інституцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні природи фінансових ризиків функціонування митної системи

та розробці практичних рекомендацій щодо їхнього попередження і мінімізації в Україні. Основні положення, що визначають наукову новизну дисертаційної роботи, полягають у наступному:

вперше:

– запропоновано визначення соціально-економічного змісту фінансових ризиків функціонування митної системи як імовірності недоотримання фінансових ресурсів державою через неефективність формування і реалізації митної політики, функціонування митних органів, а також наявності правопорушень у митній сфері. Це дало змогу окреслити системний підхід до комплексного дослідження фінансових ризиків функціонування митної системи із метою розробки дієвої системи управління такими ризиками;

удосконалено:

– ідентифікацію ризикоутворюючих факторів функціонування митної системи України за суб'єктами митних правовідносин, а саме факторів, пов'язаних з функціонуванням держави та митних органів (нестабільність митного законодавства, нерозвинена митна інфраструктура, конфлікт інтересів) та зумовлених поведінкою суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (недекларування товарів, приховування товарів від митного контролю, неправильна класифікація товарів, заниження митної вартості тощо), що дає змогу групувати джерела ризиковості функціонування митної системи України для розробки адекватних заходів щодо попередження і мінімізації ризиків у практичній діяльності контролюючих органів;

– методику оцінювання фінансових ризиків функціонування митної системи шляхом використання математичного інструментарію розрахунку статистичної ймовірності випадкової події (відносної частоти цієї події), що дало змогу чисельно виразити міру можливості настання відповідних ризиків, пов'язаних із недекларуванням товарів, переміщенням товарів через

митний кордон поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю тощо;

набули подальшого розвитку:

– визначення та узагальнення основних ознак фінансових ризиків, що дало можливість виокремити такі: форма вияву (фінансовий ризик виявляється під час формування доходів і характеризується можливими відхиленнями в надходженнях фінансових ресурсів), двоякість (непередбачуваність) наслідків (наслідками фінансового ризику можуть бути як негативні, так і позитивні події), дійсність вияву (фінансовий ризик має об'єктивний характер і виявляється під час здійснення фінансових відносин) та неоднозначність оцінки (оцінці ступеня фінансового ризику властивий суб'єктивний характер). На відміну від існуючих, такий підхід більш докладно акцентує увагу на природі фінансових ризиків;

– класифікація фінансових ризиків функціонування митної системи за процедурами, ступенем контролю, митними режимами, ступенем керованості тощо, що дало змогу ідентифікувати їх для здійснення кількісного аналізу та якісної оцінки з метою вибору найбільш ефективних методів мінімізації їхнього негативного впливу;

– окреслення шляхів попередження і мінімізації ризиковості функціонування митної системи України на основі розробки векторів її розбудови в умовах ризиків та обґрунтування необхідності застосування митного постаудиту в контексті мінімізації наслідків та загроз фінансових ризиків функціонування митної системи України, що сприятиме формуванню нової якості митного контролю та створенню сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні основи, висновки та практичні рекомендації автора можна використовувати в процесі вдосконалення вітчизняного митного законодавства в частині регулювання ризикології митного простору.

Окремі наукові результати дисертаційної роботи впроваджені у діяльність Чернівецької митниці Міністерства доходів і зборів України (довідка № 06.1-28/01/6392 від 23 грудня 2013 р.), Департаменту митних інформаційних технологій та статистики Державної митної служби України (довідка № 09/433-д від 26 грудня 2012 р.).

Матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін митного спрямування (довідка № 126.05/1364 від 28 травня 2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібним науковим дослідженням. Сформульовані у дисертаційній роботі науково-практичні результати, висновки та пропозиції, що винесені на захист, одержані автором самостійно і є його науковим здобутком.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на таких науково-практичних конференціях: IX Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 23 – 24 лютого 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан і тенденції розвитку економіки країни» (м. Одеса, 11 – 12 травня 2012 р.), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний дисбаланс країни: проблеми та шляхи вирішення» (м. Львів, 22 – 23 червня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Друга хвиля економічної кризи: проблеми та шляхи вирішення» (м. Київ, 27 – 28 липня 2012 р.), XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні та локальні проблеми економіки: шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2 – 3 листопада 2012 р.), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Бъдещето въпроси от света на науката» (м. Софія, 17 – 25 грудня 2012 р.), X Ювілейній міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в

XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 21 – 23 лютого 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація економіки: проблеми, шляхи розвитку та перспективи» (м. Дніпропетровськ, 13–14 вересня 2013 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу» (м. Суми, 26 – 28 вересня 2013 р.), XI Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 13 – 14 березня 2014 р.).

Наукові публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертації опубліковано у 19 наукових працях загальним обсягом 6,19 д. а., з яких 6 – у наукових фахових виданнях, 2 – у зарубіжних виданнях, 1 – у науковому фаховому виданні, що належить до міжнародних наукометричних баз, та 10 – в інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 207 найменувань та 17 додатків. Повний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з яких 175 сторінок – основний текст, що містить 34 таблиці та 66 рисунків.

РОЗДІЛ 1

НОВІТНЯ ПАРАДИГМА ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Дискурс щодо сутності фінансових ризиків

Глобалізаційна турбулентність, поширена сьогодні у сфері світогосподарських економічних зв'язків, зумовлює виникнення багатьох викликів та загроз для національних економік. Глобалізація різко загострює проблемні виклики сучасності, об'єктивно впливаючи на економічну безпеку держав та їхні національні фінансові системи. Якщо раніше осередки розвитку виникали в різних частинах світу і часто про їхнє існування іншим практично не було нічого відомо, а їхнє зникнення за кризових явищ не було вісником для аналогічної кризи інших економічних систем, то за глобалізаційних процесів все відбувається за дещо іншим сценарієм. Розвиток є загальним, а тому і економічні катаклізми є також спільними, що впливатиме як на національну фінансову систему, так і на економічну безпеку кожної з держав [67, с. 152]. Порушення торговельного балансу, надмірна доларизація національної економіки, тінізація зовнішньоекономічної діяльності, маніпуляції із визначенням митної вартості товарів, розширення сфери контрабандних потоків, нечіткість і розмитість державної політики у питаннях надання фінансових преференцій окремим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності – це спектр тих проблемних аспектів, які є передумовами виникнення фінансових ризиків функціонування митної системи України як макроекономічного регулятора стабільності та гаранта економічної безпеки держави.

Згідно з вимогами Кіотської конвенції, управління ризиками – основний базисний принцип сучасних методів митного контролю, який дає можливість оптимально використовувати ресурси митних органів, не зменшуючи ефективності митного контролю, звільняє більшість

зовнішньоторговельних операторів від надлишкового бюрократичного контролю та унеможливорює появу різного роду фіскальних дисбалансів у сфері державних фінансів (Стандартне правило 6.3 Кіотської конвенції: «При застосуванні митного контролю застосовується система управління ризиками») [121].

Проблема генезису ризиків, зокрема фінансових, залишається недостатньо розробленою в сучасному науковому просторі. Донині відкритими є питання щодо розуміння ризику, його джерел і наслідків із економічної точки зору [18, с. 160].

Із розвитком суспільства та різних сфер життя людини змінювалась природа та вияв ризиків. Певні види ризиків зникали, натомість з'являлися нові ризики (економічні, фінансові), що спонукало до пошуку інноваційних методів управління ними. Поява товарно-грошових відносин змусила науковців і практиків застосовувати раціональні та системні методи управління ризиками [39, с. 22].

На вид ризику впливають не тільки суспільно-економічні чинники. Часто визначальними є політико-адміністративні. Економічний устрій, сформований на конкуренції, хоч і не захищає всіх і кожного від неминучого ризику та випадковостей, але створює для підприємства передумови, коли воно самостійно, і ніхто інший, повністю відповідає за свої дії та їхні результати. Це безпосередньо стосується як виробничої, так і невиробничої сфер, підприємств різної форми власності та галузей діяльності [39, с. 22-23].

В економічній літературі спостерігається неоднозначність у трактуванні рис, властивостей та елементів ризику, у розумінні його змісту, співвідношенні об'єктивних і суб'єктивних сторін. Розмаїття думок про сутність ризику пояснюється, зокрема, різнобічністю ризиків, виникненням їх у різних сферах суспільного життя, починаючи від медицини, техніки і закінчуючи економікою, фінансами. Зокрема, походження терміна «ризик» має свої витoki із грецьких слів «*ridsikon*», «*ridsa*» – «стрімчак», «скеля». В італійській мові «*risiko*» – «небезпека», «погроза»; «*risicare*» – «лавирувати

між скель». У французькій мові «risgoue» – «погроза», «ризикувати» [70, с. 14-20]. Тобто етимологічно слово «ризик» у різних народів виникло на ранніх стадіях розвитку суспільства і означало небезпеку їх життєдіяльності, пов'язану з природними умовами.

Наукові дослідження поняття «ризик» учені-економісти розпочали на початку XVII ст. Великою є заслуга в цьому напрямку німецького математика Й. Тетенса (1736–1807 рр.), який запропонував вважати кількісною мірою ризиків половину величини стандартного відхилення [71, с. 16].

Більш аргументований етап у формуванні основ теорії ризику припадає на XVIII ст. Як зазначає український науковець Н. Гнатишина, перші спроби наукового оцінювання ризикових рішень в умовах невизначеності з урахуванням поведінки споживачів зробив відомий швейцарський математик, академік Петербурзької академії наук Д. Бернуллі [34].

Одне з перших трактувань підходу до виміру ризику запропонував американський економіст М. Фрідмен. Він розглядав проблему розрахунку (оцінки) рівня ризику крізь призму теорії корисності. Як зазначив науковець, в умовах спадної корисності та наявності ризику звичайні принципи максимізації не можуть бути використані, оскільки необхідна певна плата у вигляді компенсації за чинник ризику. Рішення, пов'язані з ризиком, Нобелівський лауреат з економіки М. Фрідмен класифікував так [194]:

- невеликий ризик, пов'язаний із заздалегідь відомим результатом;
- помірний ризик без великих доходів і витрат;
- великий ризик, пов'язаний із великими доходами або збитками.

Теоретично проблема ризику почала розроблятися у межах класичних ідей А. Сміта, Дж. Мілля, І. Сеньйора, У. Петті, та А. Віллетта. На думку А. Віллетта, ризику є чимось об'єктивним, хоч і скорельованим із суб'єктивною непевністю, інакше кажучи, об'єктивним корелятором суб'єктивної непевності [7, с. 3].

Різні погляди науковців на етимологію основ формування поняття «ризик» призвели до розходжень і щодо онтології цього поняття. Представники класичної теорії вивчали ризики у межах учення про прибуток, акцентуючи увагу на тому, що в структурі останнього передбачена частина, яка відшкодовує ризики прийняття того чи іншого господарського рішення [38, с. 18].

Із цієї позиції дослідження ризиків проводив англійський економіст У. Петті. Згідно з його теорією, за відсутності повної суспільної безпеки підприємець здійснює ризики і відповідно в таких умовах процент позички буде підвищений на певну величину, яка є його відшкодуванням. Такі самі погляди щодо питань прибутку та ризиків його недоотримання відстоював також шотландський економіст А. Сміт, який виокремлював у складі прибутку певну частину, яка залишається після оплати процента і є винагородою за ризик при вкладанні капіталу [73, с. 33-34].

Теорія ризиків набувала розвитку і в працях англійського економіста Дж. Мілля. Ризики вчений визначав як втрати, що виникають унаслідок прийняття того чи іншого рішення про використання капіталу, а ситуацію ризиковості пов'язував з величиною безпеки. Із досліджень науковця випливає, якщо безпека не є достатньою, то підприємець розраховує на більш високий прибуток, який компенсуватиме його ризики. Одним із головних результатів забезпечення безпеки вчений вважав «...величезне зростання виробництва і нагромадження» [109].

Подальшого розвитку теорія ризиків набула у неокласиків. Український науковець О. Цибко, вивчаючи праці англійського економіста А. Маршалла, зазначає, що вчений як і класики розклав прибуток на заробітну плату управлінцям, проценти на капітал та плату за ризик. У його розумінні ризик – це підприємницька заслуга, він не розглядається лише як ймовірність втрат [199].

На основі граничної корисності англійські економісти А. Маршалл і А. Пігу розробили концепцію ризику, згідно з якою підприємець, який діє в

умовах невизначеності і прибуток якого є випадковою змінною, при укладанні договору керується двома вихідними критеріями: розмірами очікуваного доходу та величиною його можливих коливань навколо середнього значення [106, с. 103]. Так, при вирішенні питання, в який із проектів вкласти капітал, за умови, що очікується однаковий прибуток, вкладник капіталу обере той варіант, де коливання очікуваного прибутку будуть меншими.

Англійський економіст Дж. Хікс зазначав: «...Коли ж ми звертаємося до питання про уточнення планів, то повинні виходити з того, що в очікуваннях підприємців враховується елемент ризику... Важливо розуміти, що поправка на ризик не визначається виключно уявленнями підприємця, що встановлює план, про ступінь господарської невизначеності – вона залежить також від його готовності йти на ризик, тобто від чинника, який кінець кінцем визначається шкалою переваг підприємця...» [198, с. 231].

Збагачуючи доробок неокласиків щодо теорії ризику, американський економіст Ф. Найт його трактує по-новому. Зокрема, результатом невизначеності він вважає прибуток, а не збиток і втрати. Значущість концепції вченого полягає в тому, що він вперше став розрізняти ризик і невизначеність (останню вважав джерелом виникнення прибутку чи збитку) [3].

Концепція науковця стала першим кроком до розроблення сучасної теорії фінансового ризику, головна мета якої – оптимізація функції ризику. Подальший розвиток неокласичної теорії ризику продовжили в своїх працях угорські економісти Т. Бачкаї та Д. Мессен. Сутність ризику вони вбачали у можливості відхилення від цілі, заради досягнення якої приймалося рішення [12].

Загалом вивчення різних наукових поглядів на проблематику ризиків дає змогу стверджувати про наявність основних напрямків тлумачення цього поняття (див. рис. 1.1, додаток А).

Рис. 1.1. Основні напрями трактування поняття «ризик»

Джерело: розроблено автором на основі [165; 168]

У вітчизняній економіці проблема ризику почала розглядатися лише у 20-х рр. ХХ ст. Однак з ідеологічних причин належного розвитку ризикології як науки не відбулося. В 30-х рр. ХХ ст. поняття «ризик» перестали озвучувати і розглядати, аргументуючи, що соціалістична економіка та ризик – явища несумісні. Керівники СРСР вважали, що при плановості економіки ризик є неможливим, оскільки в процесі соціалістичного виробництва не існувало елементів невизначеності.

Проте у 90-х рр. ХХ ст. проблема ризику стала активно досліджуватися у працях багатьох вітчизняних учених. Її вивченню почали приділяти значну увагу в зв'язку з кризовими явищами в економіці країни, загальним зменшенням обсягів виробництва, кризою платежів, політичною нестабільністю, недосконалістю законодавства в галузі господарського права та митної сфери.

На сьогодні в Україні наука про ризик-менеджмент розвивається доволі успішно. Найвідомішими українськими дослідниками проблем ризикології є: І. Бузько, О. Васюренко, В. Вітлінський, С. Галько, І. Гончаров,

В. Гранатуров, О. Десятнюк, М. Диба, І. Івченко, М. Клапків, Т. Майорова, С. Наконечний, П. Пашко, І. Рішняк, О. Таран, С. Терещенко, С. Юрій та ін.

Для філософії ризику актуальним є фундаментальне завдання щодо визначення предмета дослідження, його методологічних засад та сутності ризику. Найчастіше ризик ототожнюють із загрозою, кризою, небезпекою, конфліктом, конкуренцією тощо, що є лише наслідком ризику і не сприяє з огляду на однозначне визначення суті предмета його повноцінному розумінню в усіх галузях теорії й практики [68].

Узагальнивши основні постулати теорії ризиків, російський учений А. Альгін [8, с. 20] в явищі «ризик» виділяє такі основні взаємопов'язані елементи:

- відсутність упевненості в досягненні визначеної мети;
- очікування загрози, невдачі в результаті вибору альтернативи та її реалізації;
- можливість відхилення від визначеної мети, заради чого виконувалася обрана альтернатива;
- матеріальні, екологічні, моральні та інші втрати, пов'язані з впровадженням вибраної в умовах невизначеності альтернативи;
- можливість виникнення небажаних наслідків при проведенні тих чи інших дій в умовах невизначеності для суб'єкта, який ризикує.

Беручи за базис сутнісні елементи ризику, вітчизняні науковці наступним чином трактують поняття «ризик». Так, як стверджує український вчений В. Вітлінський, «...ризик ... відображає характерні особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами та невикористаними можливостями» [31, с. 56].

Також ризик розуміють як імовірність чи загрозу втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або появи додаткових втрат наслідком здійснення певної виробничої й фінансової діяльності та як

ймовірність виникнення втрат, збитків, недоотримання запланованих доходів, прибутку порівняно з варіантом, розрахованим на раціональний розподіл ресурсів [63].

Акцентуючи увагу на елементах ризику, пов'язаних із можливістю відхилення від зазначеної мети та невизначеністю, український науковець І. Івченко трактує ризик як діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якого є можливість кількісно і якісно визначити імовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети; разом із тим, ризик визначає як подію (діяння, вчинок), здійснювану в умовах вибору в надії на сприятливий результат, коли у випадку невдачі існує небезпека опинитися в гіршому становищі, ніж до вибору» [61, с. 21].

У свою чергу, як стверджує український науковець П. Пашко, ризик поєднує всі складові, що формують потенційну небезпеку: ймовірність, чинники, наслідки. Утім поняття «ризик», складовою якого є невизначеність, поєднує в собі як реальну небезпеку, так і потенційну, яка може й не реалізовуватися [139, с. 6].

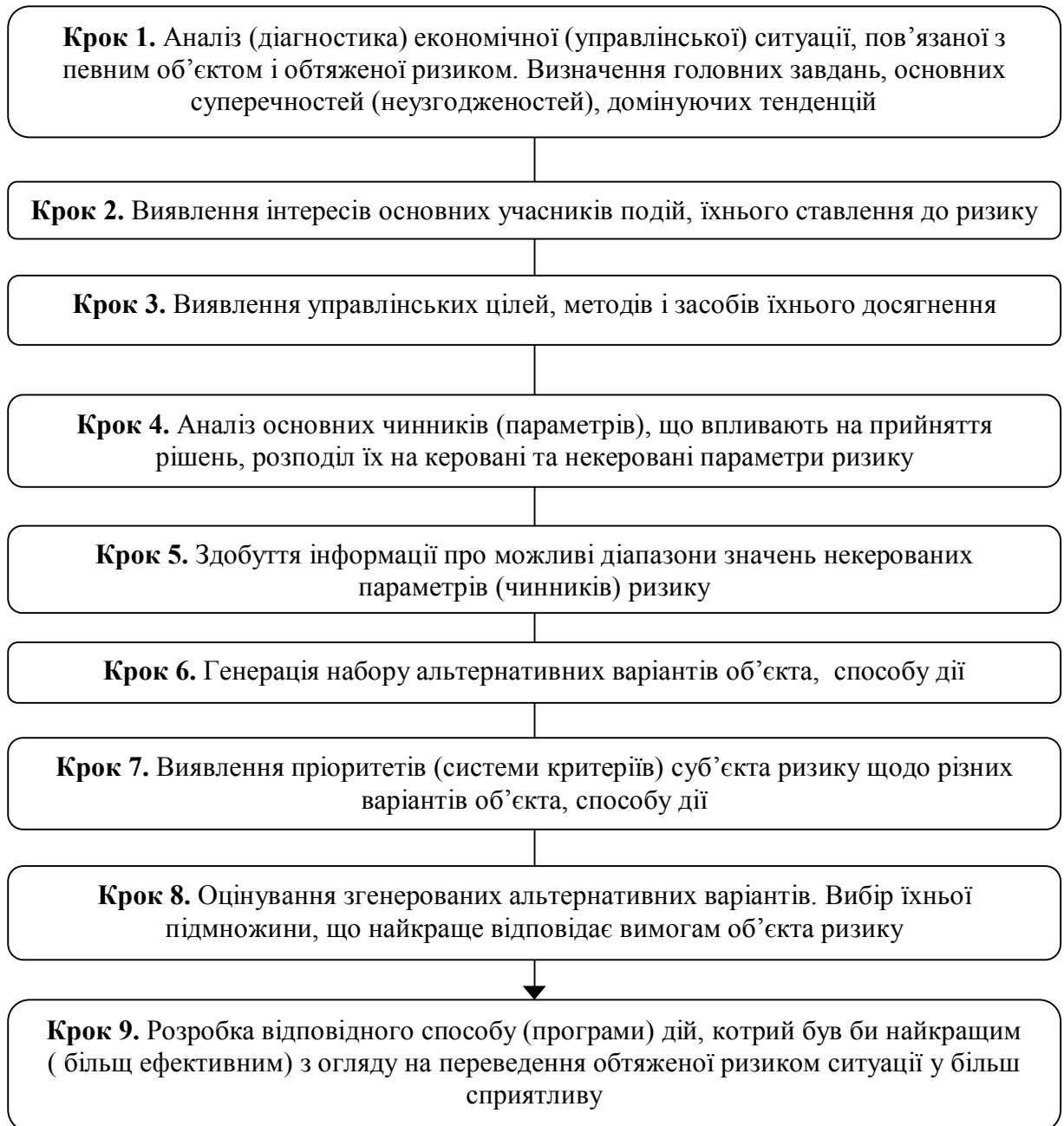
Відтак, чітко простежується тісний взаємозв'язок ризику, ймовірності та невизначеності. Тому, щоб найточніше зрозуміти поняття «ризик», необхідно визначити «ймовірність» і «невизначеність», оскільки вони є основою ризиків.

Зазначимо, що поняття «ймовірність» є фундаментальним для теорії ймовірностей і дає змогу кількісно порівнювати події за ступенем їхньої можливості. Ймовірністю події є відповідне число, яке збільшується зі збільшенням можливості події. Очевидно, що більш імовірною вважається подія, яка відбувається частіше. Ймовірність події залежить від обсягів вихідної інформації, з одного боку, і від суб'єкта – з іншого. Це означає, що до ймовірностей ситуації додається невизначеність. Таким чином, одного поняття «ймовірність» для характеристики ризику недостатньо [22].

Названі характерні особливості ризику вказують на те, що його зміст ототожнюється не тільки з можливими негативними наслідками. Будучи різновидом людської діяльності та виконуючи специфічні соціальні функції, ризик, з одного боку, спрямований на отримання суспільно значимих результатів новими способами в умовах невизначеності та ситуації неминучого вибору. Тим самим він сприяє подоланню консерватизму, догматизму, різних психологічних бар'єрів. Ця властивість ризику має важливе суспільно-політичне, економічне значення, так як пришвидшує суспільний і науково-технічний прогрес, позитивно впливає на громадську думку [23].

Таким чином, майже всі економічні процеси супроводжуються елементами невизначеності, що призведе до прийняття неоднозначного рішення. Кількісна та якісна характеристики ймовірності різних варіантів визначатимуть відповідний ризик. Визначення ризиків пов'язане з обов'язковим вивченням статистики за таких умов: наявність необхідної (об'єктивної) інформації в повному обсязі та чинників (максимальна кількість) щодо невизначеності; необхідність оцінити всі можливі варіанти та їхні наслідки; вибір із наявних можливостей (варіантів) кращого. Вибір здійснюється за наявності альтернативних варіантів за об'єктивними, суб'єктивними або суб'єктивно-об'єктивними оцінками залежно від цілей вибору рішення та його реалізації. Саме це дає підставу розглядати ризик як дії, що виконуються в умовах вибору й передбачають існування альтернативи [79, с. 204].

На рис. 1.2 представлено процедуру якісного аналізу ризику та поведінки його суб'єктів.

Рис. 1.2. Узагальнена формалізована процедура якісного аналізу ризику та поведінки його суб'єктів [31, с. 87]

В економічній теорії та практиці доведено, що економіка і ризик – поняття невіддільні, а відповідна частка ризику є необхідною умовою отримання прибутку. Крім того, чим вищий рівень ризику, тим більша величина можливого доходу.

У цьому разі фінансовий ризик як обов'язкова умова економічної свободи базується на ймовірнісній природі ризику і невизначеності ринкових умов діяльності. Слід враховувати, що фінансовий ризик властивий усім

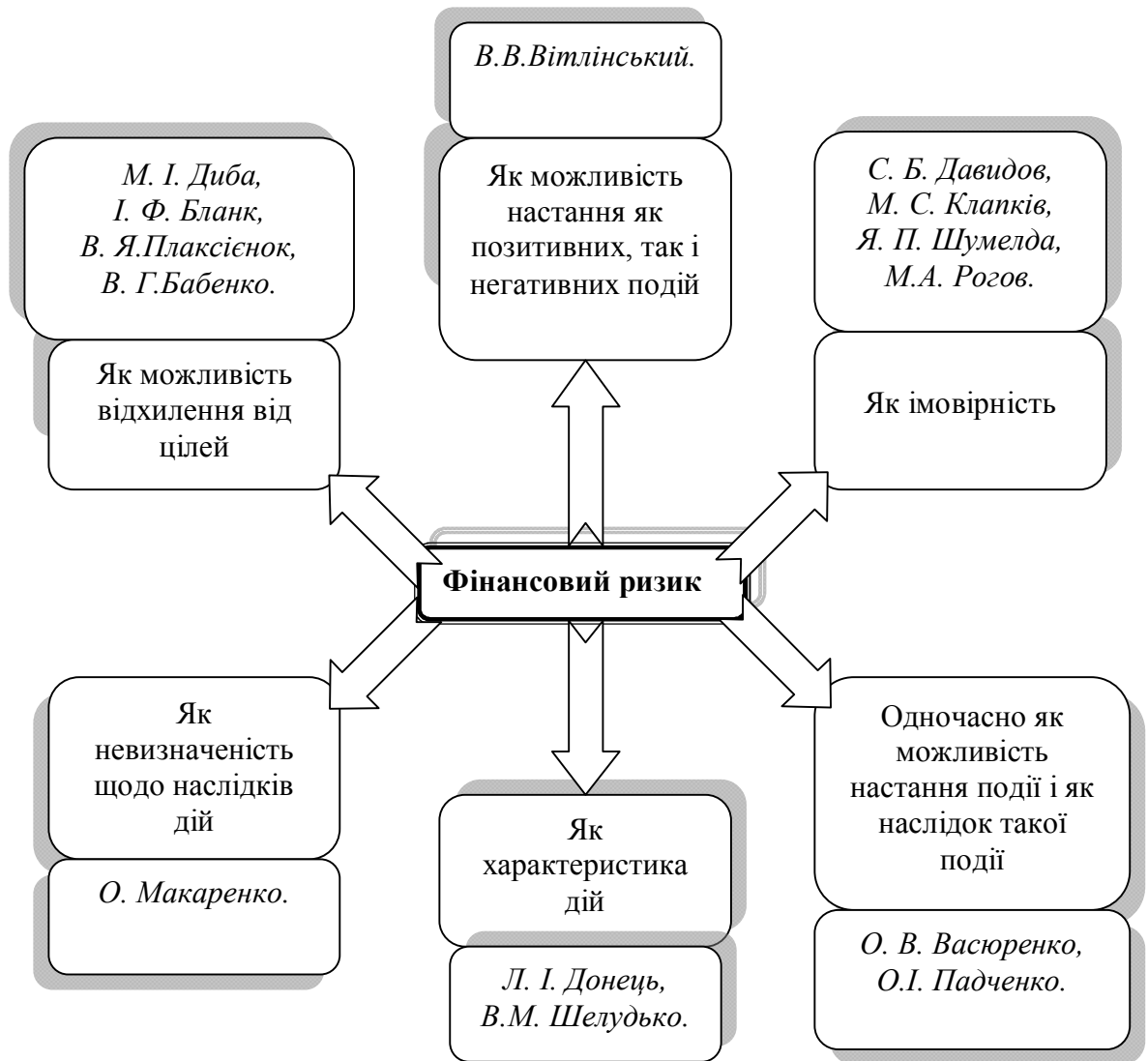
видам діяльності економічних суб'єктів. Саме в цьому разі виявляється така властивість ризику, як альтернативність, що зумовлює необхідність вибору з двох або декількох можливих варіантів рішень. Відсутність можливості вибору свідчить про відсутність ризику: там, де немає вибору, не існує і ризику [19].

Фінансовий ризик – це ризик, який виникає при здійсненні економічним суб'єктом господарської діяльності у фінансовому полі, тобто при роботі з грошовими ресурсами й іншими фінансовими інструментами, та який може зумовити позитивні або негативні відхилення фінансових показників у діяльності суб'єкта. Таким чином, цей підхід охоплює всі фінансові операції кожного економічного суб'єкта, дає змогу виразити вплив ризику в економічних показниках, та не обмежується лише негативними наслідками [18].

Оперуючи поняттями «економіка», «фінанси» і «ринок», необхідно зазначити, що розгляд ризику тільки з позиції невизначеності є однобічним тлумаченням цієї дефініції. Поряд із невизначеністю, внутрішня природа ризику охоплює і соціально-економічні виклики, обмежені можливими загрозами дії та невикористаними можливостями. Така внутрішня сутність ризику характерна саме для характеристики фінансового ризику, оскільки фінансовий ризик – це той сегмент сфери ризикології, який дає змогу науково-концептуально та системно обґрунтувати аспекти ймовірності та невизначеності при проходженні соціально-економічних процесів.

Відповідно до відтизняного законодавства ризику систематизовано у вісім груп, серед яких: країна походження товарів, контроль за митним оформленням, митна вартість товарів та інші. До кожної групи віднесено декілька підгруп, тобто можливі сфери прояву ризиків (додаток Б).

На даний час не існує єдиного визначення фінансового ризику, тому, враховуючи наявні підходи до визначення ризику загалом, доцільно систематизувати різні бачення науковців про фінансовий ризик за певними напрямками (див. рис. 1.3).

Рис. 1.3. Тлумачення поняття «фінансовий ризик»

Джерело: розроблено автором

Розглядаючи ризик як імовірність, український науковець С. Давидов визначає фінансовий ризик як ризик, який характеризується імовірністю втрат фінансових ресурсів (грошових коштів) у підприємницькій діяльності. У цьому значенні поняття «фінансовий ризик» тотожне поняттю «комерційний (підприємницький) ризик» [36, с. 15].

Схожої думки дотримувався український вчений М. Клапків, який розглядав поняття «фінансовий ризик» у широкому і вузькому значеннях. У широкому значенні фінансові ризики – це ризики, які характеризуються ймовірністю втрат фінансових ресурсів (грошових коштів) у господарській діяльності. У цьому значенні поняття «фінансовий ризик» тотожне поняттю

«комерційний (підприємницький) ризик», яке містить комплекс різних ризиків: майнових, виробничих, торговельних тощо. У вузькому значенні фінансові ризики – це частина комерційних ризиків, пов'язаних з імовірністю фінансових втрат унаслідок операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах [71].

На нашу думку, такі визначення фінансового ризику є однобічними, оскільки враховують лише ймовірність настання негативних наслідків у процесі здійснення підприємницької діяльності.

Український науковець Я. Шумелда визначає фінансові ризики як такі, що характеризуються сукупністю ймовірних небажаних подій при здійсненні фінансово-кредитних операцій, сутність яких полягає в тому, що партнер підприємства чи банку не може виконати взятих на себе грошових зобов'язань, а підприємство чи банк не може досягти їхнього виконання засобами, передбаченими угодою (контрактом). Він також наголошує на особливості фінансового ризику – ймовірності збитку внаслідок проведення операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій із цінними паперами [203].

На відміну від нього, російський економіст М. Рогов зазначає, що фінансовий ризик виникає не тільки у фінансових процесах чи фінансовій діяльності підприємства, а є вартісним показником змін в інших видах діяльності. У більшості наукових праць з фінансового менеджменту фінансовий ризик розуміють як втрату частини фінансових ресурсів [166]. Однак таке визначення ризику, на нашу думку, є доволі вузьким.

У контексті визначення ризику як можливості настання як позитивних, так і негативних подій В. Вітлінський розглядає фінансові ризики як спекулятивні ризики. Інвестор, здійснюючи венчурне вкладення капіталу, заздалегідь знає, що для нього можливі тільки два види результатів – дохід або збиток [29, с. 13-23].

Вважаємо, що таке тлумачення фінансового ризику вдало акцентує увагу на варіативній стороні можливих наслідків фінансових ризиків.

Вивчаючи ризик як можливість відхилення від цілей, український вчений М. Диба пропонує таке визначення: фінансовий ризик – це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей і планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер [39, с. 24].

На нашу думку, позитивною стороною такого визначення поняття фінансового ризику є вартісний характер відхилень, властивий фінансовим відносинам.

Як стверджує український науковець І. Бланк, фінансовий ризик, як і будь-який інший, має математично виражену ймовірність настання втрати, що базується на статистичних даних і може бути розрахована з доволі високою точністю. Щоб кількісно визначити величину фінансового ризику, необхідно знати всі можливі наслідки якої-небудь окремої дії й імовірність самих наслідків. Імовірність означає можливість одержання визначеного результату. Математичне очікування якої-небудь події дорівнює абсолютній величині цієї події, помноженій на ймовірність її настання [14, с. 200].

Таке тлумачення має певну практичну цінність, оскільки дає змогу визначити фінансовий ризик через ймовірність втрат, що має математичне вираження.

У «Словнику-довіднику фінансового менеджера» І. Бланк зазначає, що «фінансові ризики» слід розуміти як імовірність виникнення непередбачених фінансових втрат (зниження передбачуваного прибутку, зменшення очікуваного доходу, втрата частини або всього капіталу) у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства [15].

Українські науковці В. Плаксієнко та В. Бабенко фінансовий ризик розуміють як випадковий характер формування фінансових потоків, які виникають під час функціонування суб'єкта [144, с. 17-19].

Однак, визначення фінансового ризику акцентує увагу лише на одному елементі ризику, а саме випадковості події, і тому є не повним.

Характеристику ризику як невизначеності щодо наслідків дій пропонує український науковець О. Макаренко. Він визначає фінансовий ризик як економічну категорію, що відображає характерні особливості сприйняття суб'єктами господарювання об'єктивно наявних невизначеності та конфліктності, іманентно властивих процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень та оцінювання, обтяжених можливими загрозами фінансових втрат й невикористаними можливостями [101].

Зустрічаються серед наукових досліджень і твердження, які аналізують ризик як характеристику дій. Зокрема, український науковець Л. Донець визначає фінансовий ризик як ризик, що виникає при здійсненні фінансового підприємництва чи фінансових угод на основі того, що у фінансовому підприємстві як товар використовують або валюту, або цінні папери, або кошти [40].

На нашу думку, таке визначення не розкриває повною мірою змісту фінансового ризику, оскільки зосереджує увагу лише на процесі здійснення фінансової діяльності без наступних наслідків.

У свою чергу, український вчений В. Шелудько пропонує окреслити фінансовий ризик як такий, що не дає змоги отримати задовільний фінансовий результат від здійснення господарської діяльності підприємства [201].

Досліджуючи ризик одночасно і як можливість настання події, і як наслідок такої події, український науковець О. Васюренко запропонував таку дефініцію: фінансовий ризик – це невід'ємна складова будь-якої економічної чи управлінської діяльності, яка дає змогу сформулювати фінансові відносини, що мають різні напрями вияву через виникнення об'єктивно наявної недостатності, неточності або надмірності економічної інформації щодо здійснення певних подій або їхньої випадковості, та обчислюється на підставі оцінки ймовірності втрат унаслідок здійснення під час таких подій деякої господарської діяльності [21, с. 68-74].

На нашу думку, таке визначення є більш комплексним порівняно з попередніми визначеннями, оскільки охоплює широкий спектр понять, пов'язаних із фінансовим ризиком, серед яких фінансові відносини, випадковість подій та ймовірність втрат.

Український вчений О. Панченко подає таке визначення поняття «фінансовий ризик»: фінансовий ризик – це ймовірність настання збитку внаслідок проведення будь-яких операцій у фінансово-кредитній, біржовій сферах, а також при здійсненні операцій з цінними паперами. Це ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат в умовах невизначеності. Науковець пропонує зараховувати до фінансових ризиків кредитні, депозитні, інвестиційні, податкові, валютні, біржові, процентні, а також ризики від зниження очікуваного прибутку, зниження обумовленого рівня рентабельності, втрати прибутку (доходу), невиконання різних договірних зобов'язань та ін. [137].

Однак, виходячи з такого визначення поняття фінансового ризику, позицію щодо віднесення податкових ризиків до числа фінансових ризиків, вважаємо дискусійною.

Отже, особливістю наукового простору сьогодення має стати перегляд вимірів тих викликів, загроз і невизначеностей, які властиві фінансовому сектору країн із транзитивною економікою. В ході обґрунтування необхідності попередження фінансових дисбалансів на перший план наукової концептуалізації масштабу фінансового ризику виходить природа вартості. Вартість – це дефініція сфери фінансів, як своєрідного мірила фінансового ризику, що дає можливість кількісно та якісно оцінити величину викликів, загроз і невизначеностей.

Якщо економічний ризик є мірою відхилення економічного критерію від звичної (прогнозованої) величини і має чіткий економічний зміст (обсяг виробництва продукції, величина ВВП країни тощо), то фінансовий ризик уособлює можливість відхилення вартості, що формується на основі цього самого економічного змісту і розподіляється та перерозподіляється за

допомогою фінансів. Інакше кажучи, фінансовий ризик – це явище, яке виявляється через нестабільність економічного середовища під час функціонування фінансів та завдяки такому функціонуванню [183].

Як зазначає український науковець О. Лактіонова, основними ознаками фінансових ризиків є такі [193, с. 10]:

- фінансовий характер випадкової події;
- відносини, в яких такі ризики є фінансовими. Інакше кажучи, фінансові ризики виявляються тільки на тих етапах відтворювального процесу, на яких функціонують фінанси;
- порушення фінансових цілей або фінансових результатів.

Проведений дискурс сутності фінансових ризиків дозволив виокремити та систематизувати наступні ознаки фінансових ризиків:

1. Форма прояву – фінансовий ризик проявляється під час формування доходів і характеризується можливими відхиленнями в надходженнях фінансових ресурсів;
2. Двоякість (непередбачуваність) наслідків: наслідками настання фінансового ризику можуть бути як негативні, так і позитивні події, тобто спричинення збитків або формування непередбачуваного доходу;
3. Дійсність вияву – фінансовий ризик має об'єктивний характер і виявляється під час здійснення фінансових відносин;
4. Неоднозначність оцінки – оцінці ступеня фінансового ризику властивий суб'єктивний характер, тобто рівень ризику залежить від якості інформаційної бази та професіоналізму працівників у сфері ризик-менеджменту.

Отже, проведене дослідження у сфері фінансових ризиків дає змогу удосконалити дану дефініцію і трактувати фінансовий ризик – як небезпеку виникнення відхилень фінансових показників діяльності суб'єкта економічної системи в процесі його функціонування у сфері управління грошовими ресурсами та іншими фінансовими інструментами.

Таким чином, фінансові ризики проявляються у тій сфері, де функціонують фінанси. Їхнє існування пов'язане з економічними категоріями об'єктивного характеру, а саме з категоріями невизначеності, конфліктності та відсутності вичерпної інформації. Враховуючи те, що митна система є складовою фінансово-економічної системи держави з властивими їй ризиками, існує об'єктивна потреба у виявленні її основних ризикоутворюючих факторів.

1.2. Ризикоутворюючі фактори функціонування митної системи України

Лібералізація та демонополізація зовнішньоекономічних зв'язків і утвердження ринкової економіки в Україні дають змогу окреслити митну сферу загалом та митні органи зокрема як самостійну систему, якій властиві власні об'єктивні економічні закони організації та функціонування.

Митна система як найважливіший атрибут автентичності держави завжди була і залишається важливим й ефективним інструментом впливу на економічні процеси в суспільстві та гарантом захисту національних економічних інтересів. Здійснюючи безпосередній регулятивний вплив на міжнародну торгівлю і виконуючи фіскальну функцію, митна система сприяє вирішенню важливих економічних проблем країни [104, с. 84].

Разом із тим, різноплановість і багатовекторність трансформацій митної політики та існування невизначеності спричиняють загрози і виклики для митної системи.

У сучасних умовах до джерел ризиків додаються дестабілізуючі чинники в результаті радикальної зміни суспільних інститутів у трансформаційних країнах, через суперечливість різноспрямованих процесів в ході одночасного посилення взаємозалежності та відокремленості економічних суб'єктів, ускладнення економічних зв'язків як на мікро-, так і на макрорівні, а також міждержавних взаємовідносин [11].

Визначення митної системи як об'єкта ризиків у митній сфері потребує дослідження сутності та структури митної системи. Так, В. П. Мартинюк пропонує такі трактування поняття «митна система» [103, с. 11]:

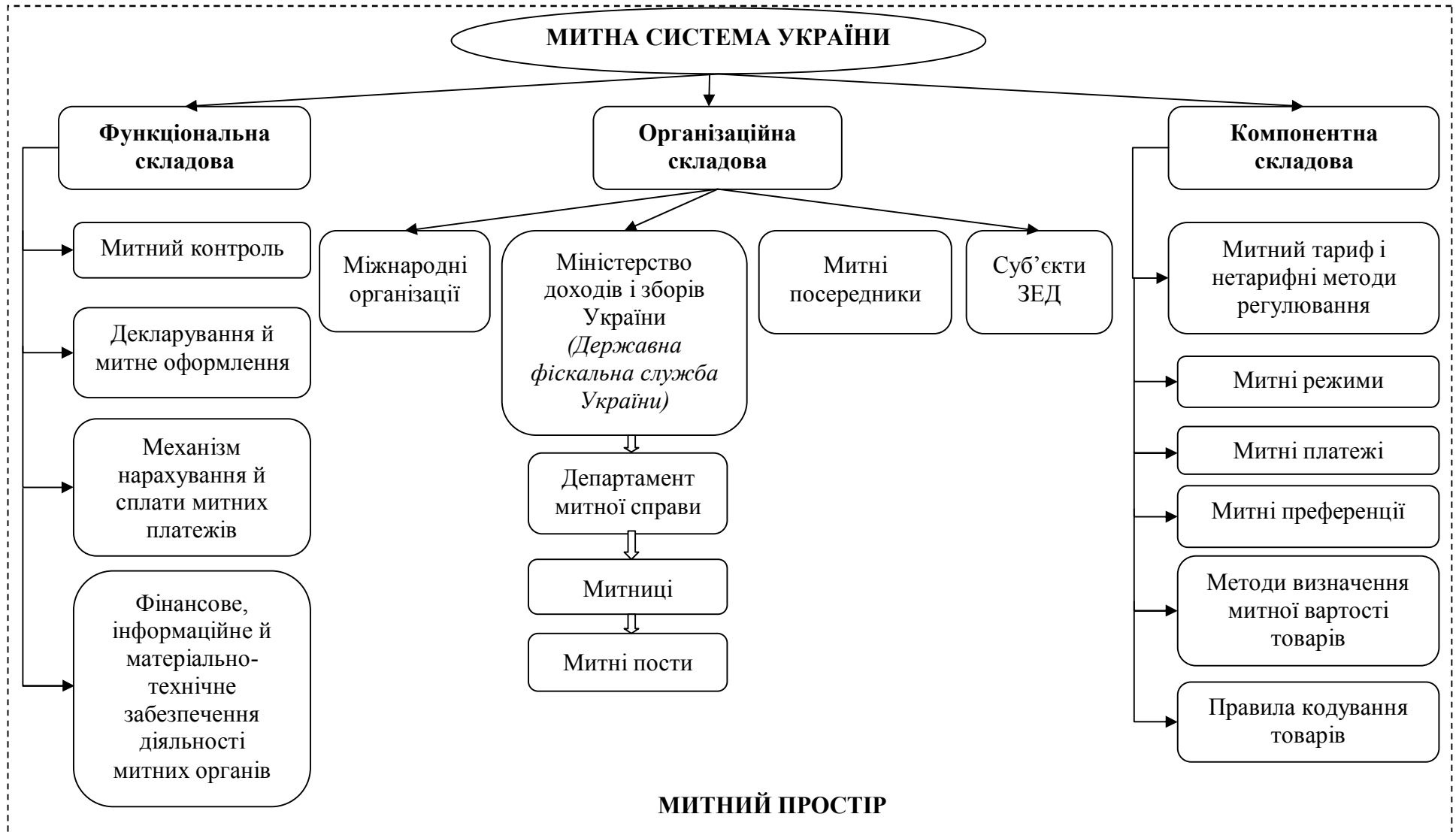
1) митна система – це складна система організаційно-правових і фінансових взаємовідносин, які виникають між державами, митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при ввезенні на її митну територію і вивезенні за межі цієї території товарів, транспортних засобів та інших предметів, на які поширюються митні процедури;

2) митна система – це сукупність тарифних та нетарифних інструментів, принципів і методів їхнього встановлення, зміни чи відміни, механізмів, які забезпечують своєчасну і повну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за порушення митного законодавства, а також державні органи, на які покладено обов'язки реалізовувати митну політику;

3) митна система – це суспільне явище як сукупність взаємопов'язаних інституційних одиниць, яких об'єднують єдині цілі та завдання. Характерними ознаками митної системи є такі: цілісність, чітка організація, порядок і послідовність, взаємозв'язок і взаємодопомога.

На особливу увагу заслуговує перша дефініція, де головні акценти зроблено саме на організаційно-правових та фінансових взаємовідносинах, що наявні в митній сфері та пов'язані з можливістю виникнення відповідних ризиків. Окрім того, друга дефініція визначає архітекtonіку митної системи.

Враховуючи доробок українських науковців А. Крисоватого та В. Мартинюка [99, с. 36], що митна система України, як і кожної держави, має компонентну, функціональну й організаційну складові, пропонуємо таку уточнену структуру митної системи з врахуванням сучасних реалій її функціонування (див. рис. 1.4).

Рис. 1.4. Складові митної системи України

Джерело: розроблено автором на основі [99, с. 37]

Отже, компонентна складова – це ставки й види мита, нетарифні інструменти, митні режими, митні платежі та митні преференції, методи визначення митної вартості та правила кодування товарів.

На відміну від неї функціональна складова відображає основні функції митної системи та їхнє забезпечення: форми митного контролю, декларування й митне оформлення, механізм нарахування й сплати митних платежів, інформаційне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення роботи митних органів.

У свою чергу організаційна складова передбачає формування таких ієрархічних рівнів: мікрорівня (митний пост), локального (митниці) та макрорівня (Міністерство доходів і зборів України (Державна фіскальна служба України)). У сучасних умовах спостерігається також формування мегарівня (митний союз) і метарівня (глобальний митний простір). До організаційної структури також належать міжнародні організації, митні посередники та суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.

Так, участь України в міжнародних організаціях та необхідність розбудови митної системи зумовлюють необхідність забезпечення системи управління ризиками на належному рівні. Вирішення цього завдання дасть змогу створити сприятливі умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, скоротити час виконання митних формальностей, забезпечити мобілізацію митних платежів до державного бюджету в повному обсязі та вивести імпорتنі товари з тіньового сектору економіки в легальний. Разом із тим, сприяння розвитку зовнішньої торгівлі за рахунок спрощення митних процедур не має супроводжуватися зростанням частки тіньового сектору у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Звідси, основним інструментом підвищення якості функціонування митної системи є впровадження системи управління ризиками.

При цьому слід враховувати, що діяльність митних органів здійснюється в умовах невизначеності середовища (зовнішнього і внутрішнього) та ризиків, властивих процесу переміщення товарів через

митний кордон. У свою чергу, джерелами виникнення ризику є так звані фактори ризику.

Кількість цих факторів є значною, тому для підвищення ефективності управління ризиками необхідно їх класифікувати. У науковій літературі виділяють різні підходи до класифікації цих чинників залежно від певних класифікаційних ознак. Аналіз існуючого методологічного забезпечення та наукових досліджень дає змогу констатувати недостатню стандартизацію підходів щодо їхньої класифікації. Здебільшого фахівці зазначають, що неможливо побудувати ефективну систему розподілу: існує безліч чинників, тому будь-яка класифікація буде умовною, оскільки провести чітку межу між окремими групами чинників ризику буде доволі складно [151, с. 208].

Розглянемо найбільш поширені підходи до класифікації факторів ризику, що застосовуються в митній сфері. Так, Є. Рудніченко та І. Несторишен пропонують класифікувати фактори ризику так:

– за критерієм об'єктивно-суб'єктивного характеру. До об'єктивних належать чинники, які виникають незалежно від дій працівників митних органів (зміна товаропотоку, митного законодавства та ін.). Суб'єктивні чинники зумовлені ненавмисними (або навмисними) діями осіб, що здійснюють митні процедури (корупція та ін.);

– за критерієм можливості прогнозування. За цією ознакою чинники можна поділити на передбачувані та непередбачувані. Передбачувані можна визначити з похибкою в допустимих межах відповідно до досвіду або на основі використання методів наукового прогнозування. Непередбачувані чинники виникають несподівано, і на них часто буває важко знайти адекватну відповідь. У цьому разі можна провести аналогію відповідно до порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України, де ризики поділені на два типи: виявлені та потенційні. Причому виявленим ризикам відповідають відомі чинники, коли порушення законодавства вже відбулося, а потенційні ризики – це ризики, які не виявили себе, але існують умови для

їхнього виникнення. Очевидно, що потенційні ризики становлять велику небезпеку для митних органів;

– за критерієм видимості. За цією ознакою чинники поділяються на явні (видимі) та приховані (латентні). Явні – це реально існуючі, очевидні чинники (зміна обсягів і напрямків товаропотоку, нестабільність митного законодавства та ін.). Приховані чинники існують в замаскованому вигляді, їх важко оцінити (неповнота інформації щодо задуму і намірів учасників ЗЕД та ін.) [171, с. 15].

Враховуючи той факт, що митна система не може функціонувати, з одного боку, без участі держави та митних органів, а з іншого боку, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, пропонуємо класифікувати ризикоутворюючі фактори за суб'єктами митних правовідносин (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Ризикоутворюючі фактори функціонування митної системи України

Джерело: розроблено автором

Розглянемо визначені ризикоутворюючі фактори функціонування митної системи більш докладно.

1. Нестабільність митного законодавства. Сьогодні митне законодавство відіграє принципово нову роль. Його основні функції зміщуються від суто контрольних і фіскальних до регулятивних і правозахисних. Традиційно митна галузь сприймається як сукупність правових норм, що регламентують структуру й діяльність митних органів і відображають особливості функціонування апарату митної служби загалом. Найчастіше головне завдання митних органів полягає в охороні економічних інтересів держави. Функції, пов'язані із забезпеченням прав, свобод та інтересів особи, сприймаються як другорядні [41].

Одним із основних напрямків адміністративної реформи є зміна усталених принципів, висування на перше місце функцій забезпечення реалізації прав особи, а роль державних інституцій має полягати насамперед у всебічному сприянні належній реалізації відповідних прав. Це складний процес, оскільки передбачає необхідність рішучого подолання певних глибоко укорінених недоліків митної системи, за якої інтереси держави домінують над інтересами особи. Ідеться про зміну базових ідеологічних засад митних відносин держави й суспільства. Саме це є основною передумовою впровадження передових досягнень цивілізації у вітчизняний митний простір і руху України до Європи [41]. Нестабільність митного законодавства не дає змоги суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності ефективно спланувати реалізацію економічних інтересів у сфері світогосподарських зв'язків і підвищує ризиковість функціонування митної системи.

2. Недостатня глибина і частота контролю, у тому числі після випуску товарів. Поняття «митний контроль» визначено у «Довіднику митних термінів Всесвітньої митної організації» як заходи, що застосовуються для забезпечення дотримання законів та інших вимог, контроль за виконанням яких покладено на митні органи. Міжнародною конвенцією про спрощення і

гармонізацію митних процедур передбачено, що всі товари, в тому числі транспортні засоби, які ввозяться на митну територію чи вивозяться з неї, незалежно від того, чи обкладаються вони митними платежами, підлягають митному контролю. Основними принципами здійснення митного контролю, які визначені Кіотською конвенцією, є [121]:

- обмеження митного контролю мінімумом, необхідним для забезпечення дотримання митного законодавства; при цьому використовується система управління ризиками; митна служба застосовує метод аналізу ризиків для визначення осіб і товарів, у тому числі транспортних засобів, що підлягають перевірці, та ступеня такої перевірки; для підтримки системи управління ризиками митна служба приймає стратегію, яка базується на системі засобів оцінювання імовірності недотримання законодавства;

- побудова системи митного контролю на основі методів аудиту;

- співробітництво з іншими митними службами та укладення угод про взаємну допомогу з метою вдосконалення митного контролю;

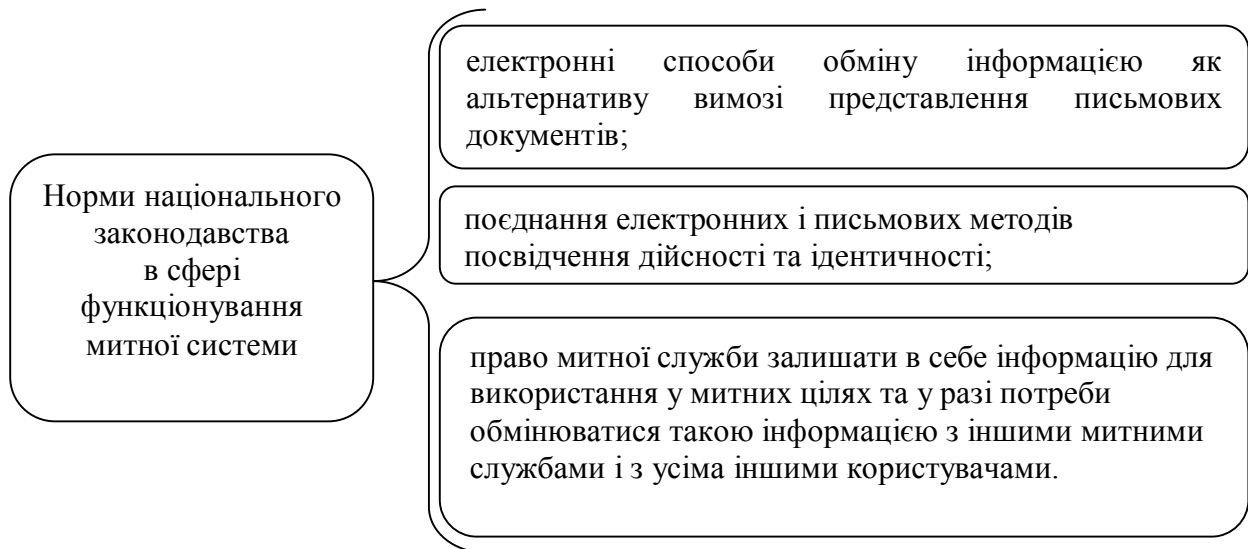
- співробітництво з учасниками зовнішньої торгівлі на основі укладених меморандумів про взаєморозуміння з метою вдосконалення митного контролю;

- використання інформаційних технологій і засобів електронних комунікацій для вдосконалення митного контролю із застосуванням відповідних міжнародних стандартів.

Митний контроль передбачає налагоджену систему юридичної відповідальності за порушення митного законодавства. Для створення надійних засад охорони зовнішньоекономічної діяльності як юридичних, так і фізичних осіб необхідне існування всіх видів юридичної відповідальності. Особливо важливе місце в цій сфері має адміністративна відповідальність за порушення митних правил. Головне її призначення полягає в попередженні та недопущенні протиправних дій, що суперечать встановленому законодавством України порядку переміщення товарів і транспортних засобів

через митний кордон України. В Україні проблемам митного контролю до останнього часу не приділялося належної уваги, що позначилося на зростанні митних правопорушень, а отже, ризиків функціонування митної системи.

При цьому норми національного митного законодавства можна систематизувати за такими видами (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Основні принципи нормотворення в сфері митних правовідносин

Джерело: розроблено автором

У цьому контексті слід зазначити, що гармонізація норм національного митного законодавства з міжнародними нормами значно мінімізує ризики функціонування митної системи.

3. Недостатня оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю, нерозвинена митна інфраструктура. Важливим чинником пришвидшення процесу митного контролю та митного оформлення є використання сучасних технічних засобів митного контролю, наприклад, інспекційно-доглядових комплексів.

Сьогодні для реалізації багатьох проектів з модернізації митної інфраструктури використовують взаємодію між державою та бізнесом, причому не тільки на національному, а й на міждержавному рівні. Розвиток зовнішньої торгівлі не можливий сьогодні без обладнаного кордону та пунктів пропуску.

Зокрема, серед основних завдань, які вирішуються за допомогою технічних засобів митного контролю, є визначено зокрема [44]:

- перевірка істинності документів та атрибутів митного забезпечення;
- контроль об'єктів перевезень, пошук і виявлення предметів контрабанди та ідентифікація об'єктів;
- забезпечення дізнання та документування у справах про контрабанду;
- контроль носіїв інформації;
- візуальне спостереження за обстановкою в зонах митного контролю та забезпечення оперативного управління процесом митного контролю;
- виконання технологічних операцій під час ручного огляду;
- накладання атрибутів митного забезпечення;
- збирання, обробка, зберігання, документування та відображення інформації.

Вирішення окреслених завдань дає змогу повною мірою мінімізувати ризики митної системи. Основні вимоги до ТЗМК у сучасних умовах – це забезпечення високої ефективності митного контролю з одночасною високою пропускною спроможністю. Умовою застосування ТЗМК є забезпечення безпеки здоров'я, життя людини та збереження товарів. У зв'язку з цим особливими властивостями ТЗМК мають бути оперативність та безпека при їхньому використанні.

Водночас форма та обсяг контролю, а також види ТЗМК визначаються митними органами самостійно. Висока результативність митного контролю досягається комплексним застосуванням технічних засобів на кожній конкретній ділянці митного контролю: ручна поклажа або багаж пасажирів та транспортних засобів, вантажні відправлення і окремий багаж, міжнародні поштові експрес відправлення, всі види транспортних засобів.

Разом із тим, перетворення західної ділянки кордону на спільну з Європейським Союзом та посилення її охорони з боку держав-членів ЄС через недостатній рівень облаштування та технічного оснащення зумовлює посилення дисбалансу між можливостями України та держав-членів ЄС протидіяти контрабанді зброї, вчинень терористичних актів, розповсюдженню зброї масового ураження та екологічно небезпечних речовин, наркотиків, а також нелегальній міграції.

Зазначимо, що фінансування митних органів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України», безпосередньо через розпорядників бюджетних коштів. Так, аналіз обсягів фінансування Державної митної служби України показав, що найбільшу питому вагу у структурі видатків займають видатки на керівництво та управління у сфері митної справи (табл. 1.1). Їхня частка коливалася у межах від 79,3% у 2009 р. до 98,8% у 2012 р. При цьому питома вага видатків на розбудову та модернізацію об'єктів митної системи у 2009 р. становила 14,3% від загального обсягу фінансування, зменшившись при цьому до 1,6% у 2010 р. Упродовж 2011 - 2012 рр. такі видатки взагалі не здійснювались. Обсяги фінансування видатків на облаштування пунктів пропуску через державний кордон, пов'язані з підготовкою до Євро-2012, становили 3,1% у 2009 р. та 2,2% від видатків державного бюджету в 2010 р.

Таблиця 1.1

**Фінансування Державної митної служби України за період
2009-2012 рр., млн. грн.**

Стаття видатків Державного бюджету України	2009		2010		2011		2012	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Керівництво та управління у сфері митної справи	1267,4	79,3	1387,6	92,0	1402,4	95,3	1277,8	98,8
Розбудова та модернізація об'єктів митної системи	228,8	14,3	24,5	1,6	—	—	—	—
Підготовка кадрів	40,9	2,6	48,9	3,2	53,8	3,7	—	—

Підвищення кваліфікації працівників митної служби органів	7,8	0,5	8,1	0,5	9,4	0,6	9,5	0,7
Прикладні дослідження і розробки у сфері митної справи	3,1	0,2	5,6	0,4	6,4	0,4	6,3	0,5
Облаштування пунктів пропуску, пов'язане з підготовкою до ЄВРО-2012	49,5	3,1	33,8	2,2	–	–	–	–
ДМСУ, всього	1597,6	100	1508,5	100	1472,0	100	1293,6	100

Джерело: складено автором на основі [25; 26; 27; 28]

На нашу думку, саме неналежна оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю та нерозвиненість митної інфраструктури загалом знижують ефективність виконання покладених на митні органи завдань і підвищують ризиковість функціонування митної системи.

4. Конфлікт інтересів митних органів та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. В сучасних умовах власне такий фактор є домінуючим, оскільки через конфлікт інтересів настає можливість виникнення ризику через вплив людських факторів. Як стверджує український науковець О. Сидорович, причинами конфлікту інтересів платників податків та держави в особі контролюючих органів є [174]: невідповідність реаліям часу та бюрократичність податкового адміністрування, часте внесення змін у податкове законодавство, різний правовий статус платників податків та контролюючих органів, відсутність зворотного зв'язку між платником податків і контролюючим органом, відсутність гласності у реалізації податкової політики держави, відсутність інформації про ефективність використання фінансових ресурсів, великий штат працівників контролюючих органів та інше.

Вважаємо, що вище перелічені фактори загалом спричиняють ризиковість функціонування митної системи, для комплексного оцінювання якої існує потреба в дослідженні ризикоутворюючих факторів, пов'язаних із діяльністю суб'єктів ЗЕД. Серед них слід виокремити такі:

1. Недекларування товарів. Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, передбачає незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон [117].

Варто зазначити, що об'єктом правопорушення є встановлений Митним кодексом України порядок декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України. Недекларування товарів є фактором ризику, оскільки впливає на повноту надходжень митних платежів до державного бюджету.

2. Контрабанда/приховування від митного контролю. Кваліфікація контрабанди згідно з нормами чинного законодавства представлена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Кваліфікація «контрабанди» як ризикоутворюючого фактора функціонування митної системи України

	Кримінальний кодекс України до прийняття Закону України № 4025-VI від 15.11.2011 *	Кримінальний кодекс України після прийняття Закону України № 4025-VI від 15.11.2011
Визначення злочину (ст. 201 ККУ)	Переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боеприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.	Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боеприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Карається	Позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди.	Позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди. У свою чергу, за переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю передбачено адміністративну відповідальність.
Контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах	Якщо їхня вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.	—
Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів	Визначення злочину (ст. 305 ККУ)	Їхнє переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.
	Карається**	Позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, що були предметом контрабанди. Позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, що були предметом контрабанди.

Джерело: складено автором на основі [81]

Примітки. 1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 № 4025-VI (набув чинності з 17.01.2012р.)

2. З 1.08.2012р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за фальсифікацію або обіг

фальсифікованих лікарських засобів» від 05.07.2012 № 5065-VI, за яким посилено відповідальність за контрабанду фальсифікованих лікарських засобів [48].

Зазначимо, що коли норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум, то для їхнього застосування використовується сума у розмірі 17 гривень, окрім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги [146] (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Динаміка вартості предметів правопорушень для визнання їх контрабандою до декриміналізації контрабанди товарів, грн.

Роки	Вартість предметів правопорушення, грн.
2008	257 500
2009	302 500
2010	434 500
2011	470 500
2012	536 500

Джерело: складено автором на основі [167; 166; 167]

Показовими у контексті зміни кваліфікації такого злочину, як контрабанда товарів, та трансформації її у порушення митних правил є результати роботи Тернопільської митниці. За результатами проведення заходів, спрямованих на виявлення та припинення порушень митних правил протягом 2012 р., Тернопільська митниця порушила 230 справ про порушення митних правил, в яких вартість предметів за попередньою оцінкою становила 11 074,5 тис. грн. Із них порушено 3 справи, в яких вартість предметів правопорушень дорівнювала більш ніж 536 500 грн. Загальна сума предметів ПМП у цих справах становила 3 508,5 тис. грн.

Слід зазначити, що у зв'язку з набранням чинності з 17.01.2012р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності» № 4025-VI [49] кримінальну відповідальність за вчинення контрабанди товарів скасовано. За вчинення незаконного переміщення

товарів передбачена лише адміністративна відповідальність. Причому таку відповідальність посилено (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Адміністративна відповідальність за вчинення незаконного переміщення товарів через митний кордон України

Види порушень митних правил	Адміністративні стягнення
<p>Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем і без виконання митних формальностей або з незаконним звільненням від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митного органу (ч. 1 ст. 482 МКУ).</p>	<p>Штраф у розмірі 100% вартості товарів, транспортних засобів з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем.</p>
<p>Дії, передбачені ч. 1 ст. 482 МКУ, вчинені особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення правопорушення, що передбачено ст. 482 або ст. 483 МКУ.</p>	<p>Штраф у розмірі 200% вартості товарів, транспортних засобів з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем.</p>
<p>Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, тобто з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи документів, одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві відомості щодо найменування товарів, їхньої ваги або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача, кількості вантажних місць, їхнього маркування та номерів, неправдиві відомості, необхідні для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості (ч. 1 ст. 483 МКУ)</p>	<p>Штраф у розмірі 100 відсотків вартості товарів з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил.</p>

<p>Дії, передбачені ч. 1 ст. 483 МКУ, вчинені особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення правопорушення, що передбачено ст. 483 або ст. 482 МКУ.</p>	<p>Штраф у розмірі 200% вартості товарів з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил.</p>
---	---

Джерело: складено автором на основі [117]

Таким чином, контрабанда та незаконне переміщення товарів (поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю) є реальними і потенційними джерелами ризиків через недонадходження митних платежів та інші загрози митній безпеці держави (незаконний обіг наркотичних засобів, фальсифікованих лікарських засобів, незаконне переміщення зброї та боєприпасів тощо).

3. Неправильні дані про підстави надання пільг зі сплати митних платежів. Зазначимо, що пільги надаються відповідно до Митного кодексу України, Податкового кодексу України та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи. Разом із тим, розроблено Класифікатор звільнень від сплати митних платежів при ввезенні товарів на митну територію України [72].

Маніпуляції з митними пільгами, а також причини для їхнього надання, зумовлюють виникнення ризиків функціонування митної системи.

4. Неправильна класифікація товару. Зазначимо, що товари групи ризику – це товари, під назвою та класифікаційним кодом яких заявлялись (декларувались) у митниці інші товари з метою ухилення від сплати податків у повному обсязі та від дотримання установлених вимог нетарифного регулювання.

Спеціальними заходами митного контролю та митного оформлення вказаних товарів можуть бути: обов'язковий митний огляд товару зі складанням акта митного огляду, в якому вказуються відомості про товар, потрібні для його класифікації; відбір зразків товару та проведення їхнього

дослідження в митній лабораторії; залучення відділу тарифів та митної вартості митниці до визначення класифікаційного питання тощо.

Як відомо, в основу товарної класифікаційної схеми Митного тарифу України [54] (товарна номенклатура) покладено Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів [57]. Неправильно визначений код товару призводить до заниження розміру митних платежів, оскільки безпосередньо впливає на вибір ставки мита, що зумовлює відповідні ризики функціонування митної системи.

5. Неправдиві дані про країну походження товару. Країна походження товару визначається з метою застосування тарифних і нетарифних заходів регулювання ввезення товару на митну територію України та вивезення товару з цієї території, а також обліку товарів у статистиці зовнішньої торгівлі [57]. Пільгові ставки ввізного мита застосовуються до товарів, що походять із країн, які користуються режимом найбільшого сприяння. Крім того, якщо країна походження не визначена, оподаткування товарів відбувається за повними ставками мита. Отже, неправдиві дані про походження товару спричиняють неправомірне нарахування митних платежів, що є чинником ризиків функціонування митної системи.

6. Заниження митної вартості. При визначенні митної вартості як бази оподаткування імпортованих товарів доволі часто спостерігаються розбіжності в інтересах учасників зовнішньоекономічної діяльності та митних органів [66], що зумовлює ризиковість митної системи. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності з метою зменшення податкового навантаження та отримання конкурентних переваг свідомо занижують митну вартість, а митна установа, у свою чергу, має контролювати митну вартість з метою дотримання порядку митного оформлення та ефективного виконання фіскальної функції [17, с. 75].

Митні органи нараховують мито, виходячи з митної вартості й установлених ставок мита. Тож перевіріці підлягає достовірність митної

вартості, зазначеної у вантажній митній декларації. Для цього слід мати на увазі, що митна вартість визначається у фактично сплачених цінах або в цінах, що підлягають сплаті на момент перетинання митного кордону. До митної вартості включаються ціна товару, зазначена в рахунках-фактурах, а також витрати на транспортування (навантаження, розвантаження, перевантаження та страхування) до пункту перетинання митного кордону, комісійні та брокерські послуги тощо. При явній невідповідності заявленої митної вартості реальним цінам її величину встановлюють митні органи, виходячи з цін на ідентичні товари чи інші предмети, що діють у провідних країнах – експортерах зазначених товарів. При цьому як допоміжний матеріал може використовуватись інформація експертних, зовнішньоторговельних, біржових організацій, дані про тарифи на провезення і страхування вантажів, про вартість комісійних і брокерських послуг, про ліцензійні платежі, торговельні знижки та націнки [185, с. 66].

7. Невизначеність щодо задуму і намірів учасників зовнішньоекономічної діяльності. У цьому разі йдеться про відсутність інформації та складність якісного оцінювання дійсних намірів учасників ЗЕД з боку працівників митних органів, і хоча цей чинник скоріше є прихованим, він дає змогу визначити більшість правопорушень та ймовірність вияву ризиків.

Таким чином, розглянуті фактори ризику, зумовлені явищами невизначеності, створюють ризикові ситуації та є джерелами ризиковості функціонування митної системи. Їхня оцінка має бути першочерговою в системі моніторингу фінансових ризиків.

1.3. Типологізація фінансових ризиків функціонування митної системи України

Оскільки митна система є важливою складовою зовнішньоекономічної сфери, для виявлення властивих їй фінансових ризиків, об'єктивно

необхідним є дослідження середовища прояву таких ризиків, насамперед, митного простору.

У дослідженні проблем митного простору загалом важлива роль належить шотландському економісту А. Сміту, якого вважають чи не єдиним із класиків економічної думки, хто мав безпосереднє відношення як до теорії, так і практики митного простору. А. Сміт народився в родині митного чиновника і в 1778 р. був призначений в Едінбурзі комісаром митниці. Однак це не завадило йому науково обґрунтовувати недоцільність використання мита. «Мита, – як зазначав А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» – що накладаються з метою обмеження ввозу товарів, однаково підривають як митні доходи, так і свободу торгівлі. Вони руйнують природний баланс промисловості та природний розподіл праці». У працях економіста часто зустрічаються терміни, які використовуються і сьогодні: митний тариф, митний устав, митні формальності, митні доходи, повернення мита. А. Сміт один із перших науково обґрунтував фінансові загрози неефективної митної політики: «Високі ставки мита у більшості служать лише заохоченням до контрабанди і зводять до нуля митні доходи» [59].

Наукові думки про митний простір як об'єкт ризиковості продовжив Д. Рікардо. Він, як і А. Сміт, негативно ставився до практики регулювання міжнародної торгівлі та внутрішнього виробництва за допомогою мит. «Єдиним наслідком високих ввізних мит на товари є вплив капіталу в ті галузі виробництва, куди він природним шляхом ніколи б не спрямовувався. Мита і митні премії є найгіршим видом оподаткування: баланс заподіяних ними втрат визначається найменш вигідним розподілом усього капіталу», – писав Д. Рікардо [132].

Митний простір – це сфера, де найбільш зримо спостерігається взаємодія норм національного та міжнародного права, при якому обидві правові системи, зберігаючи свою незалежність, маючи властивий їм об'єкт регулювання, покликані, можливо, повніше забезпечувати властивими їм

засобами правового впливу підтримання встановленого державами порядку перетину їхніх митних кордонів і розвивати співробітництво їхніх митних адміністрацій у боротьбі з митними правопорушеннями [173].

У ст. 13 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [53] визначено поняття «митний простір України»: «Територія України становить єдиний митний простір, на якому діють митні правила України, з додержанням зобов'язань, що випливають із міжнародних договорів України. Єдність митного простору України у вигляді зовнішніх і внутрішніх територій і кордонів є одним з основоположних принципів митної політики України. Крім даного митного простору, митна територія України включає також штучні острови, що є в морській винятковій економічній зоні України, установки і споруди, над якими Україна володіє винятковою юрисдикцією відносно митної справи» [35].

Митний простір – це поняття, яке пов'язане з такими політико-правовими категоріями, як суверенітет, суверенні права, юрисдикція держави. Відповідно митний простір може розглядатися як сфера, пов'язана або з державною, або з так званою міжнародною територією, або з частиною території однієї держави, яка використовується для здійснення митної юрисдикції іншою державою – за угодою між ними і в межах, що допускаються міжнародним правом. Митний простір порівнюється тільки з територією держави і не виходить за її межі. Як правило, це сухопутна, водна територія держави і повітряний простір над ними, тобто простір, окреслений кордонами цієї держави, на якому вона здійснює, зокрема, і свій митний суверенітет. Іноді митний простір складається з територій двох і більше суверенних держав, що утворюють за угодою між собою митний союз або зону вільної торгівлі [173].

Загалом проведене дослідження свідчить, що ризиковість митного простору варто досліджувати як з економічних, так і з філософських позицій, що розроблено загальною наукою про ризик – ризикологію.

Так, В. Вітлінський виділяє такі аксіоми філософії ризикології: [31, с. 57-58]

– аксіома загальності – будь-який вид діяльності, що здійснюється фінансово-економічною системою, несе в собі ті чи інші ризики, котрі за певних умов можуть виявлятися і призвести до небажаних наслідків для системи загалом чи її структурних складових. Ідеться також і про ризик невикористаних можливостей;

– аксіома прийнятності – кожна інтелектуальна система, що здійснює певний набір видів діяльності, так чи інакше (свідомо чи несвідомо) оцінює ступінь ризику, використовуючи свої внутрішні категорії, гіпотези, мотивації, котрі залежать також від стану та динаміки зовнішнього середовища, а також ураховуючи власне ставлення до ризику;

– аксіома неповторюваності – структура та міра ризику змінюються в часі, не повторюючись навіть у подібних ситуаціях. Відомо, що у соціально-економічному бутті зберігається гомеостаз, але водночас постійно відбуваються трансформаційні процеси на всіх рівнях ієрархії управління економічними системами.

Насамперед пропонуємо розуміти зміст дефініції «митний простір» як сфери, в якій здійснюють свої економічні відносини держави згідно з угодами та в межах, що не суперечить міжнародному праву, зберігаючи власну незалежність з метою підтримки встановленого державами порядку перетину їхніх митних кордонів. Є очевидним, що реалізація зазначених відносин супроводжується відповідними ризиками.

На рис. 1.7 представлено систематизацію ризиків митного простору, до які загалом розділяємо на такі: фінансові та надбудови. До фінансових ризиків належать ризик порушення рівноваги фінансового розвитку, валютний та податковий ризики. Відповідно ризиками надбудови є правовий, криміногенний, політичний і міжнародний ризики.

На нашу думку, ризики митного простору є екзогенними ризиками функціонування митної системи України.

Рис. 1.7. Структурна схема ризиків митного простору як екзогенних ризиків функціонування митної системи

Джерело: розроблено автором

Відтак, дослідження ризиків митного простору є відправною точкою ідентифікації ризиків функціонування митної системи.

У свою чергу, проведене дослідження нормативно-правових актів у галузі митної справи дало змогу порівняти наявні інституційні визначення поняття «ризик» у митній діяльності (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Інституційні визначення поняття «ризик»

Нормативно-правовий акт	Дефініція «ризик»
Регламент (ЄС) № 450/2008 Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 р. про встановлення Митного кодексу Співтовариства (модернізованого Митного кодексу)	Вірогідність настання події, пов'язаної з ввезенням, вивезенням, транзитом, передачею або кінцевим використанням товарів, переміщуваних між митною територією Співтовариства та країнами або територіями за межами такої території, та з наявністю товарів, які не мають статусу товарів Співтовариства, що може спричинити будь-який з нижченаведених результатів: це перешкодить правильному застосуванню заходів Співтовариства або національних заходів; це поставить під загрозу фінансові інтереси Співтовариства та його держав-членів; це становитиме загрозу для безпеки Співтовариства та його резидентів, для здоров'я людей, тварин або рослин, навколишнього природного середовища або споживачів.
Митний кодекс Митного союзу Білорусії, Казахстану та Росії	Ступінь ймовірності недотримання митного законодавства Митного союзу та (або) законодавства держав-членів Митного союзу.
Митний кодекс Республіки Білорусь	Оцінена митними органами можливість недотримання митного законодавства.
Митний кодекс Республіки Казахстан	Ступінь ймовірності недотримання митного законодавства Казахстану, що може призвести до збитків для держави.
Митний кодекс Російської Федерації	Ймовірність недотримання митного законодавства Російської Федерації.
Митний кодекс України від 11.07.2002 № 92-IV	Не наводиться.
Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI	Ймовірність недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

Джерело: складено автором на основі [164; 111; 112; 113; 114; 115; 116]

Зазначимо, що у науковій літературі представлені різні інтерпретації поняття «ризик». Так, український вчений П. Пісной детермінує властивою митній системі таке поняття як митний ризик і трактує його як імовірність реалізації певної митної загрози із прогнозованим або непрогнозованим можливим збитком, а також її можливими наслідками для митної галузі. До сфер можливого виникнення ризиків він зараховує чинне національне законодавство з питань митного регулювання та ЗЕД (аналізуючи національне й міжнародне законодавство, можна виявити певні сфери виникнення ризиків, а нове законодавство чи зміни в існуючих правилах можуть зумовити виникнення нових галузей ризику); торговельні потоки; юридичних осіб; суб'єктів ЗЕД; товари або вироби [143, с. 177]. Український науковець П. Пашко розглядає це поняття як «...кількісну величину митного виклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої чи потенційної митної загрози з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди» [138].

Поділяємо думку українського науковця О. Комарова, який зазначає, що митний ризик – це потенційна ймовірність порушення норм митного, а також норм відповідних галузей національного законодавства, що регулюють пов'язані з митними правовідносини. У першу чергу йдеться про норми кримінального права, а також трудового та адміністративного. При цьому на найвищому рівні нормативного регулювання, а саме в новому Митному кодексі України, доцільніше визначити митний ризик як ступінь імовірності порушення митного законодавства України [76].

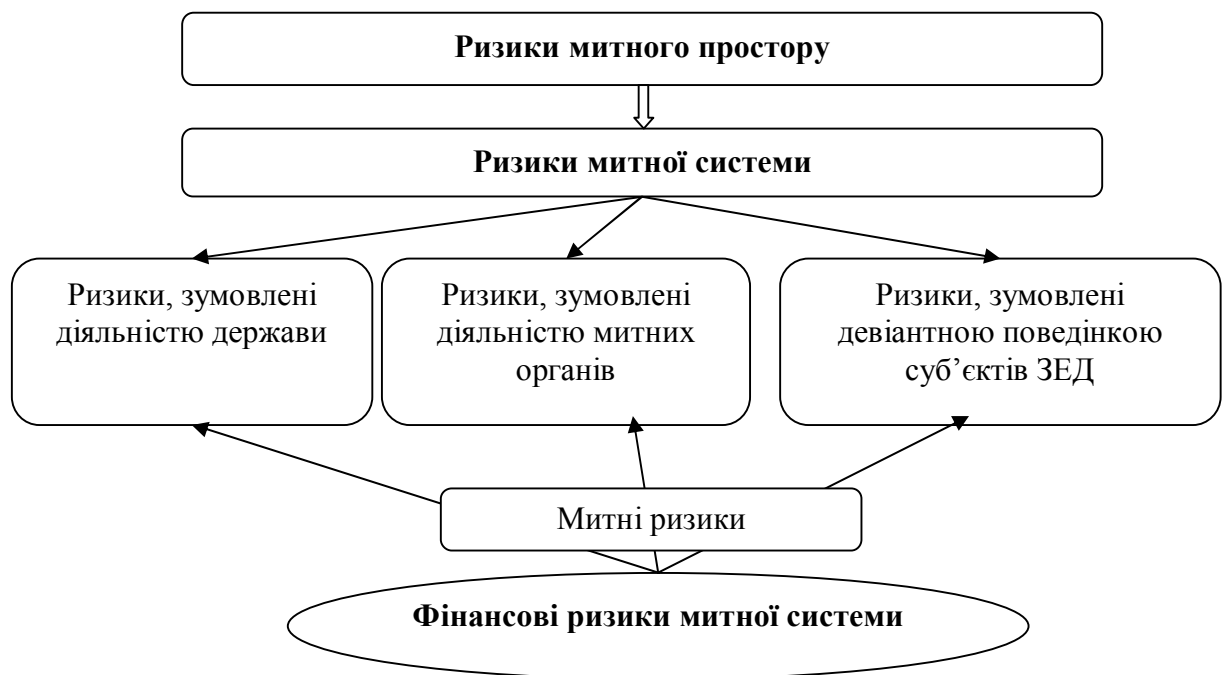
Відтак, на рис. 1.8 представлено класифікацію порушень митних правил, що значно підвищують ризиковість функціонування митної системи за наступними критеріями: за ступенем завданої шкоди, за видовим об'єктом порушення митних правил і характером шкідливих наслідків вчиненого діяння.

Рис. 1.8. Класифікація порушень митних правил [117; 192]

Вважаємо, що у контексті дослідження фінансових ризиків функціонування митної системи на особливу увагу заслуговує класифікація порушень митних правил за ступенем завданої шкоди та класифікація порушень митних правил за характером шкідливих наслідків вчиненого діяння. Це пояснюється тим, що порушення митних правил, які завдають реальної шкоди економічним інтересам держави та протиправний результат яких має матеріальний характер, є точкою дотику митних і фінансових ризиків функціонування митної системи. Звідси доходимо висновку, що фінансові ризики функціонування митної системи відображають фінансові аспекти її функціонування.

На основі проведеного дослідження для окреслення комплексного підходу до розуміння сутності ризиків функціонування митної системи загалом та її фінансових ризиків зокрема пропонуємо наступну теоретичну конструкцію (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Структурна схема ризиків функціонування митної системи

Джерело: розроблено автором

Як видно з рис. 1.9 ризики функціонування митної системи охоплюють широкий спектр ризиків, до яких відносимо зовнішні ризики функціонування

митної системи, а саме ризики митного простору, та внутрішні ризики функціонування митної системи, зумовлені діяльністю держави, митних органів та девіантною поведінкою суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У свою чергу, фінансові ризики функціонування митної системи включають її зовнішні та внутрішні ризики, детерміновані фінансовими взаємовідносинами учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Окреслені ризики пов'язані із процесом митної діяльності, яку здійснюють держава, митні органи та суб'єкти ЗЕД. Важливим етапом такої діяльності є митне адміністрування, що передбачає управління процесом контролю за повнотою нарахування та сплати митних платежів до державного бюджету.

У свою чергу, розглядають такі основні етапи виникнення ризиків у процесі митної діяльності [20]:

1. Контроль доставки товарів. Розглядається ризик недоставлення товарів до митного кордону України (пункт пропуску) та від пункту пропуску до митниці призначення. Світовий досвід показує, що найбільша кількість правопорушень у сфері митної справи припадає на попередні операції.

2. Етап митного контролю та митного оформлення. Так, під час ввезення товарів найбільш важливий ризик ухилення від сплати митних платежів. При експорті більший контроль приділяється ризикам, що пов'язані із заходами нетарифного регулювання, фактичним вивезенням товарів та поверненням ПДВ. Документальний контроль охоплює ризик неправильного визначення коду товару, країни походження, неповноти кількісних і вартісних показників тощо. Під час контролю за додержанням заборон та обмежень розглядаються ризики ввезення заборонених товарів чи, наприклад, вивезення культурних цінностей. Ризики, пов'язані з правильним нарахуванням митних платежів, фактичним надходженням коштів, виявляються на етапі контролю митних платежів.

3. Виникнення ризиків після факту митного оформлення пов'язано з неможливістю перевірки деяких даних під час митного контролю, наприклад, ризик невиконання зобов'язання про використання товарів цільового призначення чи переробки давальницької сировини.

4. Застосування митного аудиту передбачає ризики, що виникають під час преаудиту (попереднього аудиту) і митного постаудиту. Митний преаудит – це новітній напрямок діяльності. Він використовується в європейських країнах з метою визначення надійності економічного оператора, полегшення роботи щодо оцінювання ризиків економічного оператора. Митний постаудит розглядає як ефективність відбору об'єктів митного постаудиту, так і ризик невиявлення порушень.

Погоджуємось із думкою російського науковця С. Хапіліна, який визначає такі види ризиків митного адміністрування [196, с. 133]:

- правоохоронні, пов'язані з імовірністю скоєння правопорушень і злочинів у сфері митної справи, які завдають збитків суспільству і державі;
- адміністративні (нормативні) ризики, пов'язані зі змінами нормативно-правової бази митного адміністрування, суперечностями між нормативно-правовими актами, зміною пріоритетів митної та податкової політики;
- організаційні, пов'язані з функціонуванням митної інфраструктури (розм. іщення митних постів і пунктів пропуску, роботою митних брокерів та складів тимчасового зберігання тощо);
- економічні, пов'язані з імовірністю зміни кон'юнктури ринку, структури зовнішньої торгівлі, інфляцією, зміною валютних курсів;
- фінансові, пов'язані з ризиком несплати митних платежів.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що фінансові ризики функціонування митної системи – це ймовірність недоотримання фінансових ресурсів державою через неефективність формування та реалізації митної політики, функціонування митних органів і наявність правопорушень у митній сфері.

З'ясування сутності та структури митної системи України дає змогу здійснити типологізацію її фінансових ризиків (рис. 1.10). Як стверджує В. Вітлінський, «...ризик розглядається як одна із системних характеристик, властивість, що притаманна будь-яким видам цілеспрямованої діяльності» [30, с. 5].

Рис. 1.10. Загальна типологізація фінансових ризиків функціонування митної системи

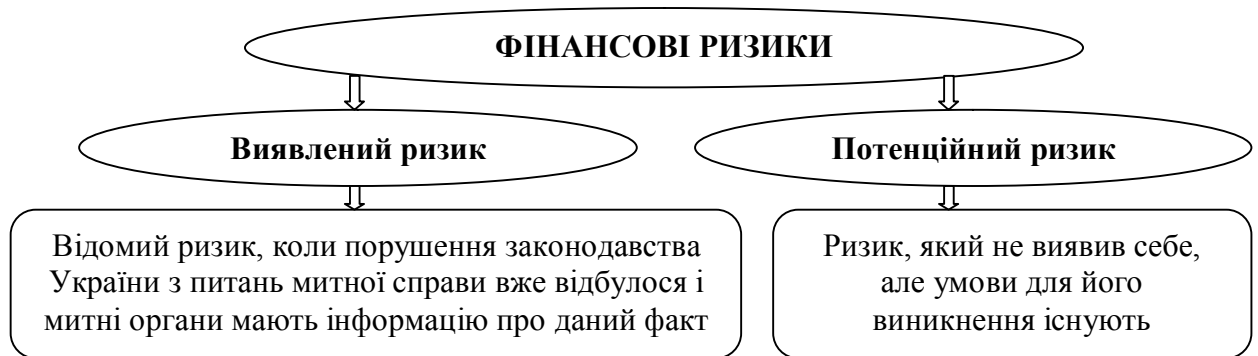
Джерело: розроблено автором

Наведена типологізація передбачає, що фінансові ризики функціонального типу – це ризики, пов’язані з функціональним призначенням митної системи, а саме зі здійсненням митних формальностей (митний контроль, декларування та митне оформлення, справляння митних платежів), а також відповідним фінансовим, інформаційним і матеріально-технічним забезпеченням митних органів. У свою чергу – фінансові ризики організаційного типу – це ризики функціонування митних органів, переважно ризики інституційного характеру (некомпетентність посадових осіб митних органів, корупція в митних органах, лобювання інтересів окремих суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності) та ризики, зумовлені діяльністю суб’єктів ЗЕД. Фінансові ризики компонент митної системи – це ризики функціонування окремих складових митної системи.

На основі запропонованої загальної типологізації фінансових ризиків можна здійснювати їх групування за конкретними ознаками, зокрема за

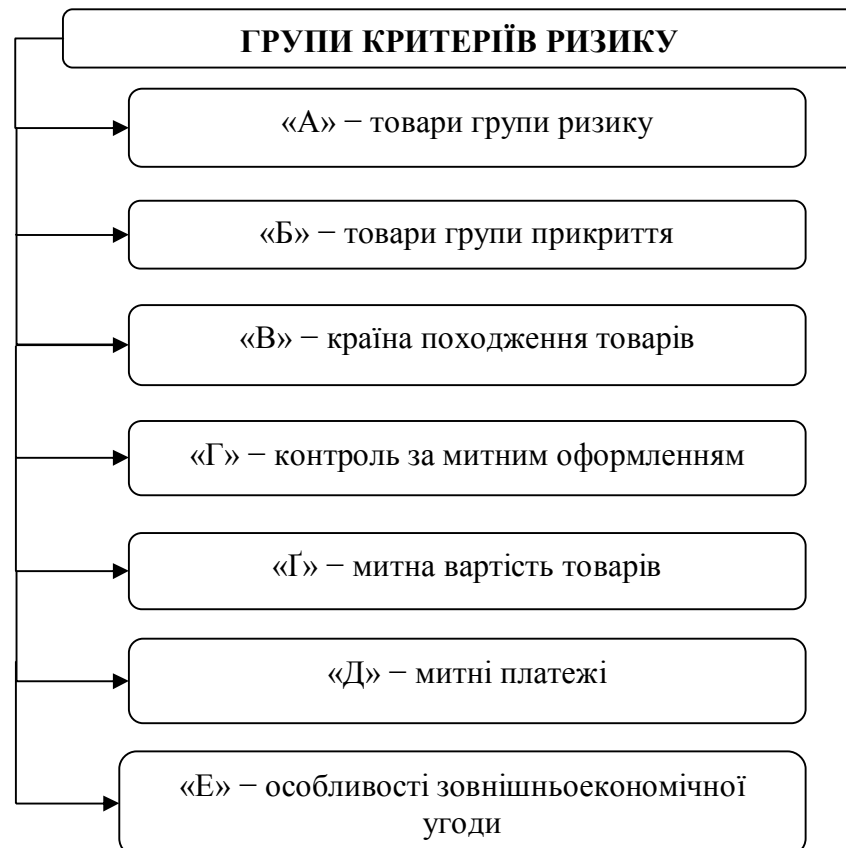
ступенем виявлення пропонуємо виокремити такі типи фінансових ризиків (рис. 1.11.)

Рис. 1.11. Типологізація фінансових ризиків функціонування митної системи за ступенем виявлення

Джерело: розроблено автором

За критеріями ризику виділяють такі групи (рис. 1.12, дод. Б). Відповідно до цієї типологізації сфери ризику нами представлено в дод. В.

Рис. 1.12. Групи критеріїв ризиків

Джерело: розроблено автором на основі [147]

Зазначимо, що товари групи ризику – це товари, які переміщуються через митний кордон України та відносно яких виявлені ризики або існують

потенційні ризики. Відповідно товари групи прикриття – це товари, що з достатнім ступенем імовірності можуть декларуватись замість товарів групи ризику [147].

Здійснена типологізація фінансових ризиків функціонування митної системи загалом із врахуванням сучасних реалій митної діяльності дозволяє їх класифікувати таким чином (рис. 1.13). Слід зауважити, що різні види фінансових ризиків взаємопов'язані і можуть належити до декількох типологізаційних груп. Тобто під час митного режиму «імпорт» може виникнути неконтрольований ризик в процесі визначення країни походження товару.

Рис. 1.13. Класифікація фінансових ризиків функціонування митної системи

Джерело: розроблено автором

Проведене дослідження основ ризикології, сформованих відомими науковцями, та фінансових ризиків функціонування митної системи дає змогу побудувати теоретичну модель ризикології у митній сфері для

подальшого моніторингу таких ризиків та побудови ефективної системи управління ними (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Теоретична модель ризикології у митній сфері

Складові ризикології	Суть
Етимологічне джерело ризиків	Ситуації непевності, які супроводжуються негативними наслідками.
Онтологічна суть фінансових ризиків	Ймовірність недоотримання фінансових ресурсів державою через неефективність формування та реалізації митної політики, функціонування митних органів і наявність правопорушень у митній сфері.
Об'єкт ризиків	Митна система, ефективність побудови та функціонування якої наперед точно передбачити неможливо.
Суб'єкти ризиків	Суб'єкти митних правовідносин (державна, митні органи, суб'єкти ЗЕД (платники податків)).

Джерело: складено автором на основі [38, с. 63]

Таким чином, дослідження філософських, загальнотеоретичних основ науки та врахування сучасних реалій митної справи дало можливість сформулювати систему понять і уявлень, які властиві фінансовим ризикам функціонування митної системи. Це відповідно формує новітню парадигму фінансових ризиків функціонування митної системи та є теоретичною базою для оцінювання таких ризиків і управління ними.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження новітньої парадигми фінансових ризиків функціонування митної системи дає змогу зробити такі послідовні висновки:

1. Узагальнено напрями трактування поняття «ризик». Згідно з результативним напрямом ризик визначено як можливість настання певної несприятливої події. Відповідно до процесного - ризик тлумачиться як проходження цілісного процесу залежно від дії чинників формування ризикової ситуації до отримання результату за умови її існування.

2. Систематизовано підходи до тлумачення поняття «фінансовий ризик», серед яких детермінація ризику здійснюється за такими векторами: як можливість відхилення від цілей; як можливість настання як позитивних, так і негативних подій; як імовірність; як невизначеність щодо наслідків дій; як характеристика дій; одночасно як можливість настання події і як результат такої події.

3. Запропоновано тлумачення поняття «фінансовий ризик» як небезпеки виникнення відхилень фінансових показників діяльності суб'єкта економічної системи в процесі його функціонування у сфері управління грошовими ресурсами та іншими фінансовими інструментами. При цьому визначено ознаки фінансових ризиків за такими критеріями: форма прояву, непередбачуваність наслідків; дійсність вияву; неоднозначність оцінки.

4. Виявлено ризикоутворюючі фактори функціонування митної системи за суб'єктами митних правовідносин: держава та митні органи (нестабільність митного законодавства, недостатня оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю тощо) та суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (недекларування товару, приховування від митного контролю, неправильна класифікація, заниження митної вартості тощо).

5. Встановлено, що фінансові ризики функціонування митної системи – це ймовірність недоотримання фінансових ресурсів державою

через неефективність формування та реалізації митної політики, функціонування митних органів і наявність правопорушень у митній сфері.

6. Запропоновано типологізацію (фінансові ризики функціонального, організаційного типів й фінансові ризики компонент митної системи) та класифікацію фінансових ризиків функціонування митної системи (за процедурами, ступенем контролю, ступенем керованості тощо).

7. Розроблено теоретичну модель ризикології у митній сфері, де об'єктом ризиків є митна система, а суб'єкти ризиків – це суб'єкти митних правовідносин (державна, митні органи, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності).

Основні наукові результати даного розділу викладено у працях [84; 85; 86; 93; 94; 96].

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

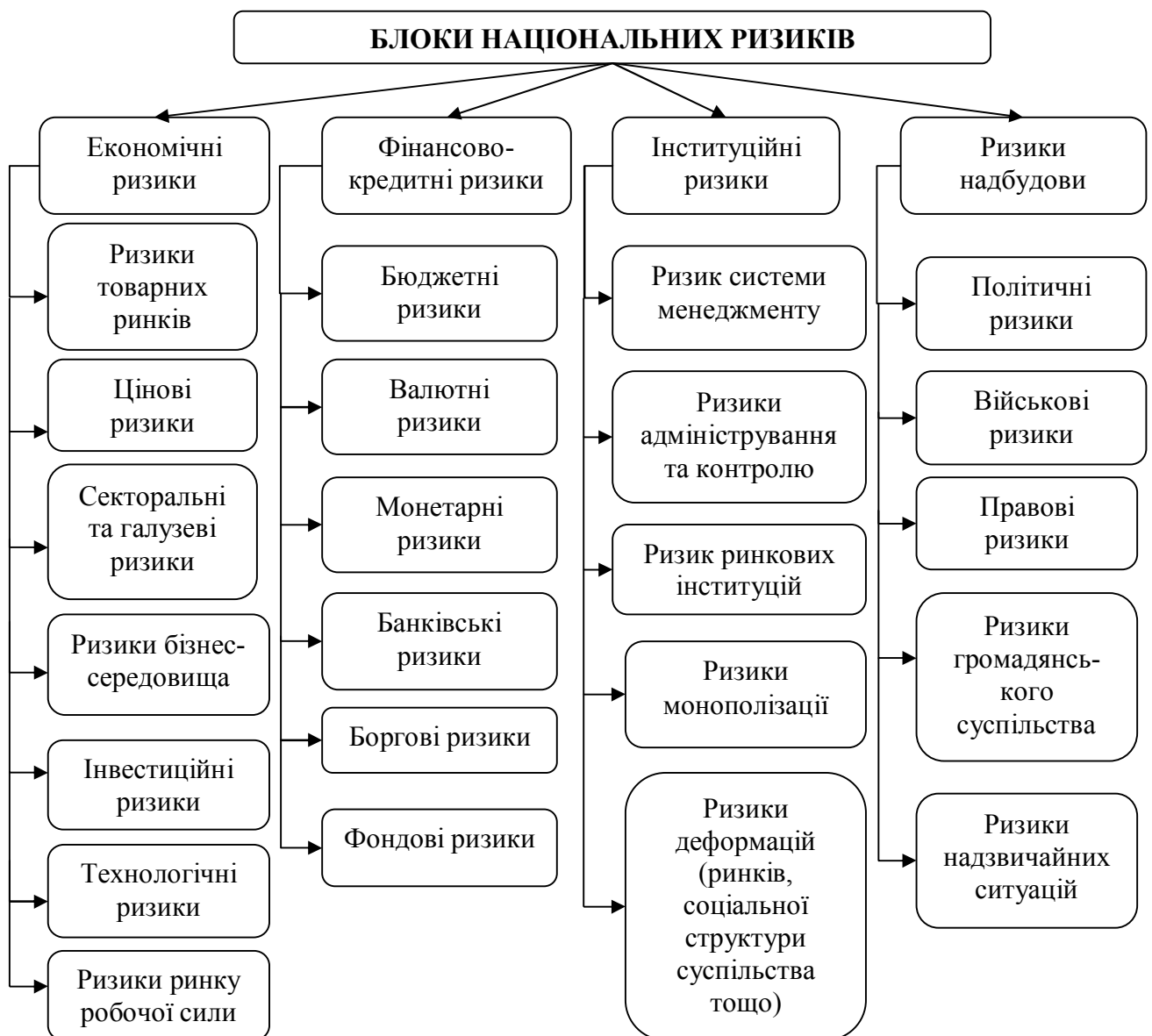
2.1. Аналіз ризиковості митного простору України

Економічна система країни характеризується циклічністю розвитку. Відповідно основним завданням як світової спільноти, так і українського суспільства, є забезпечення сталого розвитку економіки. Економічна система будь-якої країни складається з великої кількості суб'єктів: суб'єкти господарювання, фінансові та державні установи, які співпрацюють та здійснюють свою діяльність в умовах ризиковості, тобто ймовірності настання небажаних чи непередбачуваних результатів. Основною характеристикою ризиків є те, що вони об'єктивно існують у процесі діяльності всіх суб'єктів економічної системи. Ризиків неможливо повністю уникнути, можна тільки оцінити, управляти та мінімізувати наслідки їхнього впливу.

Узагальнення підходів до сутності поняття «моніторинг» дозволяє визначити його як безупинне спостереження за економічними (або будь-якими іншими) об'єктами, аналіз їх діяльності як складової частини управління [206]. Моніторинг і аналіз є важливою складовою частиною управління ризиками, одним із найбільш важливих етапів організації процесу ризик-менеджменту, а безперервний процес моніторингу і аналізу процесу ризик-менеджменту підвищує гарантію підтримання в актуальному стані планів управління ризиками митної діяльності із забезпеченням придатності стратегій і систем управління, які використовуються для реалізації заходів по зниженню рівня ризиків, актуалізації плану розвитку ризик-менеджменту держави в цілому [152].

На нашу думку, дослідження ризиковості митного простору як сфери поширення фінансових ризиків, насамперед потребує вивчення макроекономічних ризиків митної системи.

Так, український економіст О. Соскін зазначає: «Національні ризики являють собою складну систему, що складається із низки тісно переплєтених між собою та взаємопов'язаних ризиків, які своєю чергою мають внутрішню структуру. У системі національних ризиків такі основні блоки-складові: 1) економічні ризики; 2) фінансово-кредитні ризики; 3) інституційні ризики; 4) ризики надбудови [177] (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структурна схема національних ризиків

Джерело: розроблено автором на основі [177]

Як зазначає Т. Ковальчук, різновидами масштабних макроекономічних ризиків є такі (рис. 2.2): по-перше, ризик різкого підвищення світових цін на основні енергоносії, зокрема нафту і газ, які придбаває Україна для розвитку фізично й морально застарілих базових галузей національного господарства (насамперед металургії та хімічного виробництва); по-друге, ризик чергової глибокої дезорганізації та загального ослаблення національного господарства у разі рецидиву масового напливу на вітчизняні терени міжнародного спекулятивного капіталу з подальшим його різким відпливом; по-третє, ризик пасивного споглядання за процесом перманентного відпливу з країни найбільш кваліфікованих і підприємливих трудових ресурсів, а також талановитих молодих наукових кадрів; по-четверте, ризик фактичної пролонгації інтенсивного відпливу фінансового капіталу в офшорні зони замість законодавчого призупинення таких процесів; по-п'яте, ризик подальшої пролонгації регресивної податкової політики, що здійснюється на користь великого олігархічного капіталу [74, с. 35].

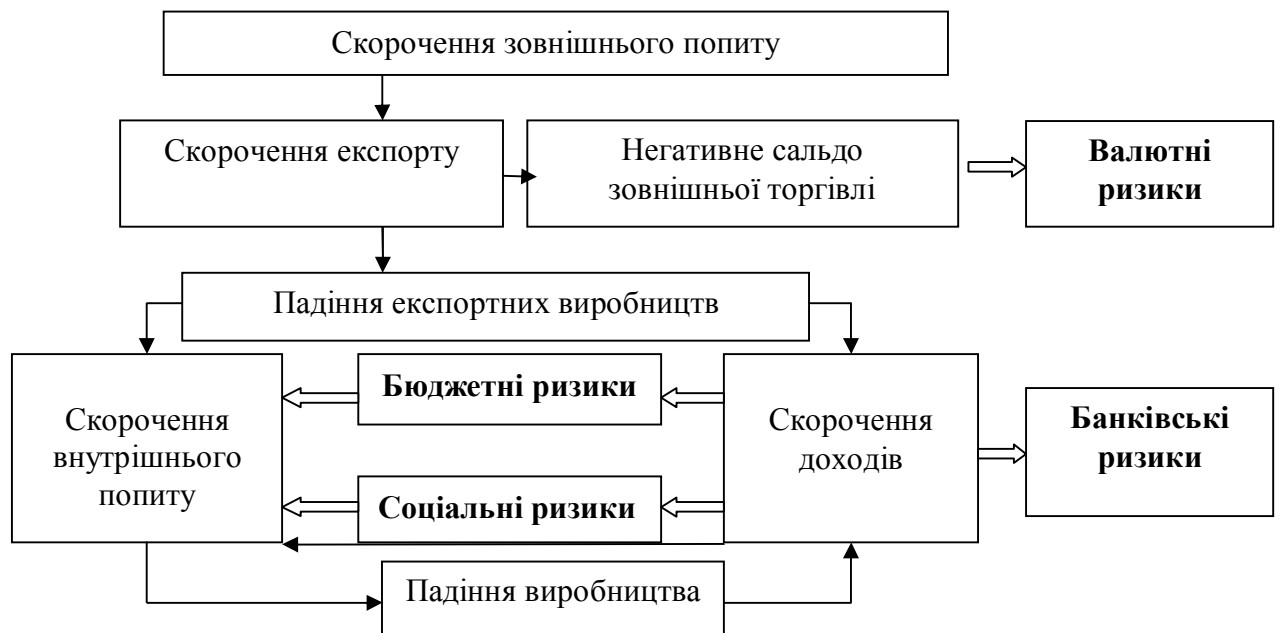

Рис. 2.2. Масштабні макроекономічні ризики [74, с. 35]

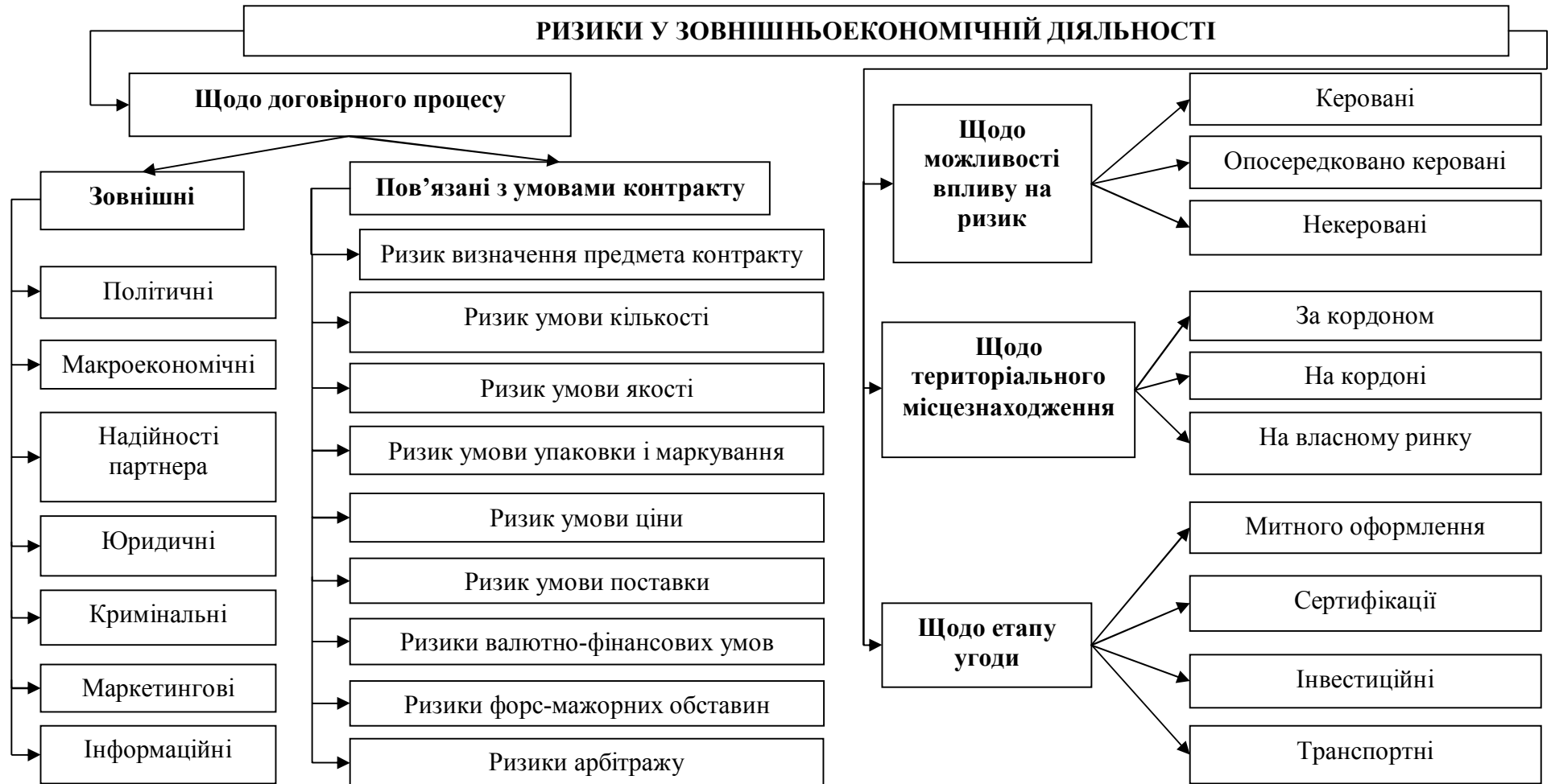
Схожої думки дотримуються А. Даниленко та В. Домрачев, визначаючи групи ризиків, які можуть загрожувати розвитку української економіки: зниження економічної активності (уповільнення порівняно з прогнозованим розвитком) країн – основних економічних партнерів України, що зменшить зовнішній попит; погіршення зовнішньоекономічної кон’юнктури, зумовлене нульовим чи повільним зростанням цін на критичні предмети експорту України, або випереджальними темпами зростання цін імпортованих ресурсів (зокрема енергоносіїв); пришвидшення інфляції під впливом зовнішніх чинників (пов’язано із ризиком зростання світових цін); погіршення умов фінансування, що може бути пов’язано також із борговою кризою у «периферійних» країнах Євросоюзу (у Греції, Іспанії, Португалії, Ірландії) або в одній із сусідніх нових ринкових економік (наприклад, в Угорщині) [37, с. 14-15].

З огляду на це, український економіст Я. Жаліло пропонує таку модель макроекономічних ризиків (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Модель макроекономічних ризиків [47]

На основі аналізу моделі макроекономічних ризиків можна зробити висновок, що саме зовнішньоекономічна сфера є однією із ключових сфер виникнення ризиків. У цьому контексті В. Вітлінський і Л. Маханець визначають такі ризики у зовнішньоекономічній діяльності (див. рис. 2.4).

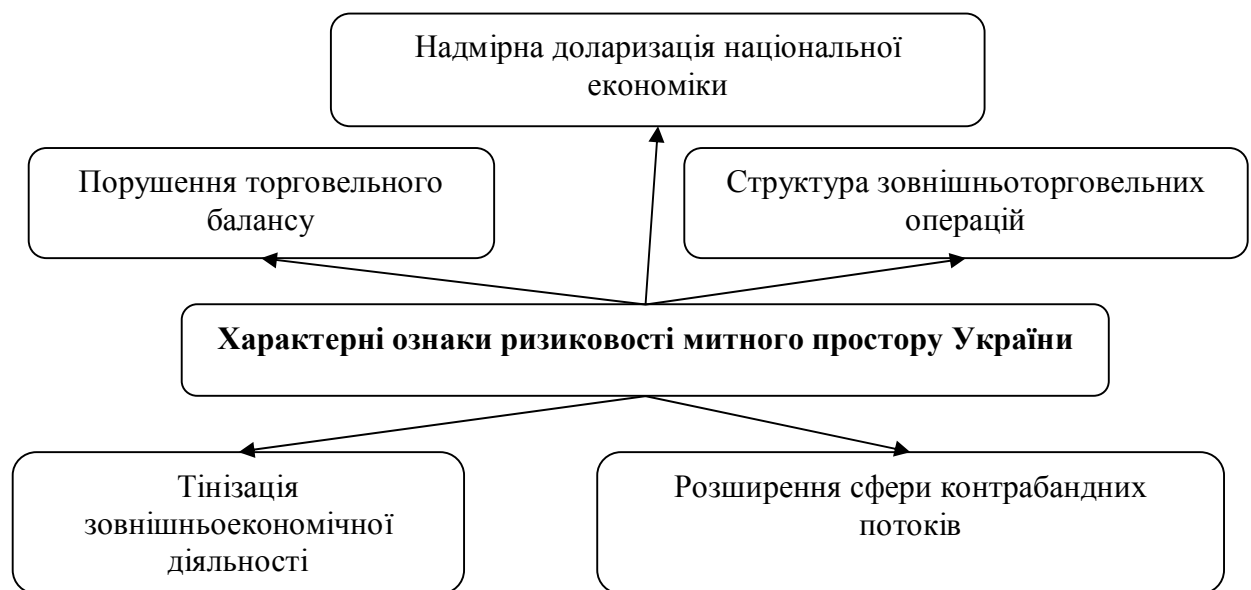
Рис. 2.4. Класифікація ризиків у зовнішньоекономічній діяльності

Джерело: розроблено автором на основі [32, с. 192-195]

Схожої думки дотримується А. Рум'янцев, стверджуючи, що до ризиків у зовнішньоекономічній діяльності належать такі ризики [172]:

- пов'язані з вибором країни для здійснення зовнішньоекономічних операцій;
- пов'язані з вибором іноземного партнера;
- маркетингові;
- транспортні;
- пов'язані з укладанням контракту;
- комерційні ризики в зовнішньоекономічній діяльності;
- пов'язані з митним регулюванням.

Отже, на основі проведеного дослідження можна виокремити характерні ознаки ризиковості митного простору України (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Характерні ознаки ризиковості митного простору України

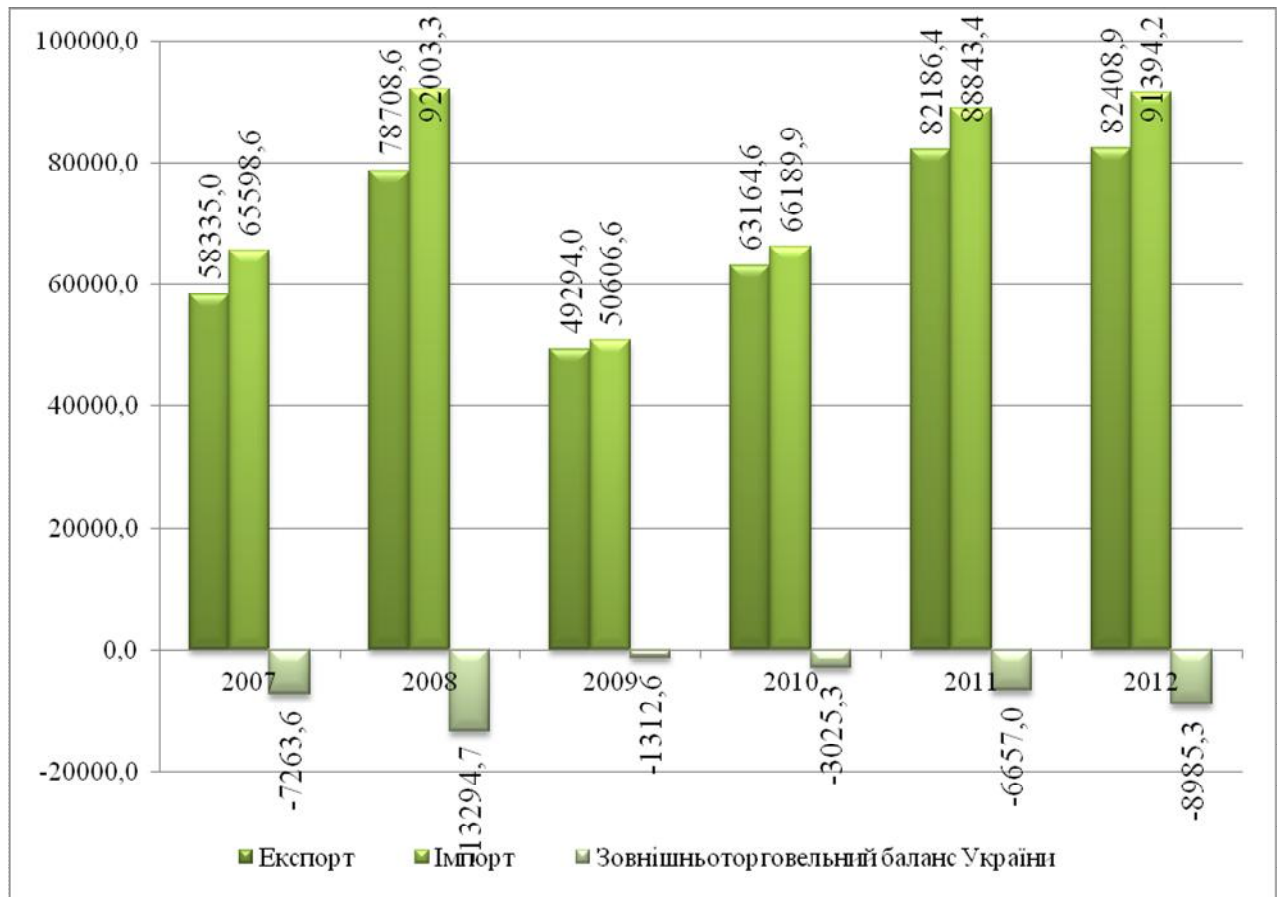
Джерело: розроблено автором

З огляду на сучасний стан економіки України вивчення ризиковості митного простору, які впливають на ефективність державного управління, доцільно розпочати із з'ясування базових ризиків митного простору, які є найбільш актуальними та мають суттєвий вплив на сучасну економіку країни.

Насамперед це ризик порушення торговельного балансу. Як відомо, торговельний баланс є складовою платіжного балансу, що прямо й обернено

пов'язаний із процесом відтворення. З одного боку, він формується під безпосереднім впливом процесу відтворення, а з іншого – впливає на останній через курсові співвідношення валют, золотовалютні резерви, валютний стан, зовнішню заборгованість [16].

За досліджуваний період сальдо торговельного балансу України було негативним і наприкінці 2012 р. становило 8 985,3 млн. дол. США що свідчить про суттєве перевищення імпорту над експортом (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Динаміка зовнішньоторговельного балансу України за період 2007-2012 рр., млн. дол. США

Джерело: розроблено автором [58]

При цьому, впродовж 2007-2012 рр. спостерігалось позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами та негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами [58]. На нашу думку, довготермінова тенденція від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу України є свідченням проведення незбалансованої зовнішньоекономічної політики держави.

Ризиковість виявляється і в структурі зовнішньоторговельних операцій України (табл. 2.1-2.2). Так, основними статтями українського експорту впродовж 2008 – 2012 рр. були недорогоцінні метали та вироби з них, здебільшого чорні метали, мінеральні продукти, машини, обладнання та механізми й продукти рослинного походження, зокрема зернові культури.

Таблиця 2.1

**Структура експорту України за період 2008-2012 рр.,
млн. дол. США**

Статті експорту	2008		2010		2012	
	млн. дол.	%	млн. дол.	%	млн. дол.	%
Експорт товарів	66967,3	85,1	51405,2	81,4	68809,8	83,5
Продукти рослинного походження	5577,4	7,1	3976,2	6,3	9213,9	11,2
у т. ч. зернові культури	3703,8	4,7	2467,1	3,9	6999,9	8,5
Мінеральні продукти	7046,1	8,9	6731,2	10,7	7650,4	9,3
у т. ч. руди, шлак і зола	2153,6	2,7	2576,2	4,1	3306,1	4,0
Продукція хімічної промисловості та пов'язаних з нею галузей промисловості	5045,3	6,4	3479,3	5,5	5058,9	6,1
Деревина і вироби з деревини	801,2	1,0	828,1	1,3	1060,6	1,3
Недорогоцінні метали та вироби з них	27594,0	35,1	17319,3	27,4	18889,8	22,9
у т. ч. чорні метали	22954,6	29,2	14614,8	23,1	15340,4	18,6
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	6341,1	8,1	5670,7	9,0	7026,7	8,5
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	4321,3	5,5	3250,9	5,1	5963,5	7,2
Інше	10240,9	13,0	10149,5	16,1	13946,0	16,9
Експорт послуг	11741,3	14,9	11759,4	18,6	13599,1	16,5
у т. ч. транспортні	7636,5	9,7	7848,0	12,4	8541,1	10,4
Усього	78708,6	100,0	63164,6	100,0	82408,9	100,0

Джерело: складено автором на основі [58]

Зазначимо, що питома вага чорних металів у структурі експорту протягом 2008-2012 рр. коливалася у межах від 18,6% до 29,2%, що свідчить про сировинну спрямованість експорту України.

Відповідно основними статтями імпорту України за досліджуваний період були мінеральні продукти, переважно паливо, машини, обладнання та механізми (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура імпорту України за період 2008-2012 рр., млн. дол. США

Статті імпорту	2008		2010		2012	
	млн. дол. США	%	млн. дол. США	%	млн. дол. США	%
Імпорт товарів	85535,3	93,0	60742,2	91,8	84658,1	92,6
Мінеральні продукти	25441,3	27,7	21127,9	31,9	27542,3	30,1
у т. ч. палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	22832,0	24,8	19602,7	29,6	26192,8	28,7
Продукція хімічної промисловості та пов'язаних з нею галузей промисловості	6959,1	7,6	6471,5	9,8	8586,4	9,4
Недорогоцінні метали та вироби з них	6390,1	6,9	4128,7	6,2	5238,9	5,7
у т. ч. чорні метали	3299,3	3,6	1921,4	2,9	2299,3	2,5
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	13379,8	14,5	8174,4	12,3	13178,7	14,4
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	12091,4	13,1	3664,5	5,5	8067,0	8,8
Інше	21273,6	23,1	17175,2	25,9	22044,8	24,1
Імпорт послуг	6468,0	7,0	5447,7	8,2	6736,1	7,4
у т. ч. транспортні	1657,6	1,8	1170,7	1,8	1696,4	1,9
Усього	92003,3	100,0	66189,9	100,0	91394,2	100,0

Джерело: складено автором на основі [58]

Так, частка мінеральних продуктів за період 2008-2012 рр. коливалася у межах від 27,7% до 30,1%, зокрема питома вага паливно-енергетичних ресурсів – від 24,8% до 28,7%, що означає значну залежність національної економіки від імпорту таких ресурсів.

Разом із тим, ризиковість митного простору не обмежується лише ризиками порушення торговельного балансу країни. Наявний також ризик надмірної доларизації національної економіки. Нині в Україні як платіжний засіб (паралельна валюта) разом із гривнею у внутрішньому обороті широко використовується іноземна валюта, переважно долар США. Доларовий обіг відіграє певну політичну й економічну роль, має тенденції до зростання, що негативно впливає на національні інтереси України, сприяє незаконному відпливу капіталу за кордон, підриває довіру й штучно знецінює структуру обігу національної грошової одиниці [202].

За більшістю показників сучасний рівень доларизації в Україні є надмірним і має негативний вплив як на грошово-кредитну систему, так і на вітчизняну економіку загалом оскільки [42; 194]:

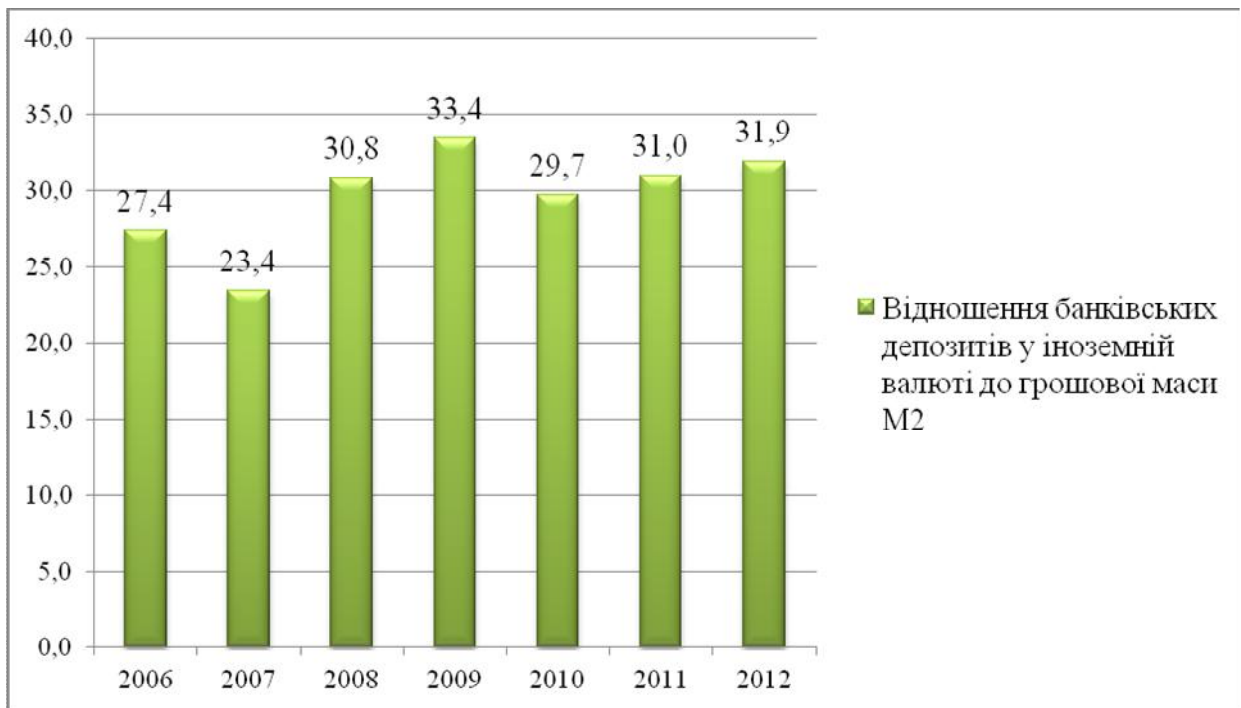
- зумовлює зниження ефективності грошово-кредитної політики через втрату центральним банком монетарних важелів регулювання грошового обігу;
- суттєво впливає на темпи інфляції, тому що іноземна валюта бере участь у процесі обігу, ціноутворення та нагромадження;
- істотно змінює функцію попиту на гроші внаслідок деформації каналів грошової пропозиції;
- посилює курсову волатильність через те, що до попиту на іноземну валюту для зовнішньоекономічних угод додається внутрішній попит, який суттєво реагує на зміни очікувань економічних агентів.

Ураховуючи те, що однією з основних сучасних форм вияву доларизації в Україні є доларизація активів і пасивів фінансово-кредитних установ, більш інформативним індикатором оцінки її рівня є показники використання іноземної валюти в депозитних та кредитних операціях [13; 101; 194].

Найпоширенішим методом оцінювання рівня фінансової доларизації є запропонований Міжнародним валютним фондом (МВФ) розрахунок співвідношення величини депозитів в іноземній валюті до грошової маси М2.

Згідно з методикою МВФ, високодоларизованою є економіка країни, де значення індикатора перевищує 30% [108]. За показником, який відображає частку депозитів в іноземній валюті у загальному обсязі депозитів резидентів, рівень доларизації в Україні є надмірним.

Динаміку рівня доларизації в Україні (за методикою МВФ) у 2006–2012 рр. подано на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Динаміка рівня доларизації в Україні (за методикою МВФ) у 2006–2012 рр., % [108]

Аналіз показників динаміки свідчить, що до 2008 р. Україна належала до групи країн із помірним рівнем доларизації. Укріплення національної грошової одиниці відносно американської валюти в 2005 році на 3,8% сприяло підвищенню довіри до гривні й відповідно зниженню рівня валютного заміщення. Проте в 2008 р. наслідком 53% девальвації й 22% споживчої інфляції стало зростання питомої ваги депозитів в іноземній валюті у вартості загальної грошової маси на 7,4%. Таким чином, у 2008 році значення цього показника вперше перевищило граничний рівень, досягнувши 30,8%, що є свідченням надмірної доларизації вітчизняної економіки. Дана тенденція спостерігається й досі, оскільки, незважаючи на відносну макроекономічну стабільність у 2010 – лютому 2012 р. питома вага депозитів, номінованих в іноземній валюті, зросла з 29,7% до 31,9% [108].

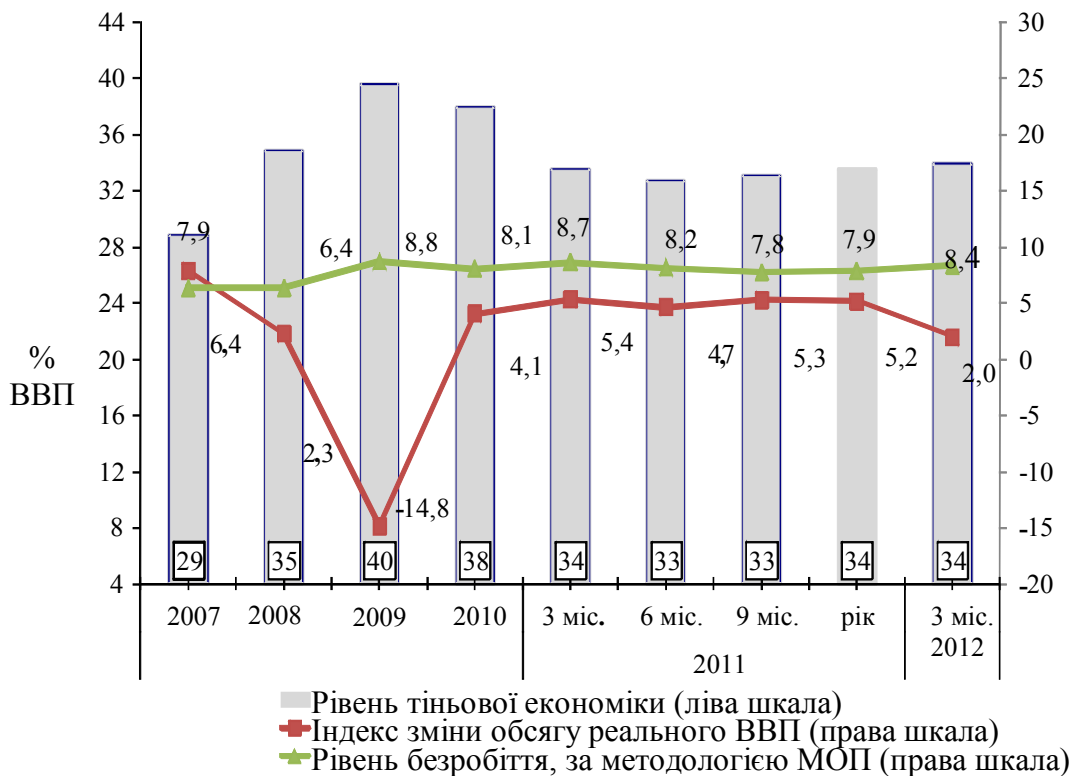
Отже, зневіра до національної грошової одиниці в Україні стала передбачуваним явищем в умовах економічної нестабільності та високої інфляції, а також прагненням вкладників зменшити ризик знецінення власних активів. Доларизація вітчизняної економіки є перешкодою у проведенні

самостійної грошово-кредитної політики, що позначається на ефективності макроекономічної політики та зумовлює її ризиковість.

Не менш актуальною проблемою для нашої держави вважаємо тінізацію зовнішньоекономічної діяльності, оскільки це явище перешкоджає повноцінному наповненню державного бюджету. Зокрема, високий рівень тінізації зовнішньоекономічної діяльності супроводжується такими загрозами та ризиками, як зростання рівня тіньового сектору економіки загалом і, як наслідок, економічними збитками для бюджетів України й держав-контрагентів; погіршенням кон'юнктури внутрішнього споживчого ринку; зниженням конкурентоспроможності вітчизняних виробників; реалізацією контрабандних товарів неналежної якості; погіршенням іміджу України як транзитної держави та ускладненням процесу інтеграції України з Європейським Союзом [204].

Так, обсяги тіньової економіки в Україні досягли максимуму в 2009 р. і становили 40% ВВП (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Інтегральний показник обсягів тіньової економіки в Україні, % [136]

У 2011 р. відбулось зменшення цього обсягу на 6% проти показника 2009 р. За розрахунками професора Університету Лінца Ф. Шнайдера, частка тіньової економіки в Україні в 2011 р. дорівнювала 44,1% від офіційного ВВП [192]. У 2012 р. обсяги тіньової економіки не змінилися порівняно з аналогічним періодом минулого року і становили 34% від рівня офіційного ВВП.

При цьому, як свідчать дані табл. 2.3, суми несплачених податків при імпорті товарів в Україну лише з Польщі у 2012 р. склали 384 336,4 тис. дол. США. Найбільші суми несплачених митних платежів спостерігаються у зв'язку з імпортом обладнання, автомобілів, одягу та фруктів. У порівнянні з 2008 р. суми несплачених податків зменшилися у 1,5 рази. Однак, у порівнянні з 2010 р. – зросли в 1,3 рази. Загроза несплати значних сум митних платежів у майбутньому залишається високою.

Таблиця 2.3

Суми несплачених податків (мито, ПДВ) при імпорті товарів в Україну з Польщі, тис. дол. США

Товарна позиція	2008	2010	2012
Овочі	4 806,2	2 443,0	8 313,4
Фрукти	19 359,3	14 445,2	37 710,5
Готові харчові продукти	9 822,2	12 818,6	16 255,7
Засоби косметології та гігієни	23 805,7	17 218,7	18 209,3
Пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них	32 557,2	12 927,2	17 899,0
Шини гумові	23 583,7	12 409,9	13 190,2
Плити деревоволокнисті	5 023,6	3 437,9	1 243,4
Текстильні матеріали	29 935,3	15 502,4	11 232,1
Одяг текстильний та трикотажний	49 418,9	48313,0	53 549,2
Взуття	17 534,3	16 166,3	10 949,8
Печі, котли, кухонні плити	18 075,3	7 206,4	4 560,3
Радіатори, нагрівачі повітря	2 603,6	417,0	686,0
Дріт мідний	22 725,1	1 052,5	-204,7
Котли, машини, обладнання, у т. ч.	101 549,7	47 793,6	53 283,7

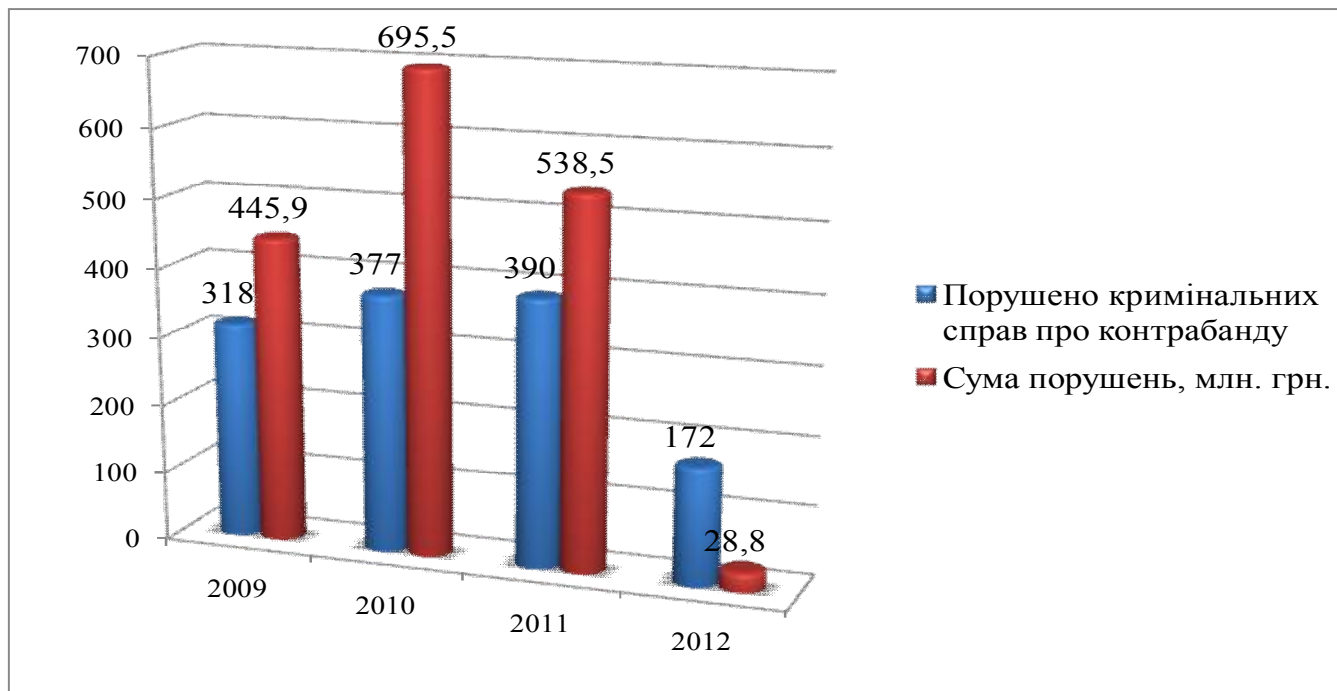
Котли для опалення	5 021,7	2 982,4	3 735,0
печі хлібопекарські, холодильники	12 842,1	5 339,2	3 514,0
пральні машини	2 619,5	4 436,4	2 507,3
Електричні машини та обладнання, у т. ч.	49 150,2	60 437,3	61 437,2
електроплити кухонні	6 223,3	5 151,1	3 623,3
мобільні телефони	5 448,0	8 809,6	7 697,9
кольорові телевізори	9 184,1	19 677,2	15 267,7
Автомобілі легкові (1 000 – 3 000 см ³)	56 929,8	5 449,8	17 164,4
Автомобілі вантажні	35 058,6	4 277,8	38 982,3
Кузови до автомобілів	68 015,9	14 268,7	12 499,7
Меблі	26 218,9	2 898,9	4 120,3
Іграшки	2 493,6	1 621,8	3 254,5
Усього	598 667,1	301 105,8	384 336,4

Джерело: складено автором на основі [186, с. 158-160]

Разом із тим, залишаються потенційні ризики щодо зростання тінізації економіки в майбутньому. Вони пов'язані з відновленням рецесійних процесів у країнах Єврозони та збереженням значних фінансових (боргових) проблем на зовнішніх ринках, що в разі їхнього поширення може спричинити різке сповільнення темпів економічного зростання в Україні. Високими також залишаються внутрішні ризики дестабілізації економічної ситуації, серед яких найбільшими є зростання негативного сальдо поточного рахунка платіжного балансу, зростання девальваційних очікувань і низька кредитна активність. Через незавершеність процесу реформування у соціально-економічній та державно-правовій сферах, спрямованого на створення сприятливих умов для розвитку бізнесу в легальному секторі, та низьку ефективність державних видатків (як наслідок, низьку якість надання суспільних послуг) рівень довіри населення та бізнесу до державних структур дуже низький, що негативно впливає на економічний розвиток країни та не стимулює до сумлінної сплати податків [136].

Як видно з рис. 2.9, у 2010 р. митними органами України порушено 377 кримінальних справ про контрабанду на суму 695,5 млн. грн., що на

59 кримінальних справ (або на 18,6%) більше, ніж у 2009 р., а у вартісному вимірі на 249,6 млн. грн. (або на 56%) більше від показника попереднього року.

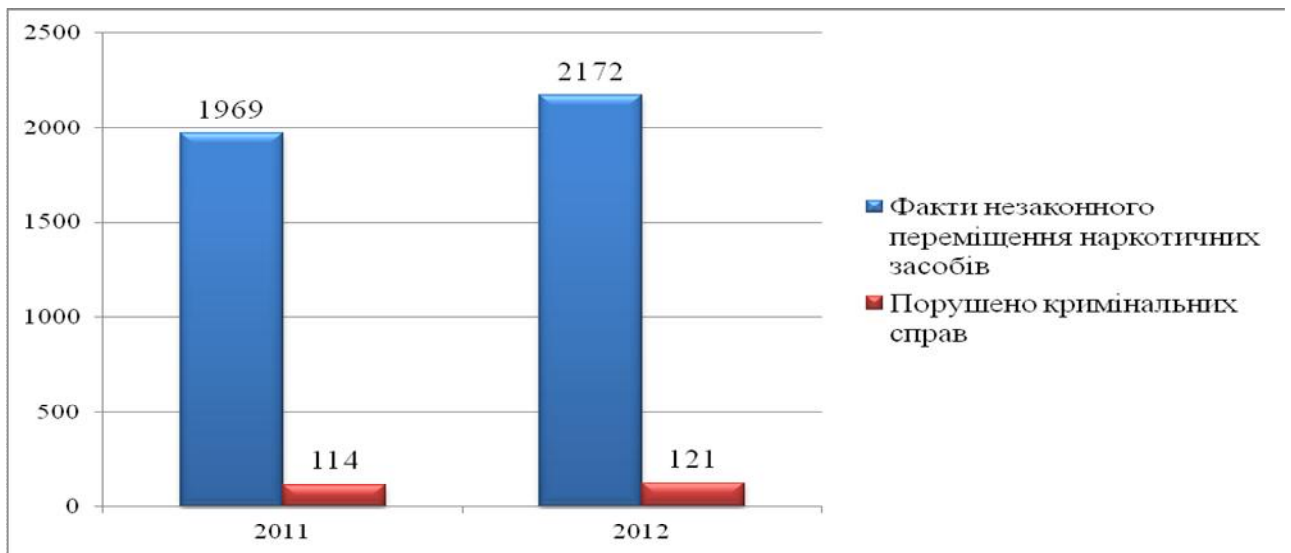

Рис. 2.9. Динаміка порушених кримінальних справ про контрабанду за період 2009-2012 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

При зростанні кількості порушених кримінальних справ про контрабанду в 2011 р. вартість предметів правопорушень знизилася. У 2012 р. митними органами порушено 172 кримінальні справи про контрабанду на суму 28,8 млн. грн. Такий спад у кількісних і вартісних показниках зумовлений декриміналізацією контрабанди товарів.

Протягом 2012 р. митні органи виявили 2 172 факти незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів (див. рис. 2.10). За цими фактами порушено 121 кримінальну справу, що на 7 кримінальних справ (або на 6,1%) більше від показника 2011 р. На 10,3% збільшилась також кількість виявлених фактів незаконного переміщення наркотичних засобів.

Рис. 2.10. Показники протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів, %

Джерело: розроблено автором [64]

У 2012 р. з незаконного обігу вилучено 6,88 кг героїну; 103,92 кокаїну; 0,424 кг опію; 30,882 кг канабісу; 0,314 кг смоли канабісу; 0,507 кг макової соломи; 8 795 пігулок, 1 568 капсул і 0,3 л наркотичних засобів, обіг яких обмежено [64].

Таким чином, ризиковість митного простору України пов'язана із порушенням торговельного балансу нашої країни та розбалансованою структурою зовнішньоторговельних операцій, надмірною доларизацією національної економіки й тінізацією зовнішньоекономічної діяльності. Це, відповідно, спричиняє зростання ризиковості функціонування митної системи і обумовлює необхідність визначення конкретної ролі фінансових ризиків у забезпеченні митних інтересів держави.

2.2. Оцінка фінансових ризиків функціонування митної системи України

Одним із пріоритетних завдань митних органів України є забезпечення фінансових ресурсів держави (див. табл. 2.4), а отже її митних інтересів. На

цей процес негативно впливають численні фінансові ризики функціонування митної системи.

Таблиця 2.4

**Фінансові показники функціонування митних органів України
за 2008 - 2012 рр., млн. грн.**

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
Фактичне перерахування митних платежів до державного бюджету, в т. ч.:	96 047,2	83 116,0	85 911,6	114 816,7	123 648,9
ПДВ	80 978,7	73 148,7	73 342,0	96 014,1	101 576,2
Акцизний податок	2 209,7	3 023,9	3 470,3	6 743,8	8 478,9
Мито	12 124,6	6 707,9	8 847,9	11 771,9	13 184,9
Інші	734,2	235,5	251,4	286,9	408,9

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Основою вияву фінансових ризиків функціонування митної системи є насамперед правопорушення, наявні у митній сфері. З огляду на це оцінка фінансових ризиків функціонування митної системи України передбачає аналіз митних правопорушень як відправної точки ідентифікації та оцінювання ризиків, відповідно до запропонованої типологізації та класифікації фінансових ризиків функціонування митної системи (розділ 1).

Детермінація ризиків, у тому числі фінансових, як імовірності також потребує окреслення методики оцінювання ймовірності випадкових подій.

З метою чисельного вираження міри можливості настання випадкової події, наукою були розроблені різні визначення поняття імовірності. Історично першим є те визначення, яке прийнято називати класичним означенням імовірності (класичною імовірністю). Це визначення сформулював видатний математик П. Лаплас на початку XIX ст.

Класичною імовірністю події А називається відношення числа елементарних рівноможливих подій, що сприяють появі події А, до загальної кількості елементарних рівноможливих подій, що утворюють повну групу [45]:

$$P(A) = \frac{m}{n}, \quad (2.1)$$

де P (A) – класична імовірність події А;

m – кількість елементарних рівноможливих подій, що сприяють появі події A ;

n – кількість елементарних рівноможливих подій, що утворюють повну групу.

Звідси випливають основні властивості класичної ймовірності:

- 1) $P(\Omega) = 1$ (ймовірність достовірної події дорівнює 1);
- 2) $P(\emptyset) = 0$ (ймовірність неможливої події дорівнює 0);
- 3) якщо A – випадкова подія, тоді:

$$0 < P(A) < 1.$$

Разом з ймовірністю, до основних понять теорії ймовірності належить відносна частота. Відносною частотою випадкової події називається відношення кількості випробувань, в яких подія відбулася, до загальної кількості фактично проведених випробувань, тобто відносна частота події A визначається за формулою [45]:

$$W(A) = \frac{M}{N}, \quad (2.2)$$

де M – кількість виявлення події A ;

N – загальна кількість випробувань.

Із означення (2.2) для випадкової події A випливає така подвійна нерівність:

$$0 \leq W(A) \leq 1.$$

Звідси як статистична ймовірність випадкової події береться відносна частота цієї події.

Відтак, у контексті нашого дослідження методика оцінювання фінансових ризиків функціонування митної системи потребує адаптації математичного інструментарію розрахунку статистичної ймовірності випадкової події (відносної частоти цієї події). З цією метою проведемо розрахунок відносної частоти випадкових подій, що є виявом фінансових ризиків функціонування митної системи (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники оцінювання статистичної ймовірності фінансових ризиків функціонування митної системи України

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6
Недекларування товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) (ст. 340 / 472 МКУ)	7 612	6 252	7 804	8 280	7 908
Заведено справ про порушення митних правил (ПМП), усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,30	0,28	0,31	0,29	0,34
Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю (ст. 339 / 471 МКУ)	2 016	3 299	4 214	4 419	3 595
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,08	0,15	0,17	0,16	0,15
Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) через митний кордон України поза митним контролем (ст. 351 / 482 МКУ)	643	624	623	867	601
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03
Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю (ст. 352 / 483 МКУ)	4 634	4 568	5 146	7 096	4 896
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,19	0,21	0,20	0,25	0,21
Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів (комерційного призначення), ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (ст. 353 / 484 МКУ)	330	241	310	628	749
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,01	0,01	0,01	0,02	0,03
Неправомірні операції з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, зміна їхнього стану, користування та розпорядження ними (неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому	708	709	931	1 480	1 252

зберіганні під митним контролем) (ст. 336 / 469 МКУ)					
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,03	0,03	0,04	0,05	0,05
Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності (ст. 345 / 476 МКУ)	7	5	5	6	24
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,0003	0,0002	0,0002	0,0002	0,001
Порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів (перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів) (ст. 348 / 481 МКУ)	390	361	337	482	423
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02
Порушення зобов'язання про транзит (ст. 349 МКУ)	554	294	338	297	76
Заведено справ про ПМП, усього	25 004	22 005	25 470	28 353	23 386
Відносна частота випадкової події	0,02	0,01	0,01	0,01	0,003

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства доходів і зборів України [178]

Як видно з табл. 2.5, спостерігається висока відносна частота таких випадкових подій, а отже, і фінансових ризиків функціонування митної системи: недекларування товарів, транспортних засобів; переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю; неправомірні операції з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, зміна їхнього стану, користування та розпорядження ними (неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем); порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів (перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення

товарів); порушення порядку проходження митного контролю в зонах спрощеного митного контролю та інші.

Так, у 2012 р. заведено 7 908 справ про порушення митних правил на суму 136,1 млн. грн. за вчинення такого правопорушення, як недекларування товарів, транспортних засобів. Недекларування – це незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби, які підлягають обов’язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України (ст. 340 МКУ № 92-IV / ст. 472 МКУ № 4495-VI) (рис. 2.11). Скоєння даного правопорушення тягне за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів.

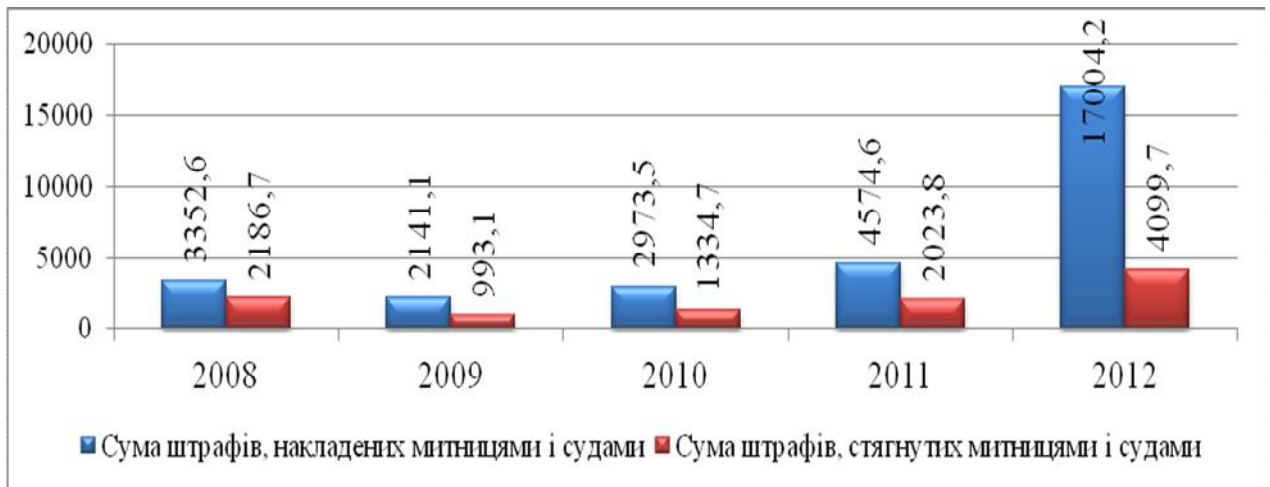
Рис. 2.11. Динаміка виявлених фактів недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Зазначимо, що протягом аналізованого періоду при незначному зростанні кількості заведених справ сума митних правопорушень суттєво знизилась у 2012 році. Протягом 2008 – 2011 рр. даний показник коливався в межах від 210 – 250 млн. грн.

У 2012 р. сума штрафів, накладених митницями і судами, за недекларування товарів, транспортних засобів становила 17 004,2 тис. грн., а сума стягнутих штрафів – лише 4 099,7 тис. грн. (див. рис. 2.12).

За досліджуваний період сума накладених штрафів зросла в 5,1 разу, а стягнутих штрафів – у 1,9 разу. Різниця в сумі стягнутих і накладених митницями та судами штрафів в 2012 році становить 12 904,5 тис. грн.

Рис. 2.12. Суми штрафів за недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Зауважимо, що стрибкоподібна динаміка суми штрафів, накладених митницями і судами, у 2012 р. порівняно з 2011 р. зумовлена посиленням відповідальності за недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення згідно з новою редакцією Митного кодексу України № 4495-VI (дод. Д, Е).

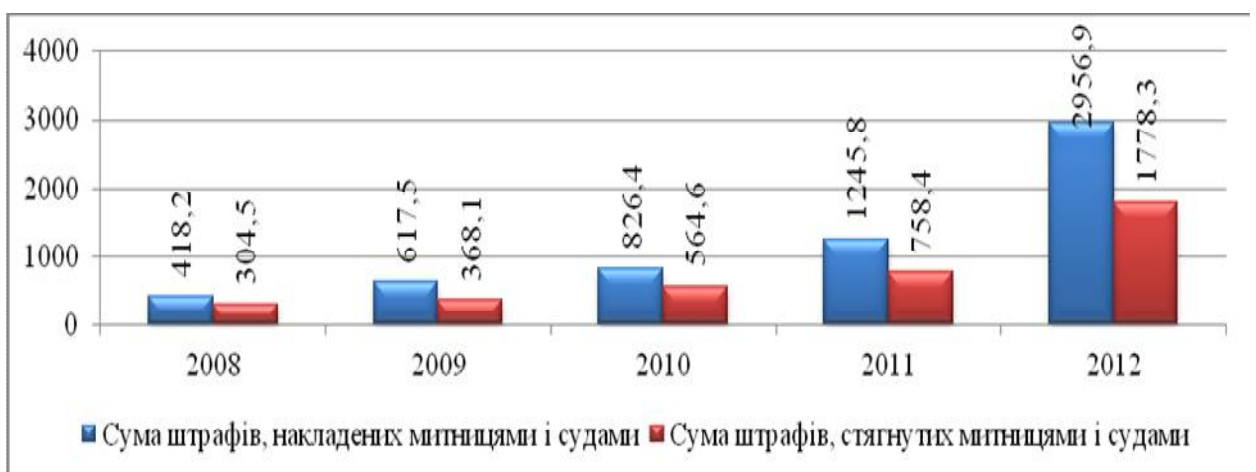
Згідно з даними рис. 2.13, у 2012 р. заведено 3 595 справ про ПМП за вчинення такого правопорушення, як порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю (ст. 339 МКУ № 92-IV / ст. 471 МКУ № 4495-VI), на суму 59,5 млн. грн. За досліджуваний період кількість справ зросла в 1,8 разу, а сума митних правопорушень – у 2 рази.

Рис. 2.13. Динаміка виявлених фактів порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У 2012 р. сума штрафів, накладених митницями і судами, за порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю, становила 2 956,9 тис. грн., а сума стягнутих штрафів – лише 1 778,3 тис. грн. (рис. 2.14). За 2008 - 2012 рр. сума накладених штрафів зросла в 7,1 разу, а стягнутих штрафів – у 5,8 разу.

Рис. 2.14. Суми штрафів за порушення порядку проходження митного контролю в зонах спрощеного митного контролю, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Різницю у сумах накладених та стягнутих штрафів можна пояснити підтриманням позовів до суду суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або несплату накладених штрафів. Щодо випадків несплати, то до таких осіб застосовувались заходи адміністративного впливу або арешт особистого майна. Арешт майна полягає у проведенні його опису, оголошенні заборони розпоряджатися ним, а у разі потреби – в обмеженні права користування майном або його вилученні у боржника та передачі на зберігання іншим особам. Види, обсяги і строк обмеження встановлюються державним виконавцем у кожному конкретному випадку з урахуванням властивостей майна, його значення для власника чи володільця, необхідності використання та інших обставин. Порушення заборони державного виконавця розпоряджатися або користуватися майном, на яке накладено арешт, тягне за собою відповідальність зберігача майна, передбачену законом. Ця процедура покладається на Державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України і здійснюється згідно із Законом України «Про виконавче провадження» від 21.04.99 № 606-XIV із змінами та доповненнями.

При зменшенні кількості виявлених фактів переміщення або дій, спрямованих на переміщення товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) через митний кордон України поза митним контролем (ст. 351 МКУ № 92-IV / ст. 482 МКУ № 4495-VI), з 643 у 2008 р. до 601 у 2012 р., сума митних правопорушень зросла з 19,7 до 102,4 млн. грн. відповідно (в 5,2 разу) (див. рис. 2.15). Згідно Митного кодексу України під переміщенням товарів і транспортних засобів поза митним контролем слід розуміти їх переміщення через митний кордон поза місцем розташування митниці або поза робочим часом, установленим для митниці, і без виконання митних формальностей, або з незаконним звільненням від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митних органів.

Збільшення сум митних правопорушень у 2012 році на 67,7 млн. грн. у порівнянні з 2011 роком, при зменшенні заведених справ про порушення митних правил на 266 одиниць є наслідком набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 17 січня 2012 р. Згідно даного нормативного акту скасовується кримінальна відповідальність за такий вид злочину, як товарна контрабанда, але зростають фінансові санкції за вчинення даного порушення.

Декриміналізація товарної контрабанди у поєднанні з посиленням адміністративної відповідальності буде більш ефективним інструментом протидії незаконному переміщенню товарів. Нововведення також призведе до економії часу, коштів та людських ресурсів у ході провадження адміністративних процедур. Буде забезпечено додаткове наповнення державного бюджету за рахунок стягнення штрафів та реалізації конфіскованих товарів у дохід держави.

Рис. 2.15. Динаміка виявлених фактів переміщення або дій, спрямованих на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У 2012 р. сума штрафів, накладених митницями і судами, за переміщення товарів, транспортних засобів поза митним контролем, дорівнювала 32 043,1 тис. грн., а сума стягнутих штрафів – лише 410,5

тис. грн. (рис. 2.16). Спостерігалось значне збільшення (майже у 60 разів) збільшення сум накладених штрафів у 2012 р. в порівнянні з 2011р.

Рис. 2.16. Суми штрафів за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

За досліджуваний період сума накладених штрафів за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) через митний кордон України поза митним контролем, зросла в 71,8 разу, а стягнутих штрафів – у 1,7 разу.

Різке збільшення сум накладених штрафів пов'язане із посилення адміністративної відповідальності за порушення, передбачене новою редакцією Митного кодексу України.

За 2008–2012 рр. спостерігається зростання виявлених фактів переміщення або дій, спрямованих на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю (*ст. 352 МКУ № 92-IV / ст. 483 МКУ № 4495-VI*) (див. рис. 2.17), тобто з використанням спеціально виготовлених сховищ та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи документів, одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві відомості щодо найменування

товарів, їх ваги або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача, кількості вантажних місць, їх маркування та номерів, неправдиві відомості, необхідні для визначення коду товару згідно УКТ ЗЕД та його митної вартості [117].

Сума митних правопорушень відповідно зросла в 2,9 разу – з 504,6 млн. грн. у 2008 р. до 1 488,3 млн. грн. у 2012 р. У досліджуваному періоді спостерігалось значне зростання сум митних правопорушень при зменшенні кількості заведених справ про порушення митних правил.

Динаміка падіння кількості заведених справ про порушення митних правил при збільшенні сум митних правопорушень пов'язана із зменшення кількісних показників контролю декларантів, тобто лояльності працівників митниці до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, але підвищенням матеріальної відповідальності в разі виявлення порушення.

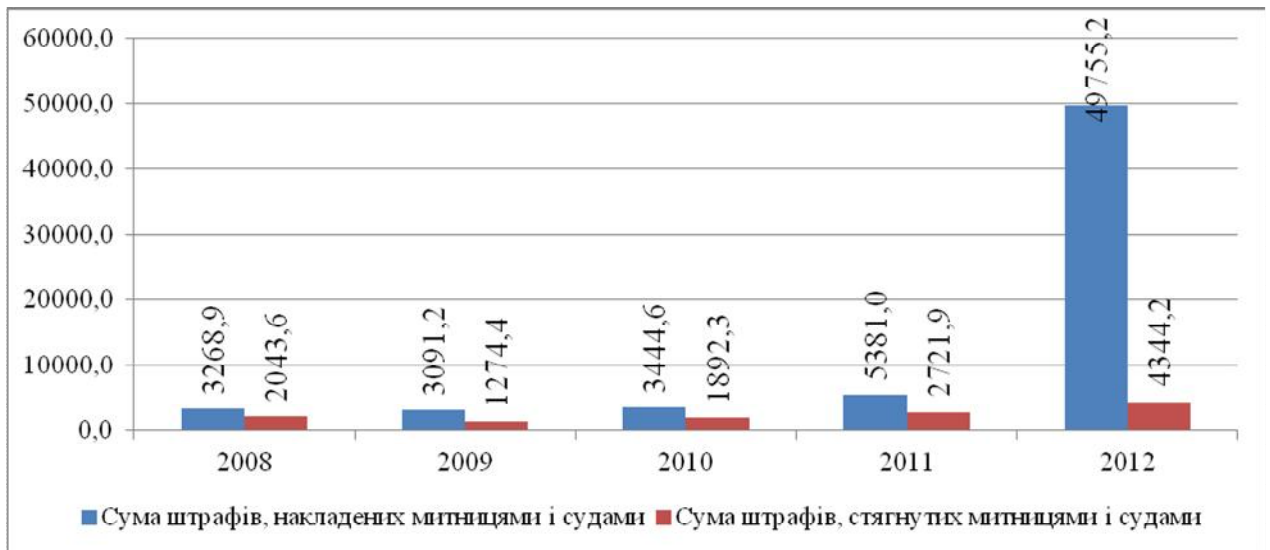

Рис. 2.17. Динаміка виявлених фактів переміщення або дій, спрямованих на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

За даними рис. 2.18, у 2012 р. сума штрафів, накладених митницями і судами, за переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю становила 49 755,2 тис. грн., а сума стягнутих штрафів – лише 4 344,2 тис. грн. За досліджуваний період сума накладених штрафів зросла в 15,2 разу, а стягнутих штрафів – у 2,1 разу. Зазначимо, що протягом 2008 - 2011 років дані показники не перевищували 5 400 та 2 800 тис. грн. відповідно.

Рис. 2.18. Суми штрафів за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Стрибокподібна динаміка суми штрафів, накладених митницями і судами, у 2012 р. порівняно з 2011 р. зумовлена посиленням відповідальності за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем, а також за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» № 4025-VI від 15.11.2011 [49].

У 2012 р. заведено 749 справ про ПМП за вчинення такого правопорушення, як зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів (комерційного призначення), ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (ст. 353 МКУ № 92-IV / ст. 484 МКУ № 4495-VI), що на 419 справ (або в 2,3 разу) більше від показника 2008 р. Відповідно сума митних правопорушень зросла на 31,7 млн. грн. (або в 3,1 разу) (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Динаміка виявлених фактів зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів (комерційного призначення), ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Так у 2012 р. сума штрафів, накладених митницями і судами, за зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, становила 171,3 тис. грн., а сума стягнутих штрафів – лише 27,7 тис. грн. (див. рис. 2.20).

Рис. 2.20. Суми штрафів за зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У січні-травні 2012 р. заведено 563 справи про ПМП на суму 91,2 млн. грн. за вчинення такого правопорушення, як неправомірні операції з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, зміна їхнього стану, користування та розпорядження ними (ст. 336 МКУ № 92-IV) (див. рис. 2.21). Здійснення операцій з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, а саме зміна їх стану, користування та розпорядження ними без дозволу митного органу тягнуло за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів, транспортних засобів, а на посадових осіб підприємств – у розмірі від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів, транспортних засобів.

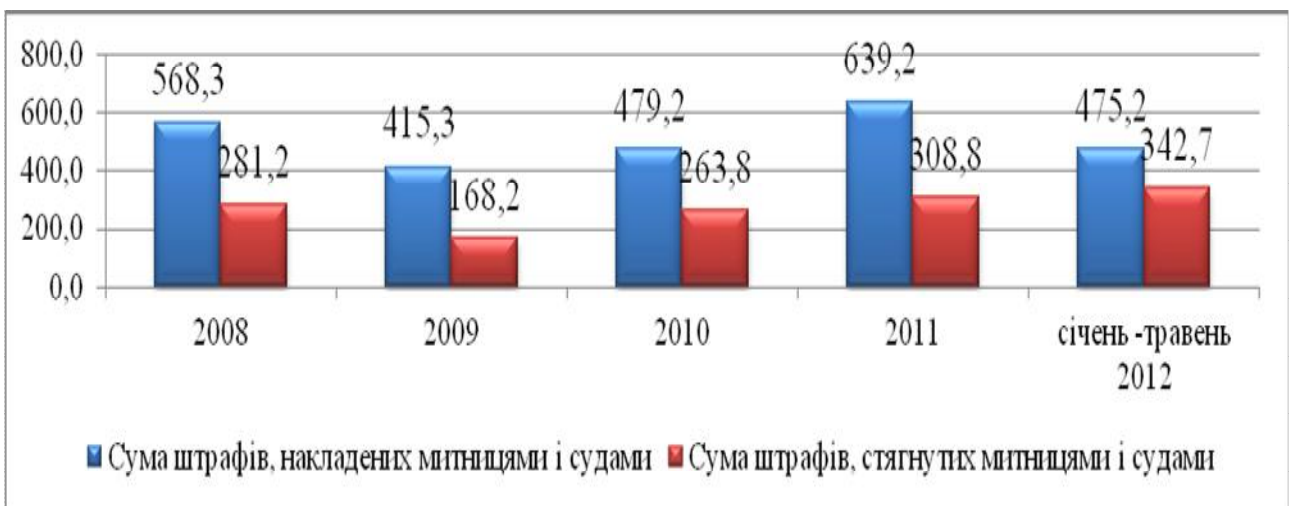
За досліджуваний період спостерігається нестабільна динаміка суми митних правопорушень, передбачених ст. 336 МКУ № 92-IV. Зокрема протягом досліджуваного періоду суми митних правопорушень були найбільші у 2009 році – 13 506,2 млн. грн., хоча кількість заведених справ була меншою на 771 одиницю, порівняно з 2011 роком.

Рис. 2.21. Динаміка виявлених фактів неправомірних операцій з товарами, транспортними засобами, щодо зміни їхнього стану, користування чи розпорядження ними, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Відповідно сума штрафів, накладених митницями і судами, у січні-травні 2012 р. становила 475,2 тис. грн., а стягнутих штрафів – 342,7 тис. грн. (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Суми штрафів за неправомірні операції з товарами, транспортними засобами, зміну їхнього стану, користування чи розпорядження ними, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Варто зауважити, що протягом аналізованого періоду не спостерігалось різких змін накладених та стягнутих штрафів в частині виявлених фактів неправомірних операцій з товарами, транспортними засобами, щодо зміни їхнього стану, користування чи розпорядження ними.

Зазначимо, що у червні-грудні 2012 р. заведено 689 справ про ПМП на суму 43,8 тис. грн. за вчинення такого правопорушення, як неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем. Серед таких операцій виділяють (*ст. 469 МКУ № 4495-VI*):

- проведення з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання операцій без дозволу митного органу;
- зміна стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу митного органу, невжиття заходів, передбачених законодавством, щодо товарів, строк тимчасового зберігання яких під митним контролем закінчився;
- видача без дозволу митного органу або втрата товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі.

Збільшилась кількість заведених справ про ПМП за вчинення такого правопорушення, як переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності (*ст. 345 МКУ № 92-IV / ст. 476 МКУ № 4495-VI*), із 7 справ у 2008 р. до 24 справ у 2012 р. (у 3,4 разу). Сума ж митних правопорушень зросла з 0,6 млн. грн. до 6,7 млн. грн. (в 11 разів) (див. рис. 2.23).

Рис. 2.23. Динаміка виявлених фактів переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Варто зауважити, що ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності [117].

Згідно Митного кодексу України транзит – це митний режим, відповідно до якого товари та/або транспортні засоби комерційного призначення переміщуються під митним контролем між двома митними органами України або в межах зони діяльності одного митного органу без будь-якого використання цих товарів, без сплати митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Так, у січні-травні 2012 р. заведено 76 справ про ПМП за вчинення такого правопорушення, як порушення зобов'язання про транзит (*ст. 349 МКУ № 92-IV*), на суму 19,8 млн. грн. (див. рис. 2.24). Згідно з даними рис. 2.24, за досліджуваний період спостерігається зменшення кількості заведених справ та суми митних правопорушень.

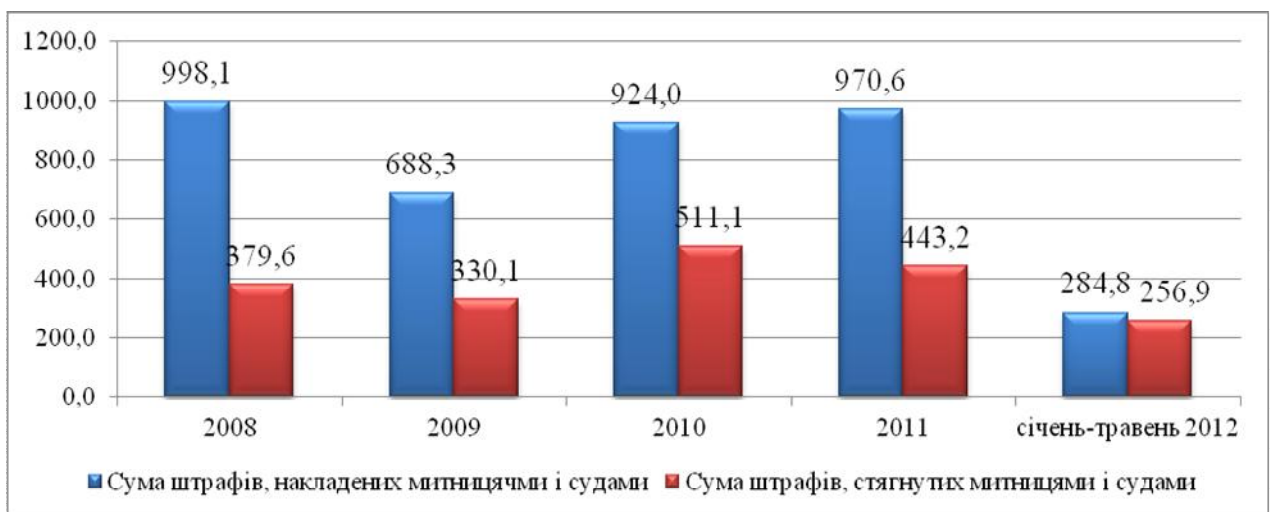

Рис. 2.24. Динаміка виявлених фактів порушення зобов'язання про транзит, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Невивезення за митний кордон України товарів, транспортних засобів, ввезених з метою транзиту через територію України, в строки, встановлені митним органом, тягнуло за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів та транспортних засобів (ст. 349 МКУ № 92-IV).

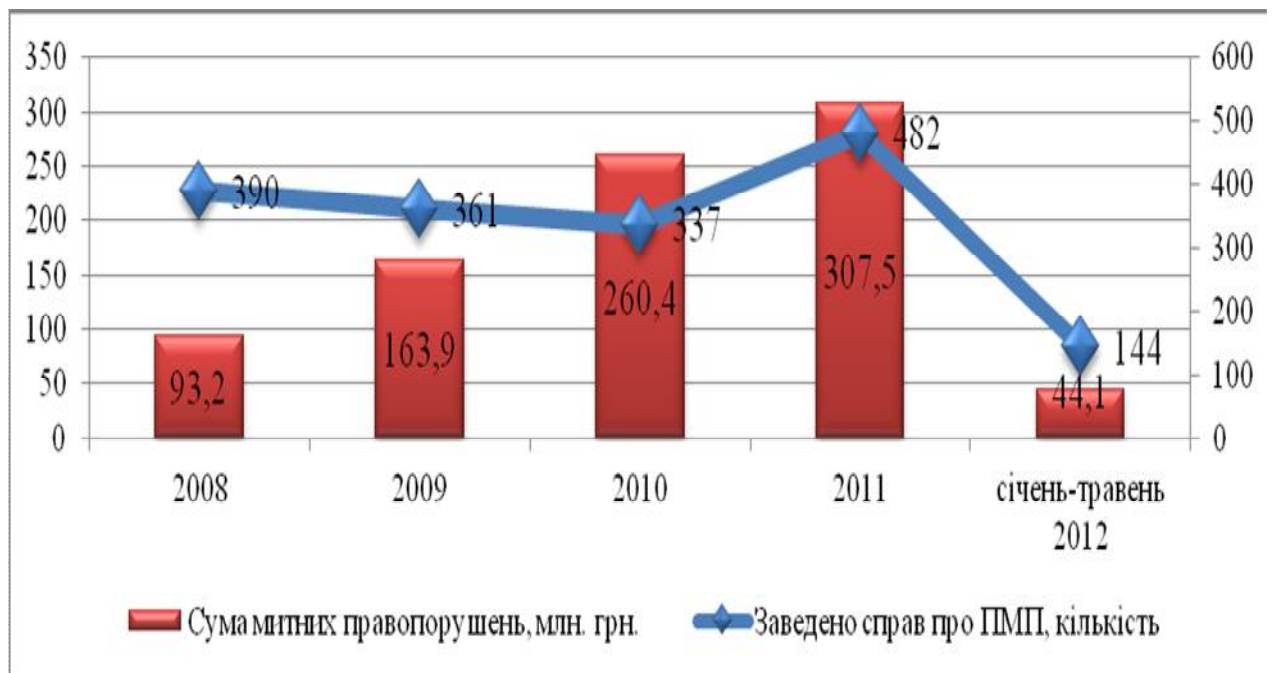
Відповідно у січні-травні 2012 р. сума штрафів, накладених митницями і судами, за порушення зобов'язання про транзит становила 284,8 тис. грн., а стягнутих штрафів – 256,9 тис. грн. (рис. 2.25).

Рис. 2.25. Суми штрафів за порушення зобов'язання про транзит, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У свою чергу, в січні-травні 2012 р. заведено 144 справи про ПМП за вчинення такого правопорушення, як порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів (ст. 348 МКУ № 92-IV), на суму 44,1 млн. грн. (рис. 2.26). Як видно з рис. 2.26, за 2008–2011 рр. спостерігалось суттєве зростання суми митних правопорушень (у 3,3 разу). Кількість справ у 2011 році, порівняно з 2008 роком зросла з 390 одиниць до 482 одиниці відповідно. Враховуючи данні за січень-травень 2012 року, можливо спрогнозувати падіння даних показників.

Рис. 2.26. Динаміка виявлених фактів порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів, млн. грн.

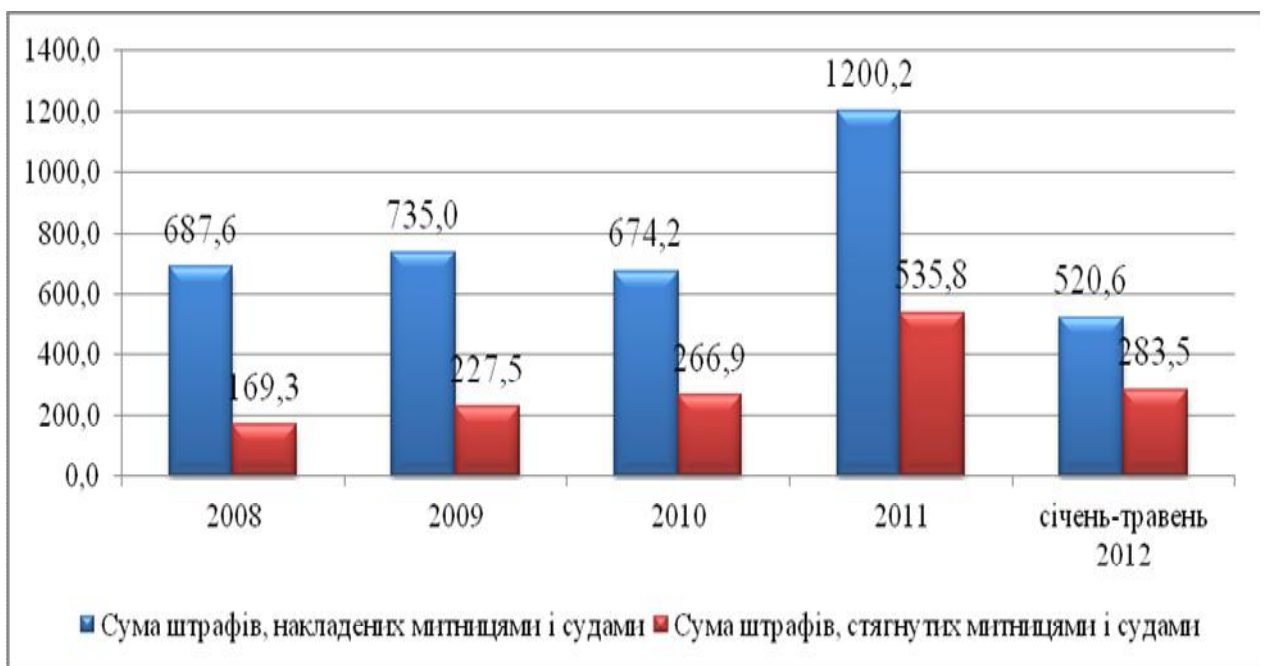
Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Невивезення за митний кордон України товарів, які були тимчасово ввезені на митну територію України під зобов'язання про зворотне вивезення, або неввезення на митну територію України товарів, які були тимчасово вивезені за митний кордон України під зобов'язання про зворотне ввезення, у строк, зазначений у зобов'язанні про зворотне вивезення (зворотне ввезення) таких товарів – тягнуло за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію таких товарів [116].

У січні-травні 2012 р. сума штрафів, накладених митницями і судами, за порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів дорівнювала 520,6 тис. грн., а стягнутих штрафів – 283,5 тис. грн. (рис. 2.27).

Протягом 2008 – 2012 років спостерігалась велика різниця між сумами накладених та сумами стягнених штрафів. Зокрема, у 2008 році тільки 24,6% загальної суми штрафів вдалося стягнути митницями та судовими установами. У наступних роках цей показник не піднімався вище 39,4 % у 2010 році.

Рис. 2.27. Суми штрафів за порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів, тис. грн.

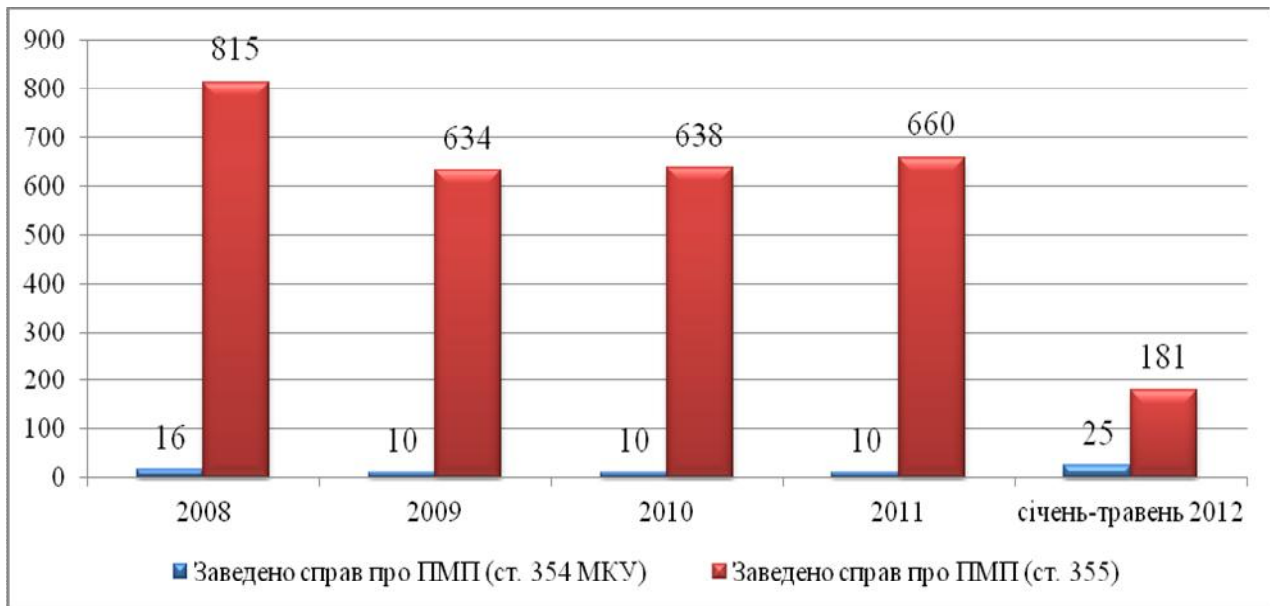
Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У січні-травні 2012 р. заведено 25 справ про ПМП за вчинення такого правопорушення, як використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати податків і зборів, в інших цілях (ст. 354 МКУ № 92-IV), та 181 справу про ПМП за вчинення такого правопорушення, як дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати податків і зборів або зменшення їхнього розміру (ст. 355 МКУ № 92-IV) (див. рис. 2.28).

Варто детальніше зупинитися на характеристиці стягнень по даних правопорушеннях.

Використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати податків і зборів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано такі пільги, – тягнуло за собою накладення штрафу в розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [116].

Заявлення в митній декларації неправдивих відомостей та надання митному органу документів з такими відомостями як підстави для звільнення від сплати податків і зборів або зменшення їх розміру або несплата податків і зборів у строк, встановлений законодавством, а також інші протиправні дії, що спричинили недобори податків і зборів, за відсутності ознак злочину, – тягнуло за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств – від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [116].

Рис. 2.28. Динаміка виявлених фактів митних правопорушень, передбачених ст. 354 та 355 Митного кодексу України № 92-IV

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У червні-грудні 2012 р. заведено 288 справ про ПМП за вчинення такого правопорушення, як дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їхнього розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів (ст. 485 МКУ № 4495-VI). Причому сума штрафів, накладених митницями і судами, становила 8 185,2 тис. грн., а стягнутих штрафів – лише 3 203,2 тис. грн.

Окрім вищепроаналізованих митних правопорушень, що є основою фінансових ризиків функціонування митної системи, останні зумовлені також ризиками справляння митних платежів, а саме ризиками неправильного визначення коду товару, країни походження та заниження митної вартості.

Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку роботи відділу митних платежів, підрозділу митного оформлення митного органу та митного поста при вирішенні питань класифікації товарів, що переміщуються через митний кордон України» від 30 травня 2012 року № 650 класифікація товару – визначення коду товару відповідно до вимог Основних правил інтерпретації УКТ ЗЕД, передбачених Законом України «Про Митний тариф України», з урахуванням Пояснень до УКТ ЗЕД, рішень Комітету з Гармонізованої системи опису та кодування товарів Всесвітньої митної організації, методичних рекомендацій щодо класифікації окремих товарів згідно з вимогами УКТ ЗЕД, розроблених центральним органом виконавчої влади у сфері митної справи, до початку переміщення товару через митний кордон України, під час митного оформлення та після завершення митного оформлення.

Відповідно, класифікаційна робота – це сукупність заходів, що здійснюються посадовими особами митних органів для забезпечення правильності класифікації товарів. У свою чергу, рішення про визначення коду товару – це документ установленної форми, який оформлюється посадовими особами відділу митних платежів, уповноваженими особами

підрозділу митного оформлення чи митного поста у разі необхідності прийняття рішення про класифікацію товарів.

Так, у 2012 р. митними органами України прийнято 9 966 класифікаційних рішень. Відповідно сума додаткових надходжень до Державного бюджету України від класифікаційної роботи дорівнювала 223,2 млн. грн. На основі аналізу даних табл. 2.6 можна зробити висновок, що у 2012 р. ефективність одного рішення зросла в 3,4 разу порівняно з 2011 р. та в 4,9 разу проти показника 2008 р.

Таблиця 2.6

**Показники класифікаційної роботи митних органів України,
млн. грн.**

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
Прийнято класифікаційних рішень	34 265	35 224	47 172	25 946	9 966
Сума додаткових надходжень до державного бюджету від класифікаційної роботи, млн. грн.	153,4	88,1	138,1	167,0	223,2
Ефективність одного рішення, млн. грн.	0,0045	0,0025	0,0029	0,0064	0,022

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [179].

Відповідно до статті 36 Митного кодексу України країною походження товару вважається країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв, встановлених цим Кодексом. Під країною походження товару можуть розумітися група країн, митні союзи країн, регіон чи частина країни, якщо є необхідність їх виділення з метою визначення походження товару [117].

Країна походження визначається з метою оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, заборон та/або

обмежень щодо переміщення через митний кордон, а також забезпечення обліку цих товарів у статистиці зовнішньої торгівлі [117].

У 2012 р. митними органами України прийнято 1 780 рішень з визначення країни походження та визнано недійсними 1 509 преференційних сертифікатів. Відповідно, сума додаткових надходжень до Державного бюджету України від контролю країни походження дорівнювала 89,3 млн. грн. На основі аналізу даних табл. 2.7 доходимо висновку, що ефективність одного рішення зросла в 2,8 разу порівняно з 2011 р. та в 12,5 разу проти показника 2008 р., що суттєво знизило ризики недонадходження митних платежів.

Таблиця 2.7

Показники контролю країни походження митними органами України, млн. грн.

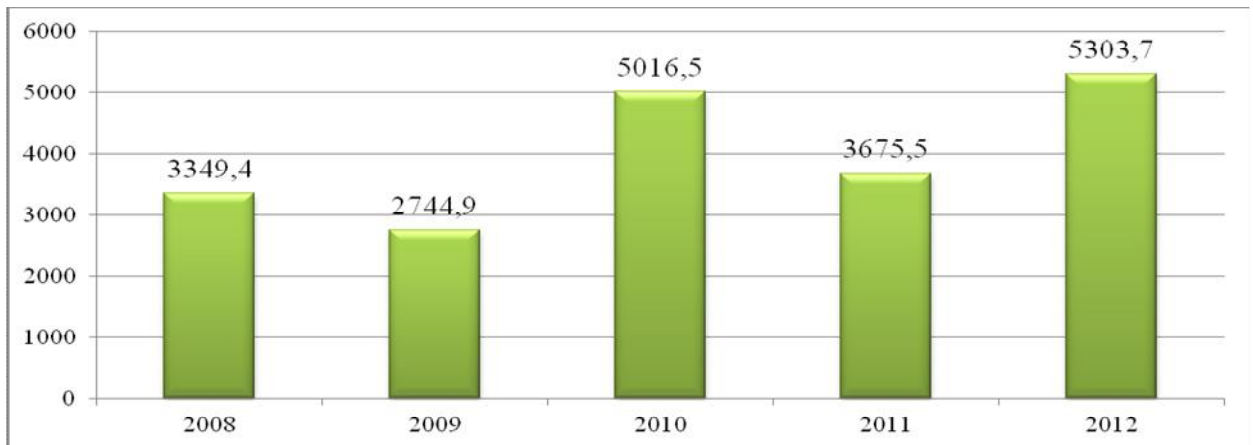
Показники	2008	2009	2010	2011	2012
Прийнято рішень з визначення країни походження	10 714	7 024	5 569	2 768	1 780
Визнано недійсними преференційних сертифікатів	843	547	983	1 060	1 509
Сума додаткових надходжень до державного бюджету від контролю країни походження, млн. грн.	42,6	18,0	42,3	48,5	89,3
Ефективність одного рішення, млн. грн.	0,004	0,0026	0,0076	0,018	0,050

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [179]

Рішення про коригування товарів приймається митним органом під час перевірки правильності визначення декларантом митної вартості та сум платежів, що підлягають сплаті до державного бюджету.

У 2012 р. митними органами України прийнято 21 894 рішення про коригування митної вартості та додатково забезпечено 5 303,7 млн. грн. надходжень до Державного бюджету України від цього доходу. За

досліджуваний період сума додаткових надходжень зросла в 1,6 разу (рис. 2.29).

Рис. 2.29. Сума додаткових надходжень до державного бюджету від коригування митної вартості митними органами України, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [179]

Водночас стабільне наповнення бюджету країни було досягнуто не за допомогою податкового тиску, а за рахунок реалізації комплексу заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та запровадження постійного відкритого діалогу з бізнесом.

Свідченням тому є тенденції до зростання застосування 1-го методу визначення митної вартості, тобто за ціною угоди (вказаною в інвойсі). У 2011 р. за 1 методом оформлено 90,2% товарів. Такі показники контролю за визначенням митної вартості відповідають показникам країн Європейського Союзу.

Основними чинниками застосування 1 методу при визначенні митної вартості були [62]:

1) високий середній рівень самостійно заявленої суб'єктами фактурної вартості у 2009 р. (за станом на грудень) – 0,72 дол. США/кг; у 2010 р. – 1,09 дол./кг; у 2011р. – 1,28 дол./кг;

2) збільшення вдвічі обсягів імпорту за прямими контрактами: обсяги товарів, ввезених за прямим контрактом, зросли майже на 50% (з 17 до

26 млрд. дол.); питома вага таких товарів у структурі імпорту збільшилася з 30% до 33% (без урахування газу);

3) зменшення операцій з офшорними посередниками. Якщо в 2009 р. питома вага імпорту товарів з використанням офшорів становила 35%, то у 2011 р. – 21%. Імпортери більше добровільно декларують дійсну вартість товарів;

4) добровільне декларування суб'єктами сум роялті, які потрібно включати в митну вартість (за 2011 р. у результаті самостійного декларування роялті та ліцензійних платежів на 700 млн. грн. до бюджету додатково надійшло 172 млн. грн.).

Як було з'ясовано (розділ 1), фінансові ризики функціонування митної системи зумовлені не лише діяльністю суб'єктів ЗЕД (переважно через вчинені ними правопорушення), а й функціонуванням держави. Найбільш значні втрати фінансових ресурсів пов'язані з неефективною політикою у сфері надання митних преференцій.

Згідно з даними табл. 2.8, за 2010 - 2012 рр. сума умовно нарахованих податків і зборів зросла в 1,9 разу і в 2012 р. становила 42 942,8 млн. грн. Найбільші втрати бюджету спричинені звільненням від оподаткування ПДВ операцій із ввезення на митну територію України природного газу [146]. У 2012 р. їхня сума дорівнювала 22 667,3 млн. грн. (52,8% від наданих митних пільг), що в 3,3 разу більше від показника 2010 р.

Таблиця 2.8

Суми та структура умовно нарахованих податків і зборів відповідно до митних преференцій, млн. грн.

Показники		2010	2011	2012
Угоди про вільну торгівлю	млн. грн.	2 959,7	3 524,3	3 393,9
	%	13,4	8,0	7,9
Тимчасове ввезення	млн. грн.	2 457,8	4 984,0	3 524,5
	%	11,1	11,3	8,2
Лікарські засоби та вироби медичного призначення	млн. грн.	5 238,9	5 991,2	7 134,7
	%	23,7	13,6	16,6
Гуманітарна	млн. грн.	39,0	139,7	168,0

допомога	%	0,2	0,3	0,4
Енергозберігаюче обладнання	млн. грн.	1 665,8	2 415,2	1 541,4
	%	7,5	5,5	3,6
Природний газ	млн. грн.	6 780,3	22 209,2	22 667,3
	%	30,6	50,5	52,8
Сировина для підакцизних товарів	млн. грн.	53,2	1 464,8	1 517,2
	%	0,2	3,3	3,5
Інші	млн. грн.	2 936,9	3 223,4	2 995,8
	%	13,3	7,3	7,0
Усього	млн. грн.	22 131,6	43 951,8	42 942,8
	%	100	100	100

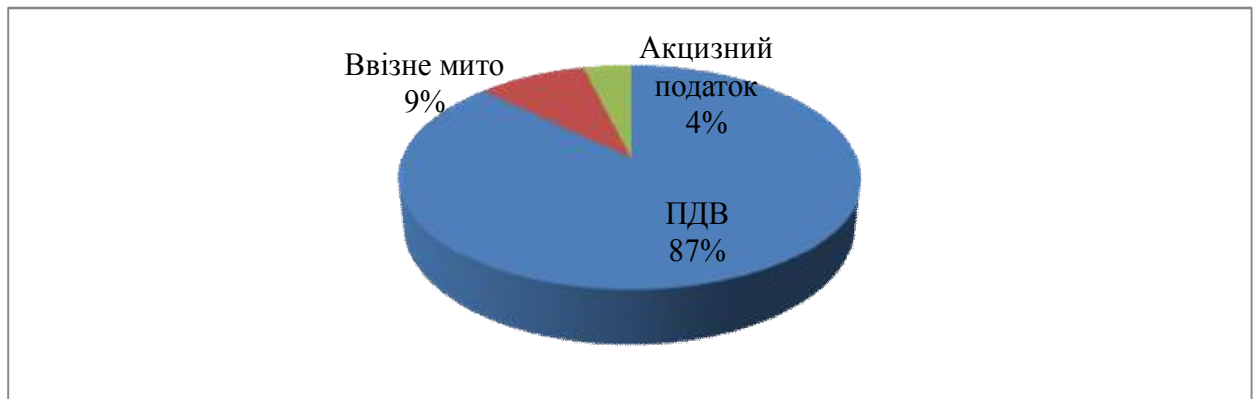
Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [180; 206]

Зауважимо що законодавче поле, яке регламентує надання митних преференцій, є нестабільним. З прийняттям Податкового кодексу України була передбачена норма щодо звільнення від оподаткування ПДВ операцій із ввезення на митну територію України природного газу. Згідно із Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставок окремих податків» № 713-VII від 19.12.2013 [50] цю норму скасовано, а за Законом України «Про внесення змін до статті 197 Податкового кодексу України щодо звільнення від обкладення податком на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України природного газу» № 736-VII від 28.01.2014р. [51] відновлено митну преференцію.

Щодо пільг при імпорті енергозберігаючого обладнання слід зазначити, що «...право скористатися цією пільгою мають не всі підприємства, а тільки ті, які визначає Кабінет Міністрів України. Критерії енергозберігаючого обладнання – розмиті. Тому в перелік потрапляє фактично звичайне обладнання, яке ввозиться під виглядом енергозберігаючого» [188].

Структуру умовно нарахованих податків і зборів відповідно до митних платежів подано на рис. 2.30.

Рис. 2.30. Структура умовно нарахованих податків і зборів відповідно до митних платежів у 2012 р., %

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Отже, найбільший обсяг митних пільг становлять пільги з ПДВ (87%), пільги з ввізного мита дорівнюють 9%, а пільги з акцизного податку - лише 4% (операції з підакцизними товарами, які звільняються від оподаткування при імпорті).

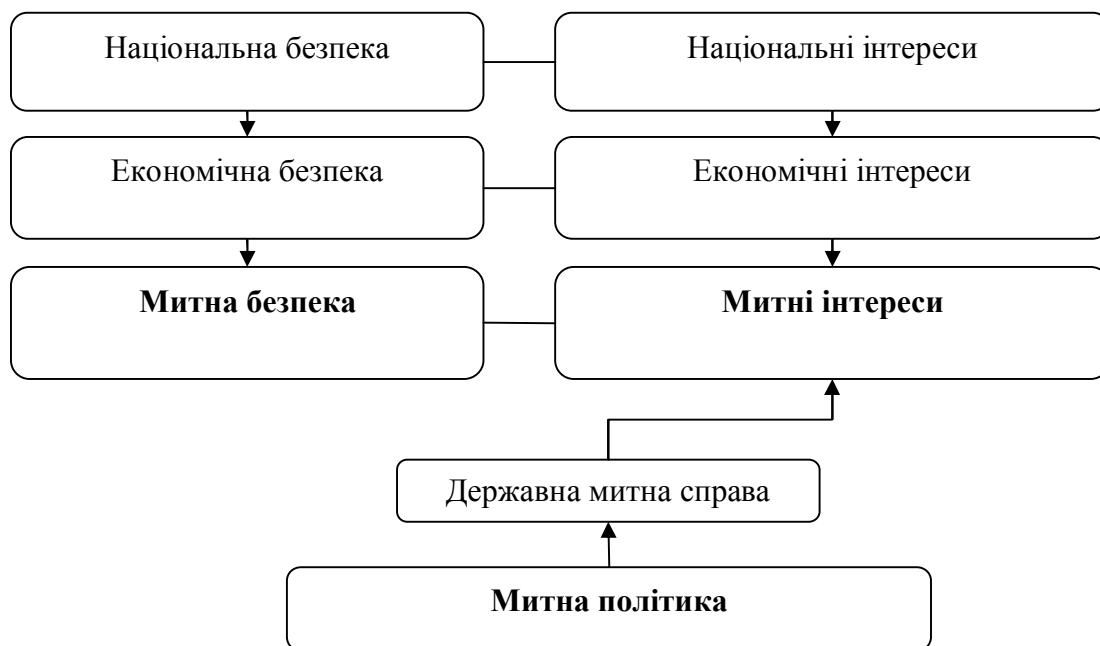
Таким чином, на основі аналізу статистичного матеріалу доходимо висновку про існування значних фінансових ризиків митної системи, пов'язаних із недекларуванням товарів, транспортних засобів, переміщенням товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю; неправильним визначенням коду товару, країни походження та заниженням митної вартості; розбалансованою митною політикою держави. Зазначені фінансові ризики здійснюють негативний вплив на функціонування митної системи України і спричиняють загрози митній безпеці держави.

2.3. Детермінація загроз митній безпеці України, викликаних фінансовими ризиками

Оскільки ризики завжди пов'язані із загрозами, об'єктивно необхідним є з'ясування їх впливу на митну безпеку держави. Сьогодні, коли протистояння держав найчастіше виражається в економічній сфері, однією з найважливіших складових національної безпеки безперечно є економічна

безпека та її складові, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, – зовнішньоекономічна та митна безпека [139, с. 9].

Митний кодекс України визначає митну безпеку як стан захищеності митних інтересів України. У свою чергу, митні інтереси України – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [117] (рис. 2.31).

Рис. 2.31. Митна безпека як компонента національної безпеки

Джерело: розроблено автором

До митних інтересів, захист яких підвищує зовнішньоекономічну безпеку України як складову економічної безпеки, можна віднести: створення умов для активізації розвитку економічних суб'єктів, вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалів, підвищення конкурентоздатності національної економіки; упровадження дійового механізму збереження й відтворення природних, трудових, інтелектуальних, енергетичних ресурсів та основних фондів на території держави, а також економічного стимулювання найефективнішого їх використання в межах країни; заохочення підприємств до ефективного зовнішньоекономічного співробітництва; забезпечення збалансованості структури зовнішньої торгівлі шляхом застосування прийнятих у міжнародній практиці заходів, що

підвищить експортний потенціал, задовольнить потреби внутрішнього ринку, захистить вітчизняних товаровиробників та інші [139, с. 13].

До митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, належать: створення сприятливих умов для полегшення торгівлі; сприяння транзитові; прискорення товарообігу й пасажиропотоку через митний кордон; своєчасне й повне стягнення податків і митних зборів; ефективна організація боротьби з контрабандою й порушеннями митних правил та ефективне запобігання їм (у тому числі попередження та відвернення правопорушень); наближення митного законодавства України до світових вимог, розвиток міжнародного співробітництва в галузі митної справи; забезпечення конфіденційності інформації щодо суб'єктів ЗЕД; збільшення транзитної привабливості країни; недопущення ввезення на територію держави неякісних товарів, використання й споживання яких становить небезпеку для здоров'я населення; недопущення ввезення продукції низького морально-етичного змісту, зокрема такої, що пропагує міжнаціональні конфлікти, сепаратизм тощо [111, с. 22-23].

На думку П. Пашка, під митною безпекою слід розуміти стан захищеності національних інтересів, забезпечення й реалізацію яких покладено на митні адміністрації країн, що дає змогу незалежно від будь – яких зовнішніх і внутрішніх загроз забезпечити здійснення митної справи. Відповідно під митною безпекою України пропонується розуміти стан захищеності національних інтересів України у митній галузі, який дає змогу в різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь – яких загроз, забезпечити:

1. проведення боротьби з контрабандою та порушенням митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективною реалізації митної справи;
2. переміщення через митний кордон товарів і транспортний засобів;

3. здійснення митного регулювання, пов'язаного з встановленням та справлянням митних податків і зборів;

4. застосування процедур митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням заходів тарифного й нетарифного регулювання.

Отже, митна безпека являє собою комплекс (систему) ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави, суспільства й людей із захисту інтересів (у тому числі інтересів власності) народу та держави в зовнішньоекономічній сфері і, зокрема, у митній сфері. Під забезпеченням митної безпеки варто слід розуміти упровадження в митній справі сукупності засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері митних економічних відносин; забезпечити можливість досягнення необхідного рівня захищеності, надійності та усталеності митної служби шляхом створення ефективного регуляторного організаційно-економічного механізму. У цьому контексті поняття «забезпечення митної безпеки» слід розглядати як здатність управлінських рішень в рамках створеної системи захисту економічних інтересів держави, протидіяти можливим небезпекам у митній галузі [139, с. 11].

Як зазначає Л.Коженювські, безпека – це той стан системи, коли вона здатна до виживання й розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, в умовах дії факторів, що є непередбачуваними та важко прогнозованими.

Відтак, суть самого поняття «безпека» полягає в можливості або здатності протистояти різноманітним небезпекам, загрозам, викликам, впливам, а отже ризикам.

Так, митна загроза – це конкретна чи безпосередня форма митної небезпеки на стадії переходу її з можливості в реальність як результат протиріч, що мають місце і формуються в самому суспільстві, в зовнішньоекономічних сферах і видах політичних та економічних відносин, у сфері управління митною службою, в регіонах, у природних та інших явищах

тощо, та конкретизується відповідною формою прояву й способом впливу, наслідки якої можуть заподіяти будь-якої митної шкоди [175].

Оскільки безпосередньо митна справа організується й реалізується митною службою, яка є органом виконавчої влади, якому делеговано право здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, переміщуваних через митний кордон, то вона є головним суб'єктом забезпечення митної безпеки, а предметом митної безпеки, тобто тим, на захист чого митна безпека спрямована, є митні інтереси держави. Тоді об'єкт митної безпеки – діяльність митної служби із забезпечення митних інтересів держави. Критична точка прояву митної загрози, що потребує відповідного реагування митної служби з метою попередження або зниження можливої митної шкоди, є митним викликом.

Серед основних джерел митної небезпеки виокремимо: спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, які унеможливають належний перебіг процесів зовнішньоекономічних відносин; випадковість (наприклад, як чинник суб'єктивного неналежного здійснення митних процедур); наявність протидіючих тенденцій, зіткнення суперечливих інтересів; імовірнісний характер науково-технічного прогресу з його впливом на сучасні технічні засоби митного контролю; неможливість однозначного пізнання об'єкта, неповнота й недостовірність інформації про нього – явище, актуальне для митних органів, які не мають права на провадження оперативно-розшукової діяльності, а інформацію про суб'єкта ЗЕД отримують від самого суб'єкта; обмеженість і недостатність ресурсів при зростанні інтенсивності експортно-імпортних операцій; незбалансованість основних компонентів господарського та управлінського механізмів митної служби, що підтверджується частими реорганізаціями системи [133].

У цьому контексті система стратегічного планування у сфері національної безпеки для митних органів має базуватися на трьох взаємопов'язаних основах [9]:

- аналіз видів потенційних та реальних загроз національній безпеці України в залежності від сфери та сили їх прояву, та визначення способів їх нейтралізації;
- визначення реальної спроможності (кадрової, технічної, технологічної, ресурсно-фінансової) митної служби України щодо виявлення, розпізнавання та нейтралізації таких загроз;
- аналіз результатів діяльності з виявлення, розпізнавання та нейтралізації таких загроз.

На нашу думку, основними загрозами митній безпеці, спричиненими власне фінансовими ризиками України є:

- контрабанда;
- порушення митних правил;
- ввезення контрафактної продукції;
- корумпованість митних органів;
- нестабільність митного законодавства та розбалансованість митної політики.

Діяльність митної служби України в частині захисту національних економічних інтересів держави свідчить, що однією із найвагоміших загроз за своїми масштабами, обсягами та наслідками є контрабанда. В останній час контрабанда переміщується у сферу кримінальної діяльності різноманітних угруповань, координація якої, особливо в галузі наркобізнесу, відбувається на глобальному рівні.

На сьогодні можна констатувати, що контрабанда – це загроза національній та міжнародній безпеці, яка втілюється в її основних рисах і характері та наслідках прояву [9]:

- контрабанда є одним із видів транснаціональної організованої злочинності;
- високий рівень контрабанди як форми організованої злочинності створює атмосферу суспільної недовіри до уряду й державних установ;

- існування контрабанди сповільнює процес розвитку правової ринкової економіки;
- суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що при незаконному переміщенні через митний кордон товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- контрабанда тісно пов'язана з іншими видами злочинності (зокрема, з хабарництвом і корумпованістю державних посадових осіб, тероризмом і відмиванням грошей);
- контрабанда сприяє незаконному обігу в Україні й світі наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, завдає шкоди здоров'ю людей, а також відносинам співпраці держав у боротьбі з міжнародним наркобізнесом;
- контрабанда зброї є одним із особливо небезпечних її видів, неконтрольоване поширення й нагромадження зброї сприяє дестабілізації політичної ситуації у світі;
- особливості та небезпечність контрабанди ядерних матеріалів обумовлює важливість безпеки ядерних об'єктів.

Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є одним з основних завдань митної служби України, в межах виконання якого здійснюється численна кількість заходів в межах компетенції з метою якомога значної мінімізації наслідків цієї загрози для держави.

Як видно з табл. 2.9, за період 2008-2011 рр. відбулося зростання кількості кримінальних справ про контрабанду, порушених митними органами України з 328 до 390 (+62 справи). Однак вартість предметів правопорушень знизилася з 5 515,19 млн. грн. до 538,48 млн. грн.

Таблиця 2.9

Аналіз показників боротьби з контрабандою, млн. грн.

Показники	2008	2009	2010	2011	2012*
Загальна кількість кримінальних справ	328 (5515,19)	318 (445,86)	377 (695,54)	390 (538,48)	172 (28,78)

про контрабанду, порушених митницями (на суму, млн. грн.), у т. ч.					
промислові товари	86 (5193,00)	98 (318,88)	112 (519,58)	164 (437,05)	1 (2,84)
продовольчі товари	25 (217,77)	26 (45,15)	38 (106,17)	17 (58,23)	6 (23,84)
транспортні засоби	45 (86,82)	38 (79,26)	45 (69,57)	39 (41,81)	3 (1,42)
валютні цінності	10 (16,32)	5 (2,28)	0	1 (0,96)	0
наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори	114 (0,01)	113 (0,16)	123 (0)	114 (0)	121 (0)
зброя та боєприпаси	30 (1,03)	16 (0)	30 (0,01)	23 (0,1)	26 (0)
культурні цінності	17 (0,24)	18 (0,13)	27 (0,21)	17 (0,16)	11 (0,68)
сильнодіючі та отруйні речовини	0	4 (0)	2 (0)	6 (0,17)	3 (0)
спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації	0	0	0	9 (0)	1 (0)
радіоактивні речовини	1 (0)	0	0	0	0

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [179]

*станом на 19.11.2012

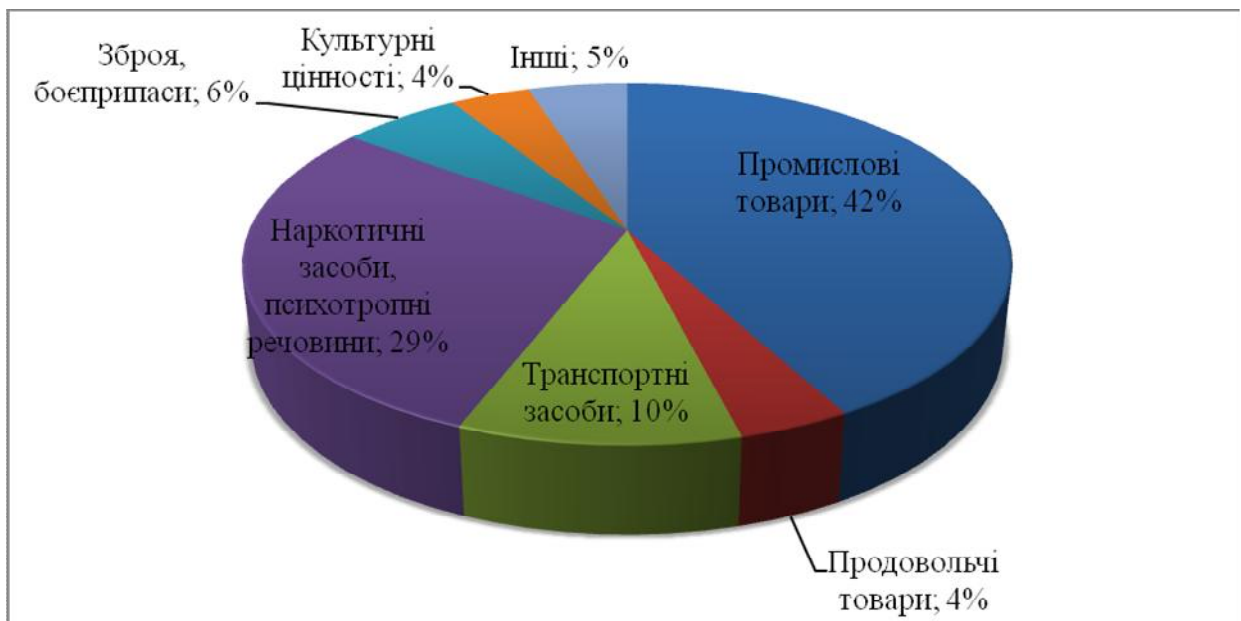
У розрізі предметів контрабанди спостерігалися наступні тенденції. За період 2008-2011 рр. зросла кількість кримінальних справ про контрабанду промислових товарів (+78 справ). Причому вартість предметів правопорушень знизилася з 5 193,00 млн. грн. до 437,05 млн. грн., тобто на 4755,95 млн. грн. У свою чергу, у 2011 р. митними органами порушено 17 справ про контрабанду продовольчих товарів на суму 58,23 млн. грн., що на 8 справ менше та у вартісних показниках на 159,54 млн. грн. менше показника 2008 р.

Що стосується контрабанди транспортних засобів, то у 2011 р. митними органами порушено 39 справ на суму 41,81 млн. грн., що на 6 справ менше та у вартісних показниках на 45,01 млн. грн. менше показника 2008 р.

У 2011 р. митними органами порушено 1 кримінальну справу про контрабанду валютних цінностей на суму 0,96 млн. грн. проти 10 справ на суму 16,32 млн. грн., порушених у 2008 р.

За період 2008-2011 рр. стабільною залишилась кількість порушених кримінальних справ про контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та кількість кримінальних справ про контрабанду культурних цінностей. Однак сума предметів контрабанди знизилась. Як видно з рис. 2.32, основними предметами контрабанди у 2011 р. були промислові товари, транспортні засоби та наркотичні засоби.

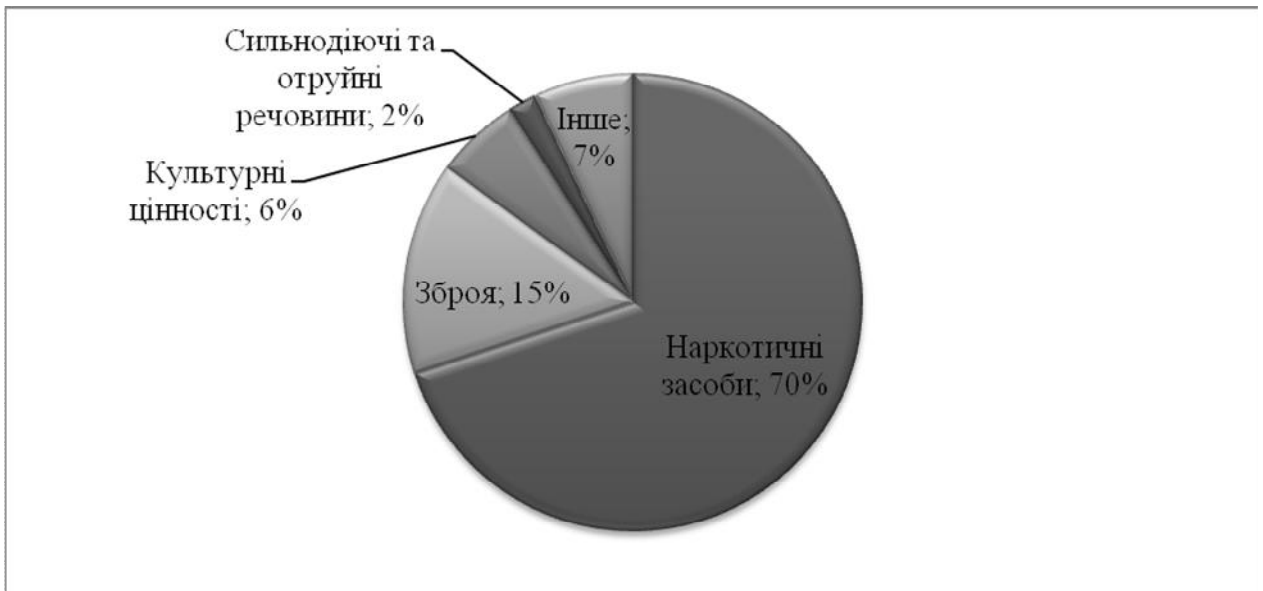

Рис. 2.32. Структура предметів контрабанди у 2011 р., %

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У 2012 р. митними органами порушено 172 кримінальні справи про контрабанду на суму 28,78 млн. грн. Такий стан справ зумовлений декриміналізацією контрабанди товарів, що у свою чергу, позначилося на структурі предметів контрабанди (див. рис. 2.33).

Як видно з рис. 2.35, у 2012 році основними предметами контрабанди були наркотичні засоби – 70%, зброя та боеприпаси – 15%, культурні цінності – 6%, сильнодіючі та отруйні речовини – 2%.

Рис. 2.33. Структура предметів контрабанди у 2012 р., %

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Зокрема, протягом 2012 року митними органами виявлено 2 172 факти незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, за якими порушено 121 кримінальну справу. З метою встановлення джерел і каналів незаконного переміщення наркотичних засобів та виявлення причетних до цього осіб у 2012 році митними органами спільно з оперативними підрозділами правоохоронних органів проведено 28 контрольованих поставок [134].

Також виявлено 804 факти незаконного переміщення через митний кордон України зброї та боєприпасів. З незаконного обігу вилучено 363 одиниці бойової зброї, 454 одиниці холодної зброї, 9 одиниць гладкоствольної зброї, 12 одиниць газової зброї, 32 одиниці спортивної та пневматичної зброї, 3913 шт. набоїв; 5,95 кг. вибухових речовин [134].

Головним завданням митної служби в секторі безпеки є виявлення, розпізнавання та нейтралізація загроз. Такі виявлення, розпізнавання та нейтралізація здійснюються митною службою в межах виконання правозастосовної та правоохоронної функцій.

З огляду на традиційне місце митних служб світу у національних системах державних органів, визначаються два різновиди діяльності, щодо яких світовою практикою встановлюються певні стандарти [9].

Перший з них [9] – діяльність із застосування встановлених державами митних правил та процедур до транспортних засобів та вантажів, що переміщуються у законний спосіб. Визнаним міжнародним стандартом організації такої діяльності є Міжнародна конвенція зі спрощення та гармонізації митних процедур (Кіотська конвенція) [121], до якої приєдналася і Україна. Новим для світової практики стандартом взаємодії митних служб та учасників міжнародної торгівлі є прийняті Всесвітньою митною організацією у 2005 році Рамкові стандарти безпеки та спрощення світової торгівлі [163]. На досягнення вимог, встановлених цими документами, вже сьогодні спрямована діяльність митної служби України.

Другий з них [9] – діяльність, пов'язана з протидією порушенням встановлених державами митних правил та процедур. Така діяльність митних служб на світовому рівні побудована на їх безпосередній взаємодії (інформаційний обмін, правова допомога), що і закріплено в основних міжнародних документах, що регламентують цю діяльність. Такими документами, зокрема, є Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Найробіська Конвенція) [120] та Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин (Йоганнесбурзька Конвенція) [119].

Не менш значущою загрозою митній безпеці є порушення митних правил (табл. 2.10), головним чином незаконне переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Таблиця 2.10

Аналіз показників боротьби з порушеннями митних правил, млн. грн.

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
I. Заведено справ про порушення митних правил (на суму, млн. грн.), у т. ч.	25004 (6089,32)	22005 (14626,76)	25470 (19486,97)	28353 (2223,13)	23386 (1995,39)
заведено справ про переміщення товарів,	643 (19,74)	624 (23,37)	623 (25,41)	867 (34,68)	601 (102,4)

транспортних засобів поза митним контролем (на суму, млн. грн.)					
заведено справ про переміщення товарів з приховуванням від митного контролю (на суму, млн. грн.)	4634 (504,55)	4568 (653,83)	5146 (12730,15)	7096 (697,52)	4896 (1488,36)
2. Кількість справ про ПМП, переданих митницями до суду (на суму, млн. грн.), з них:	16240 (5698,42)	14949 (14155,99)	18261 (18977,13)	21642 (1756,09)	20035 (2581,21)
кількість розглянутих судом справ про ПМП (на суму, млн. грн.)	14483 (928,85)	12707 (18891,04)	14813 (18865,08)	20471 (1504,99)	20556 (2047,98)
кількість справ, у яких закрито провадження (на суму, млн. грн.)	832 (133,36)	484 (18033,38)	569 (18241,67)	606 (147,00)	1498 (912,65)
кількість справ, в яких застосовано конфіскацію (на суму, млн. грн.)	11191 (165,72)	10175 (318,44)	11783 (156,36)	16100 (401,42)	19058 (1135,33)

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

Ввезення контрафактної продукції становить ще одну загрозу митній безпеці України. Служби боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил митниць у регіонах отримали доручення щодо необхідності посилення роботи з виявлення та припинення фактів ввезення на митну територію України контрафактної продукції. Так, станом на 18 квітня 2012 р., тільки Південною митницею при митному контролі товарів, що прибували в порти Одеси та Іллічівська на суднах закордонного плавання, було виявлено та передано на склад митниці майже 8 тонн товарів, що містили ознаки контрафактності. Зокрема, це стосується партій товарів з торговельними марками «Adidas», «Nike», «Guess», «Prado», «Euro 2012», «Lacoste», «Armani», «Lee», «Wrangler», «Levi Strauss», «Pierre Cardin», «Tommy Hilfiger», «Louis Vuitton», «Disquared», «Brioni», «D&G», «Frankie Morello», «Daniel Jones», «ZARA», «BIKKEMBERGS», «Calvin Klein» тощо [142].

Також в зоні діяльності Кримської митниці було виявлено та затримано партію товарів, що мають ознаки контрафактності. Зокрема, це стосується 190 костюмів з торговельною маркою «Adidas», затриманих у Євпаторійському морському порту, а також близько 440 пар спортивного взуття торговельних марок «Adidas» та «Nike», виявлених під час оформлення вантажу гуманітарної допомоги у м. Сімферополі [142].

Крім цього, Київською регіональною митницею 13.02.2012 р. зупинено партію фальсифікованих парфумів у кількості близько 10 тисяч флаконів, які порушують права на торговельну марку HUGO BOSS. Порушення припинено шляхом укладання угоди між юридичними представниками правовласників та імпортером про знищення цієї продукції [142].

Україна значно розширила взяті на себе зобов'язання щодо захисту прав інтелектуальної власності, приєднуючись до СОТ. Зокрема, приєдналася до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) [190], яка є однією з базових угод СОТ.

Також зазначимо, що у 2012 р. Тернопільською митницею було прийнято 10 рішень про призупинення митних оформлень товарів (врегульовано наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 647 «Про затвердження Порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності») [128]. Динаміка призупинення митного оформлення товарів за виявленими ознаками порушень прав інтелектуальної власності позитивна (у 2011 р. – 0).

Іншою загрозою митній безпеці, породженою девіантною поведінкою працівників митних органів, є корумпованість митних органів. Відтак, з метою нейтралізації такої загрози вживалися заходи з попередження та недопущення корупційних та інших службових правопорушень у митних органах (див. табл. 2.11).

Зазначимо, що у IV кварталі 2012 р. адміністративні протоколи складались за вчинення порушень за ознаками, передбаченими [161]:

ч.1 ст. 6 (порушення обмежень щодо використання службового становища) Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» – 3 протоколи у відношенні посадової особи апарату Держмитслужби та посадових осіб Львівської та Дніпропетровської митниць;

ч.1 ст. 14 (конфлікт інтересів) Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» – 2 протоколи у відношенні посадових осіб Вінницької та Херсонської митниць;

ч.1 ст. 12 (фінансовий контроль) Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» – 1 протокол у відношенні посадової особи Чернівецької обласної митниці.

Таблиця 2.11

**Заходи з нейтралізації загрози митній безпеці України у формі
корупційних та інших службових правопорушень**

Показники	I квартал 2012	II квартал 2012	III квартал 2012	IV квартал 2012
Проведено службових розслідувань	74	62	60	52
Проведено службових перевірок	218	241	239	257
Кількість посадових осіб митної служби, притягнутих до дисциплінарної відповідальності, у т. ч.	550	341	311	298
оголошено догани	212	122	142	128
оголошено зауважень	199	91	93	115
понижено у спеціальному званні на один ступінь	19	50	19	25
попереджено про неповну службову відповідність	10	17	29	20
звільнено з митних органів	110	61	28	7
Складено протоколів про адміністративні корупційні правопорушення	8	12	8	6
Кількість посадових осіб митних органів, притягнутих до адміністративної відповідальності	4	5	2	6
Проведено індивідуальних профілактичних заходів з особовим складом	н/д	н/д	280	608

Джерело: складено автором на основі [158; 157; 158; 159]

Загрозою митній безпеці України є нестабільність митного законодавства та розбалансованість митної політики. Проаналізуємо дану

загрозу на прикладі введення спеціального мита на легкові автомобілі. Так, з метою захисту національного товаровиробника застосовуються спеціальні заходи терміном на три роки шляхом запровадження спеціального мита щодо імпорту в Україну легкових автомобілів залежно від робочого об'єму циліндрів двигуна: понад 1000 см³, але не більш як 1500 см³ у розмірі 6,46 %; понад 1500 см³, але не більш як 2200 см³ у розмірі 12,95 % [145]. Однак, на думку фахівців автомобільного ринку, застосування спеціального мита матиме значний негативний вплив на економіку України, оскільки [205]:

1. Спеціальне мито підвищить ціну, як на імпортовані автомобілі, так і на ті, що збираються в Україні. Це автоматично призведе до зменшення попиту.

2. Запровадження спеціального мита призведе до різкого скорочення надходжень до державного бюджету податків, що стягуються при імпорті автомобілів.

У 2009 році Урядом вже приймалося рішення щодо встановлення додаткового 13% мита на імпорт автомобілів. Внаслідок зазначеного рішення, надходження до держбюджету скоротились на 85% (згідно даних ДМСУ: в Україну в 2008 році було імпортовано авто на суму 5613.015 тис. доларів США, в 2009 році – лише на суму 909.086 тис. доларів США). Крім того, відбулося різке скорочення виробництва автомобілів в Україні.

3. У разі застосування спеціального мита, Україна має надати компенсації своїм торговельним партнерам.

Спеціальні заходи щодо імпорту в Україну автомобілів застосовані за умови відсутності зростання імпорту в абсолютних показниках. За таких обставин, Угодою СОТ «Про захисні заходи» (п. 3. Стаття 8) передбачається необхідність компенсації економічних втрат тим країнам, що постраждають від застосування Україною спеціальних заходів. Оскільки зазначені компенсації застосовуються шляхом встановлення додаткових обмежень щодо експорту українських товарів, то внаслідок обмеження імпорту в

Україну автомобілів, можуть зазнати збитків вітчизняні виробники (перш за все, представники експортоорієнтованих галузей).

Таким чином, митна безпека розглядається як стан захищеності митних інтересів. Відтак, загрози митній безпеці, спричинені фінансовими ризиками, можуть бути породжені діями суб'єктів зовнішньоекономічних відносин (контрабанда та порушення митних правил), поведінкою митних органів (їх корумпованість) та функціонуванням держави як правового та економічного інституту (нестабільність митного законодавства та розбалансованість митної політики).

Висновки до розділу 2

Здійснивши моніторинг фінансових ризиків функціонування митної системи України, відзначимо:

1. Ризиковість митного простору України характеризується порушенням торговельного балансу та розбалансованістю структури експортно-імпортних операцій.

Так, за досліджуваний період спостерігалось негативне сальдо торговельного балансу України (на кінець 2012 р. – 8985,3 млн. дол. США). Структура зовнішньоторговельних операцій відзначається сировинною спрямованістю експорту (у 2012 р. питома вага експорту чорних металів склала 18,6% українського експорту) та залежністю національної економіки від імпорту паливно-енергетичних ресурсів (у 2012 р. частка імпорту таких ресурсів склала 28,7% українського імпорту). Мало того, ризиковість митного простору посилюється надмірною доларизацією національної економіки, тінізацією зовнішньоекономічної діяльності та контрабандою.

2. Здійснено оцінку фінансових ризиків функціонування митної системи за допомогою розрахунку відносної частоти випадкових подій (статистичної імовірності). Так, найбільші фінансові ризики функціонування митної системи пов'язані з недекларуванням товарів, транспортних засобів, переміщенням товарів через митний кордон України поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю, порушенням порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю та низкою інших правопорушень.

3. Встановлено, що фінансові ризики функціонування митної системи зумовлені також діями суб'єктів митних правовідносин щодо неправильного визначення коду товару, країни походження та заниження митної вартості.

4. З'ясовано, що мають місце значні втрати бюджету від нестабільності митного законодавства та проведення неефективної митної політики у частині надання митних преференцій.

5. Ключовими загрозами митній безпеці України визначено контрабанду та порушення митних правил, ввезення контрафактної продукції, корумпованість митних органів та функціонування держави як джерела ризиків через нестабільність правового поля у галузі митної справи та розбалансованість митної політики.

Враховуючи вищезазначене, існує необхідність в окресленні векторів розбудови митної системи України у контексті попередження та мінімізації фінансових ризиків.

Основні наукові результати другого розділу висвітлено у працях [4; 5; 82; 95; 98].

РОЗДІЛ 3

ВЕКТОРИ РОЗБУДОВИ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

3.1. Прогнозування обсягів втрат від фінансових ризиків функціонування митної системи

Враховуючи те, що у фінансовій теорії відсутній єдиний підхід до трактування сутності фінансових ризиків, виявлення їхньої природи та ознак, нами здійснено теоретичне узагальнення наукових підходів до визначення змісту фінансових ризиків, представлено авторське бачення щодо окресленої проблематики та зроблено внесок у формування новітньої парадигми фінансових ризиків функціонування митної системи.

Аналіз ризиковості митного простору України виявив суттєві дисбаланси, що пов'язані з негативним сальдо торговельного балансу, структурою експортно-імпортних операцій, надмірною доларизацією національної економіки та тінізацією зовнішньоекономічної діяльності.

У свою чергу, прагматика функціонування митної системи засвідчила про існування вагомих фінансових ризиків, зумовлених діяльністю суб'єктів митних правовідносин та пов'язаних із недекларуванням товарів та транспортних засобів, переміщенням товарів через митний кордон України поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю, заниженням митної вартості товарів, неправильною їх класифікацією тощо. Мало того, численні загрози митній безпеці Україні дестабілізують митну та фіскальну сфери. Оцінку фіскальної ефективності можна здійснювати за такими критеріями: 1) забезпечення повноти і своєчасності сплати платежів; 2) виключення можливості ухилення від сплати; 3) мінімізація витрат, пов'язаних із обліком платників і збиранням митних зборів. У контексті проведеного дослідження ми приходимо висновків, що основними векторами

розбудови митної системи в напрямку мінімізації фінансових ризиків її функціонування є наступні (рис. 3.1.)

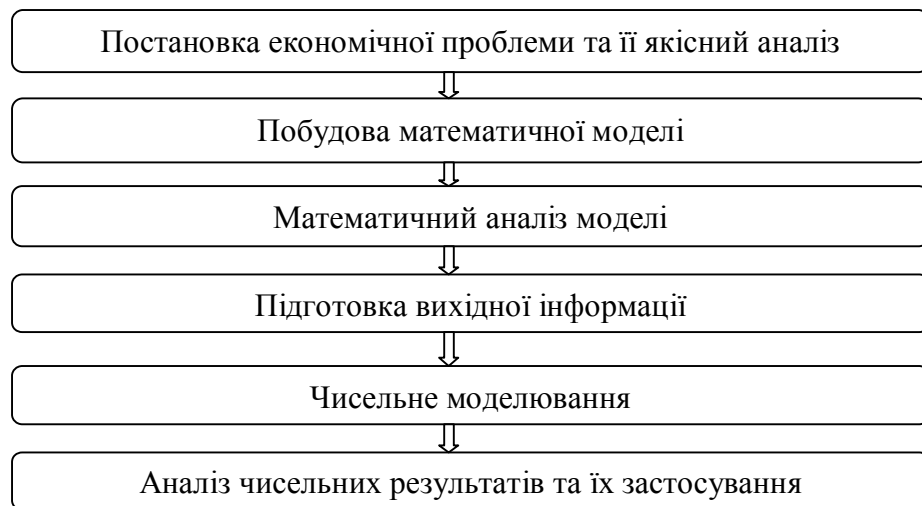
Рис. 3.1. Вектори розбудови функціонування митної системи України у контексті попередження та мінімізації фінансових ризиків

Насамперед, проблеми функціонування митної системи диктують потребу у визначенні можливих втрат, зумовлених фінансовими ризиками, та їхнього прогнозування за допомогою адекватного інструментарію економіко-математичного моделювання, що у свою чергу, покликане сприяти пошуку ефективних та дієвих засобів вирішення наукової та практичної проблеми.

Моделювання служить передумовою та інструментом аналізу економіки і процесів, які функціонують у ній, а також як засіб обґрунтування прийняття рішень, прогнозування, планування та керування економічними об'єктами [43, с. 15].

Моделювання – це процес побудови моделі, за допомогою якого вивчається функціонування об'єктів різної природи. Він складається із трьох основних елементів: суб'єкта, об'єкта дослідження та моделі, за допомогою якої суб'єкт пізнає об'єкт [43, с. 14].

У свою чергу, побудова економіко-математичних моделей складається із наступних етапів (див. рис. 3.2).

Рис. 3.2. Етапи побудови економіко-математичних моделей

Джерело: розроблено автором на основі [65, с. 11-12]

На рис. 3.3 представлено фактори якості моделі, серед яких ступінь адекватності моделі, ступінь стійкості моделі та ступінь корисності моделі.

Рис. 3.3. Фактори якості моделі [43, с. 32]

За допомогою пакету обробки статистичних даних STADIA, процедури «Простая регрессия / тренд» [60] на базі звітних статистичних даних Державної митної служби України (Міністерства доходів і зборів України) за період 2006-2012 рр. реалізовані числові економіко-математичні моделі (додатки Ж1-Ж4). Побудовані моделі адекватні до експериментальних даних, мають високе значення статистичних оцінок. Це дає нам можливість провести повноцінний аналіз.

Як видно з табл. 3.1., за досліджуваний період має місце зростання обсягів митних правопорушень. Так, спостерігається середньорічне зростання обсягів порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю на рівні 21,2% та сповільнене зростання обсягів недекларування товарів та транспортних засобів. У свою чергу, середньорічне зростання обсягів митних правопорушень у формі переміщення або дій, спрямованих на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю склало 29,05% й 19,5% відповідно.

Таблиця 3.1

Динаміка обсягів митних правопорушень за період 2006-2012 рр.

Показник	Економіко-математична модель, y – обсяг, млн. грн., t – період часу, рік
I. Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю <i>Середньорічне зростання 6,454 од., або 21,2 %</i>	$y = 8,229 + 6,454t, R = 0,8757$
	$y = e^{2,569+0,1923t}, R = 0,8433$
II. Недекларування товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) <i>Сповільнене зростання</i>	$y = \frac{1}{0,003173 + \frac{0,008196}{t}}, R = 0,8145$
III. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) через митний кордон України поза митним контролем <i>Середньорічне зростання 10,66 од., або 29,05 %</i>	$y = -8,514 + 10,66t, R = 0,7485$
	$y = e^{2,569+0,1923t}, R = 0,8433$
IV. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю <i>Середньорічне зростання 19,5 %.</i>	$y = e^{5,878+0,1784t}, R = 0,8317$
	$y = \frac{1}{0,002443 - 0,0002379t}, R = 0,8676$

Джерело: складено автором

На нашу думку, така динаміка обсягів митних правопорушень свідчить про відповідне зростання обсягів фінансових ризиків функціонування митної системи України.

Як відомо, ризики, в тому числі фінансові, пов'язані з втратами. Для проведення наступного аналізу абсолютні втрати детермінуємо як різницю між нарахованими та сплаченими штрафами за вчинені митні правопорушення (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка абсолютних втрат як різниці між нарахованими та сплаченими штрафами за видами митних правопорушень, млн. грн.

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
I. Порушення порядку проходження митного контролю в зонах спрощеного митного контролю	0,01	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	1,15
II. Недекларування товарів, транспортних засобів (комерційного призначення)	0,7	0,8	1,2	1,1	1,7	2,6	12,9
III. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) через митний кордон України поза митним контролем	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	31,6
IV. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон з приховуванням від митного контролю	0,5	1,1	1,3	1,8	1,5	2,7	45,5

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [179]

Оцінку ризику втрат за видами митних правопорушень проведемо на основі наступних показників, серед яких: середнє значення, дисперсія, стандартне відхилення та коефіцієнт варіації (див. табл. 3.3). Чим вище значення визначених у табл. 3.3 показників, тим більший ризик.

Таблиця 3.3

Показники кількісної оцінки ризику

Показники	Формула
Середнє значення	$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}, i = \overline{1, n}$ (3.1)
Дисперсія	$D(x) = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}, i = \overline{1, n}$ (3.2)
Стандартне відхилення (середньоквадратичне відхилення)	$\sigma(x) = \sqrt{D(x)}$ (3.3)
Коефіцієнт варіації	$Var = \frac{\sigma(x)}{\bar{x}} \cdot 100\%$ (3.4)

Джерело: складено автором на основі [43, с. 327]

У табл. 3.4 представлені розраховані значення показників кількісної оцінки ризику абсолютних втрат за видами митних правопорушень (додаток К).

Таблиця 3.4

Показники кількісної оцінки ризику абсолютних втрат за видами митних правопорушень

Показники	Види митних правопорушень			
	I	II	III	IV
Середнє значення	0,308571	3	4,657143	7,771429
Стандартне відхилення (середньоквадратичне відхилення)	0,390744	4,41286	11,88078	16,6504
Дисперсія	0,152681	19,47333	141,1529	277,2357

Джерело: складено автором.

На основі аналізу даних табл. 3.4 доходимо висновку, що найбільший ризик абсолютних втрат пов'язаний з незаконним переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України, зокрема поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю.

У свою чергу, відносний показник втрат визначаємо як співвідношення абсолютних втрат та нарахованих штрафів (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Динаміка відносного показника втрат за видами митних правопорушень

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
I. Порушення порядку проходження митного контролю в зонах спрощеного митного контролю	0,0526	0,2500	0,2500	0,2500	0,3333	0,3333	0,3898
II. Недекларування товарів, транспортних засобів	0,2800	0,2759	0,3529	0,5238	0,5652	0,5667	0,7588
III. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем	0,6667	0,3333	0,5000	0,6667	0,3333	0,4000	0,9875
IV. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів з приховуванням від митного контролю	0,3571	0,4783	0,3939	0,5806	0,4412	0,5000	0,9137

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У табл. 3.6 представлені розраховані значення показників кількісної оцінки ризику відносних втрат за видами митних правопорушень (додаток Л).

Таблиця 3.6

Показники кількісної оцінки ризику відносних втрат за видами митних правопорушень

Показники	Види митних правопорушень			
	I	II	III	IV
Середнє значення	0,2656	0,4748	0,5554	0,5235
Стандартне відхилення (середньоквадратичне відхилення)	0,1085	0,1789	0,2371	0,1868
Дисперсія	0,0118	0,0320	0,0562	0,0349
Коефіцієнт варіації	40,87%	37,68%	42,69%	35,68%

Джерело: складено автором

Примітка. **I.** Порушення порядку проходження митного контролю в зонах спрощеного митного контролю. **II.** Недекларування товарів, транспортних засобів (комерційного призначення). **III.** Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) через митний кордон України поза митним контролем. **IV.** Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю

Як видно з табл. 3.6, ризик відносних втрат є високим для усіх видів митних правопорушень.

На основі проведених розрахунків, поданих у додатках М1-М2, слідує, що стягнення накладених штрафів відбувається з лагом, що дорівнює як максимум двом рокам. Далі накладені штрафи не погашаються.

Як зазначалося у першому розділі, фінансові ризики функціонування митної системи зумовлені, як неефективним функціонуванням держави та її контролюючих органів, так і девіантною поведінкою платників податків.

Тому надалі моделювання фінансових ризиків буде проведене щодо ефективності митної політики, зокрема митних пільг, що призводять до значних втрат фінансових ресурсів держави.

Аналіз впливу обсягів митних пільг, (x) на обсяги надходжень митних платежів, (y) до Державного бюджету України здійснений на базі наступних економіко-математичних моделей (додаток Н):

$$y = -2,865 \cdot 10^5 + 3,805 \cdot 10^4 \ln(x), R = 0,8656 \quad (3.5)$$

$$y = 1,337 \cdot 10^5 - \frac{7,153 \cdot 10^8}{x}, R = 0,8897 \quad (3.6)$$

Залежності описуються логарифмічною та гіперболічною функціями. Перша похідна цих функцій, або швидкість зростання, є обернено-пропорційною до зростання значення аргументу. Отже, ми спостерігаємо сповільнене зростання функцій, що означає, що збільшення обсягів митних пільг не йде на користь надходженням державного бюджету.

У свою чергу, результати прогнозування обсягів митних пільг та надходжень митних платежів представлено в додатках П1-П3 та табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Прогнозування обсягів митних пільг та надходжень митних платежів до Державного бюджету України

Показники	Економіко-математична модель, y – обсяг, млн. грн., t – період часу, рік	Прогнозні значення
-----------	--	-----------------------

Суми умовно нарахованих податків (митні пільги), млн. грн. Середньорічне зростання 6453 од, або 34,82 %	$y = -4102 + 6453t, R = 0,9011$	2013 2014 2015 2016 2017	47520 53970 60430 66880 73330
	$y = e^{8,583+0,2988t}, R = 0,9475$	2013 2014 2015 2016 2017	58320 78630 106000 142900 192700
Надходження митних платежів до Державного бюджету України, млн. грн. Середньорічне зростання 12810 од, спостерігається сповільнене зростання показника	$y = 34310 + 12810t, R = 0,9240$	2013 2014 2015 2016 2017	136800 149600 162400 175200 188000
	$y = 36400 + 40350 \ln(t), R = 0,9228$	2013 2014 2015 2016 2017	120300 125100 129300 133200 136700
	$y = -6290 + 44770\sqrt{t}, R = 0,9311$	2013 2014 2015 2016 2017	128600 136800 144500 151900 158900

Джерело: складено автором

Враховуючи стрімку динаміку обсягів наданих митних пільг, що призводять до втрат Державного бюджету України, визначаємо одним із пріоритетних завдань питання оптимізації структури митних пільг.

Таким чином, проведене моделювання фінансових ризиків функціонування митної системи України дало змогу дійти висновку про існування значних втрат, породжених фінансовими ризиками, що, у свою чергу, вимагає дослідження заходів їх попередження і мінімізації у контексті інтеграції України до Європейського Союзу.

3.2. Перспективи мінімізації фінансових ризиків у контексті інтеграції України до Європейського Союзу

Уже зараз зрозуміло, що реалізація євроінтеграційної стратегії є визначальним та незмінним пріоритетом нашої держави. В уряді усвідомлюють усі можливі ризики, які можуть виникнути після підписання

Угоди про асоціацію і створення Зони вільної торгівлі (ЗВТ) із Європейським Союзом.

У процесі реалізації євроінтеграційної стратегії, зокрема, при підготовці митної системи України до роботи в умовах ЗВТ Україна повинна врахувати низку тенденцій, які актуалізувалися у зовнішньоекономічній та митній сферах ЄС, а саме [155]:

- зростання обсягів міжнародної торгівлі та поступове усунення торгівельних бар'єрів;
- підвищення уваги до імпортованих товарів з метою забезпечення захисту здоров'я і безпеки населення, охорони довкілля;
- посилення правоохоронної ролі митної служби;
- активне запровадження аналізу ризиків як альтернативу тотальному митному контролю;
- удосконалення інформаційного забезпечення сфери митної діяльності на основі високопродуктивних інформаційних систем і єдиних стандартів обміну даних;
- продовження реалізації європейської програми «Електронна митниця».

Порядком денним асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію передбачено, що сторони приділятимуть особливу увагу співробітництву щодо вжиття наступних заходів [150]:

- розвиток взаємовигідного прозорого торговельного середовища. Забезпечення того, що відповідне законодавство та процедури, а також адміністративна та виконавча спроможності митної адміністрації, відповідатимуть цілям ефективного контролю та підтримці спрощення законної торгівлі загалом, посилюючи при цьому безпеку та запобігання шахрайству;
- розроблення та впровадження стратегічного плану, за підтримки ЄС, у разі запиту з боку України, для Державної митної служби, включаючи

структури, процедури, ресурси, інформаційно-технологічну підтримку та імплементаційний план;

- подальший розвиток митного законодавства України та його імплементаційних положень відповідно до міжнародних інструментів та стандартів, які застосовуються у митній сфері та торгівлі, включаючи ті, які розроблені ЄС, Світовою митною організацією, СОТ, ООН (наприклад, Конвенція щодо гармонізації прикордонного контролю [122]);

- співробітництво щодо впровадження сучасної Гармонізованої системи опису та кодування товарів з метою впровадження комбінованої номенклатури та забезпечення чіткої та зрозумілої класифікації товарів;

- співробітництво щодо впровадження сучасних технологій митного контролю, що базується, зокрема на вибірковому та такому, що оснований на ризикові, контролі та спрощених процедурах випуску товарів та контролю після розмитнення;

- забезпечення найвищих стандартів доброчесності, зокрема на кордоні, шляхом вжиття заходів, що відображають принципи Аруської декларації Всесвітньої митної організації. В якості індикатора може бути використана Програма ЄС щодо митної етики;

- співробітництво щодо подальшого розвитку процедур митної оцінки та практики з метою забезпечення їх більшої прозорості та ефективності, включаючи обмін найкращими практиками стосовно імплементації стандартів СОТ (Угода про застосування статті VII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) 1994 року [189]), зокрема щодо довідкової ціни при визначенні митної вартості;

- здійснення усіх необхідних заходів у межах повноважень Сторін для спрощення майбутньої участі України в Робочій групі EU – EFTA та Робочій групі EC – ECFTA, а також ECG (Electronic Customs Group) – NCTS;

- розробка за підтримки ЄС, у разі запиту України, та впровадження всеохоплюючого стратегічного плану для Державної митної

служби України, з метою наближення транзитного законодавства України, операційних процедур, систем інформаційних технологій щодо конвенцій ЕС/ЕСФТА стосовно спільних транзитних процедур та спрощення формальностей у торгівлі товарами з метою забезпечення майбутнього приєднання України до зазначених конвенцій та участі в спільній транзитній системі;

– оцінка можливості створення механізмів обміну інформацією, у тому числі щодо товарів та транспортних засобів згідно з відповідними стандартами та правилами захисту інформації.

Як свідчать дані табл. 3.8, об'єм зовнішньої торгівлі зазнав чималих змін. Так, із кожним роком спостерігається поступове збільшення показників експортно-імпортних операцій по основних країнах світу. Разом із тим, фінансово-економічна криза 2008 року наклала відбиток і на зовнішню торгівлю. Проте, вже в 2011 р. показники зовнішньої торгівлі у більшості країн збільшилися та навіть перевищили показники докризового періоду. Безумовними лідерами, як по імпорту, так і по експорту, є США, Китай та країни Європейського Союзу.

Таблиця 3.8

Імпорт та експорт окремих країн світу, млрд. дол. США

Рік	США	Китай	Німеччина	Японія	Велика Британія	Україна
	Імпорт					
2007	2376	1034	1335	699	835	65,6
2008	2556	1232	1517	849	850	92,0
2009	1976	1113	1238	621	663	50,6
2010	2362	1520	1389	768	742	66,2
2011	2670	1898	1648	947	827	88,8
2012	2743	2070	1572	992	835	91,4
Рік	Експорт					
2007	1666	1342	1568	773	761	58,3
2008	1843	1581	1745	859	790	78,7
2009	1584	1333	1400	639	627	49,3
2010	1844	1743	1574	834	691	63,2
2011	2101	2086	1837	893	790	82,2
2012	2196	2313	1774	874	780	82,4

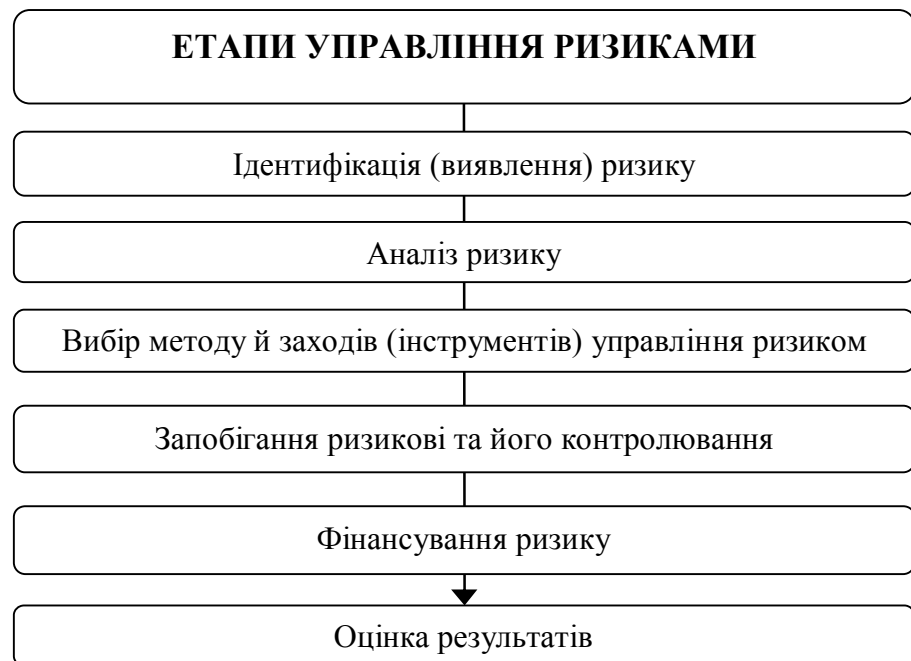
Джерело: складено автором на основі [58; 148]

У свою чергу, зростання об'ємів міжнародної торгівлі, разом із позитивною динамікою, має характерну особливість – зростає навантаження на митні органи. Досвід багатьох країн показав, що навіть із збільшенням чисельності співробітників неможливо справитися із зростаючим об'ємом товаропотоків. Мало того, відповідно до міжнародних норм і правил митні служби повинні, з одного боку, використовувати захисні механізми від неякісних товарів і тим самим діяти на користь усього населення країни, а, з іншого боку, дотримуватися інтересів бізнес-співтовариства, забезпечивши зняття зайвих адміністративних бар'єрів.

Це, насамперед, вимагає дослідження процедури управління ризиками. Так, управління ризиком – це аналіз ризикової ситуації, розробка й обґрунтування управлінського рішення, часто у формі правового акта, спрямованого на мінімізацію ризику. Воно передбачає певну суму знань і набір процедур та технологій з обмеження (мінімізації) ризиків у різних сферах діяльності – економічній, науково-технічній, військовій та інших, у тому числі й у митній діяльності. При цьому прийняття рішення керівником оперативного підрозділу митниці – це передусім вольовий акт формування послідовності дій, що ведуть до досягнення мети на основі перетворення вихідної інформації та уявлення про поточну ситуацію [100, с. 207-208].

Управління ризиком – це розроблення та здійснення оптимальних заходів для запобігання виникненню ризиків та ліквідації наслідків їх виникнення [154]. Також управління ризиками – це необхідність використовувати в управлінській діяльності різноманітні підходи, процеси, заходи, які дозволяють певною мірою прогнозувати можливість настання ризикових подій і домагатися зниження ступеня ризику до допустимих меж [135].

Загалом діяльність із управління ризиками включає такі основні напрямки (етапи) (див. рис. 3.4).

Рис. 3.4. Алгоритм управління ризиками

Джерело: розроблено автором на основі [100, с. 208]

До принципів успішного застосування процедури управління ризиками належать наступні принципи [38, с. 184]: управляти ризиком повинен той, хто має змогу і повноваження вплинути на причини та обставини, що його спричиняють (принцип адресності); перевагу потрібно надавати тим формам роботи з ризиками, які дають змогу досягти певного рівня результативності за умови мінімального використання ресурсів (принцип економічності); важливо раніше усунути незначну небезпеку, ніж пізніше вирішувати складну проблему (принцип превентивності); надання допомоги та консультацій шахраю є так само недоцільним, як повне розслідування діяльності дисциплінованого платника податків, а тому вибір заходів протидії ризикам залежить від характеристик ризику та платника податку (принцип відповідності); заходи необхідно оцінювати не лише за продуктивністю (кількісними показниками здійснення), а й за довгостроковими наслідками та впливами (принцип оцінювання діяльності за ефективністю).

Слід зазначити, що у країнах Європейського Союзу цілями управління ризиками в митній справі є [100, с. 209-210]: забезпечення безперешкодного проходження більшості товаропотоків через митні кордони; забезпечення

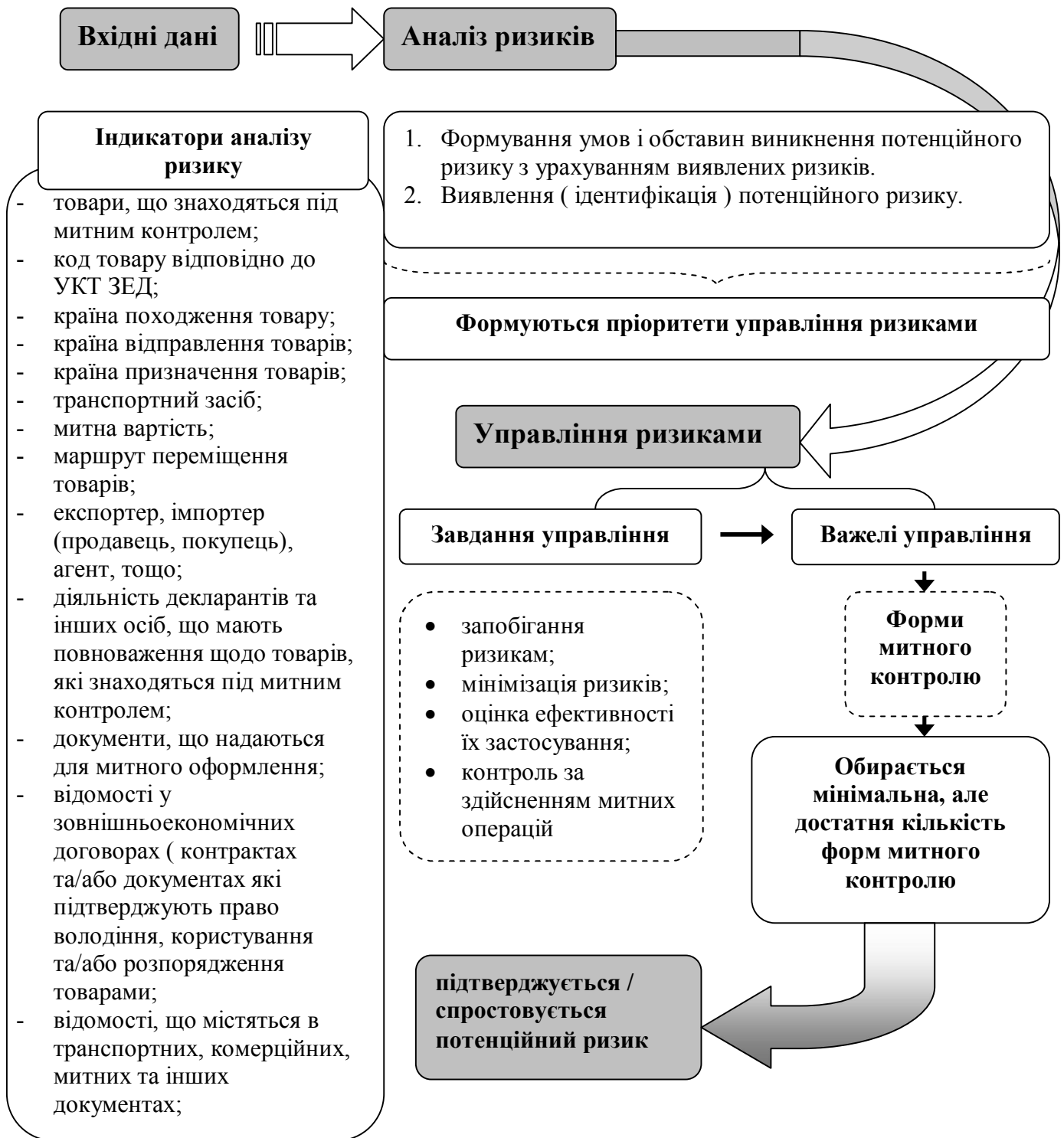

повноти гарантій, що за товари, які ввозяться, були сплачені всі митні платежі; захист інтересів учасників ЗЕД (торгово-політичні заходи, захист прав споживачів, культурної спадщини, довкілля тощо); дотримання митного, податкового законодавства та приписів у сфері зовнішньоторгової статистики.

Зазначимо, що управління ризиками на практиці митні органи застосовують за допомогою профілювання ризиків (див. рис. 3.5.).

Профіль ризику – сукупність відомостей про сферу ризику, індикаторів ризику, а також вказівки із застосування необхідних заходів запобігання або мінімізації ризику. Залежно від регіону застосування профіль ризику за видами поділяється на: загальноукраїнський, регіональний і зональний [125].

Як бачимо з рисунку 3.5, основним тут є поняття індикаторів ризиків, які слід розуміти як певні критерії, що разом становлять практичний інструмент для вибірки й виявлення переміщень, що містять потенційну можливість порушення вимог митного законодавства, власне, під профілем ризику прийнято розуміти визначений набір індикаторів ризику, відібраних на основі зібраної, проаналізованої й класифікованої інформації. Крім сукупності індикаторів ризику, профіль ризику характеризується також наявністю набору заходів із мінімізації ризику. Найчастіше профіль ризику являє собою документ і застосовується як у документальному, так і в автоматизованому вигляді, тобто має вигляд паспорта і програмного коду [20]. Власне профіль ризику є елементом Автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСАУР) і може також використовуватися в електронному вигляді .

Рис. 3.5. Модель дії системи аналізу та управління ризиками в митній справі

Автоматизована система аналізу та управління ризиками Державної митної служби України – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками Державної митної служби України під час контролю із застосуванням СУР (оцінки ризику шляхом аналізу (в тому числі з використанням інформаційних

технологій) поданих документів у конкретному випадку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України з метою обрання форм та обсягу митного контролю, достатніх для забезпечення додержання вимог законодавства України з питань митної справи) [126].

У свою чергу, електронні профілі ризику розробляються і включаються до модуля АСАУР у разі можливості перевірки індикаторів ризику за допомогою модуля АСАУР на підставі документів, дані яких заносяться до АСМО [157].

Основним результатом роботи АСАУР вважаємо сформований в електронному вигляді перелік митних процедур, де зазначаються: назва митної процедури, вид (у разі необхідності), повідомлення до митної процедури (пояснення, інструкції, уточнення про товари тощо). Перелік митних процедур також може не містити жодних вказівок або містити лише повідомлення без зазначення митних процедур. Оцінка ризику за ВМД відбувається через перевірку електронної копії ВМД. Сформовані АСАУР вказівки, що містяться в переліку митних процедур, виконують посадові особи митних органів під час проведення митного контролю та митного оформлення, з урахуванням виду митної процедури й повідомлення до митної процедури, та, відповідно, до нормативно-правових актів, що регулюють порядок проведення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів [156].

Зазначимо, що станом на 14.04.2011 р. передбачено розподіл профілів ризику за напрямками переміщення товарів (див. табл. 3.9).

Профілі ризику відрізняються між собою, вони можуть бути скеровані як на один товар, так і на цілу групу, вони застосовуються при експорті, імпорті, транзиті.

Таблиця 3.9

Розподіл профілів ризику за напрямками переміщення товарів

Рік	Кількість МД, по яких АСАУР сформовано вказівки щодо необхідності проведення митного огляду, фотографування, зважування тощо				Кількість МД, по яких АСАУР сформовано вказівки щодо необхідності здійснення митних формальностей пов'язаних з перевіркою документів (без урахування МД, по яких згенеровано вказівки щодо митного огляду)			
	Імпорт	Експорт	Транзит	Всього	Імпорт	Експорт	Транзит	Всього
2011	173877	36581	490	210948	287017	17702	0	304719
2012	142766	18266	590	161622	551350	1040	0	552390
2013	69242	5731	25	74998	812011	5135	2833	819979

Джерело: розроблено автором на основі даних Міністерства доходів і зборів України

У табл. 3.9 наводяться дані про ефективність роботи Автоматизованої системи аналізу та управління ризиками. Зауважимо, що протягом останніх років найбільша кількість повідомлень щодо необхідності проведення митних процедур спостерігалася в митному режимі «Імпорт». Це пояснюється, насамперед, переважанням операцій з імпорту над експортом у торговельному балансі нашої держави. Позитивним слід відзначити збільшення кількості митних декларацій, які АСАУРом відносились до «необхідності здійснення митних формальностей пов'язаних з перевіркою документів (без урахування МД, по яких згенеровано вказівки щодо митного огляду)», протягом 2011–2013 рр. цей показник зріс на 515 260, при падінні повідомлень про необхідність митного обсягу на 135 950. Це свідчить про зниження ступеня ризику при перетині митного кордону України.

Як зазначає російський науковець И. Балабанов, зниження ступеня ризику – це скорочення ймовірності та обсягу втрат. Для зниження ступеня ризику застосовуються різноманітні прийоми, серед яких диверсифікація, отримання додаткової інформації про вибір та результати, лімітування, самострахування, страхування [10, с. 63].

У свою чергу, ряд науковців до методів впливу на ризик відносять: 1) контроль за ризиком (ухилення від ризику; запобігання збитків;

мінімізація втрат; передача контролю за ризиком); 2) фінансування ризику (прийняття ризику (самострахування) та передача ризику (страхування)) [176].

На нашу думку, загальноприйняті та визнані методи управління ризиками певною мірою можуть бути адаптовані до процесу управління фінансовими ризиками функціонування митної системи з урахуванням особливостей митної діяльності.

Так, у табл. 3.10 наводимо методи управління фінансовими ризиками функціонування митної системи України та їх зміст.

Таблиця 3.10

Методи управління фінансовими ризиками функціонування митної системи України

Методи управління	Прояв	Зміст
Скасування ризику	Відмова у митному оформленні	Письмове вмотивоване рішення митного органу про неможливість здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через невиконання декларантом або уповноваженою ним особою умов, визначених Митним кодексом України. У рішенні про відмову у митному оформленні повинні бути зазначені причини відмови та наведені вичерпні роз'яснення вимог, виконання яких забезпечує можливість митного оформлення. Зазначене рішення повинно також містити інформацію про порядок його оскарження.
Страхування ризику	Гарантії забезпечення виконання зобов'язань перед митними органами	Виконання зобов'язань осіб, що впливають із митних процедур, забезпечуються шляхом надання митним органам забезпечення сплати митних платежів у способи, передбачені для відповідної митної процедури. Способами забезпечення сплати митних платежів є: – фінансові гарантії (якщо сума митних платежів, що підлягають сплаті, не перевищує суму, еквівалентну 1 000 євро, фінансова гарантія не надається) – гарантування на умовах Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року; – гарантування на умовах Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбул, 1990 рік) із застосуванням книжки (карнету) А.Т.А.

Нейтралізація ризику	Компроміс у справі про порушення митних правил	За відсутності в діях особи, яка вчинила порушення митних правил, ознак кримінального правопорушення провадження у справі про це правопорушення може бути припинено шляхом компромісу.
Контроль за ризиком	Контрольована поставка	Допуск під контролем і оперативним наглядом відповідних органів ввезення в Україну, вивезення з України чи транзит через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Джерело: складено автором на основі [52; 76; 109; 116]

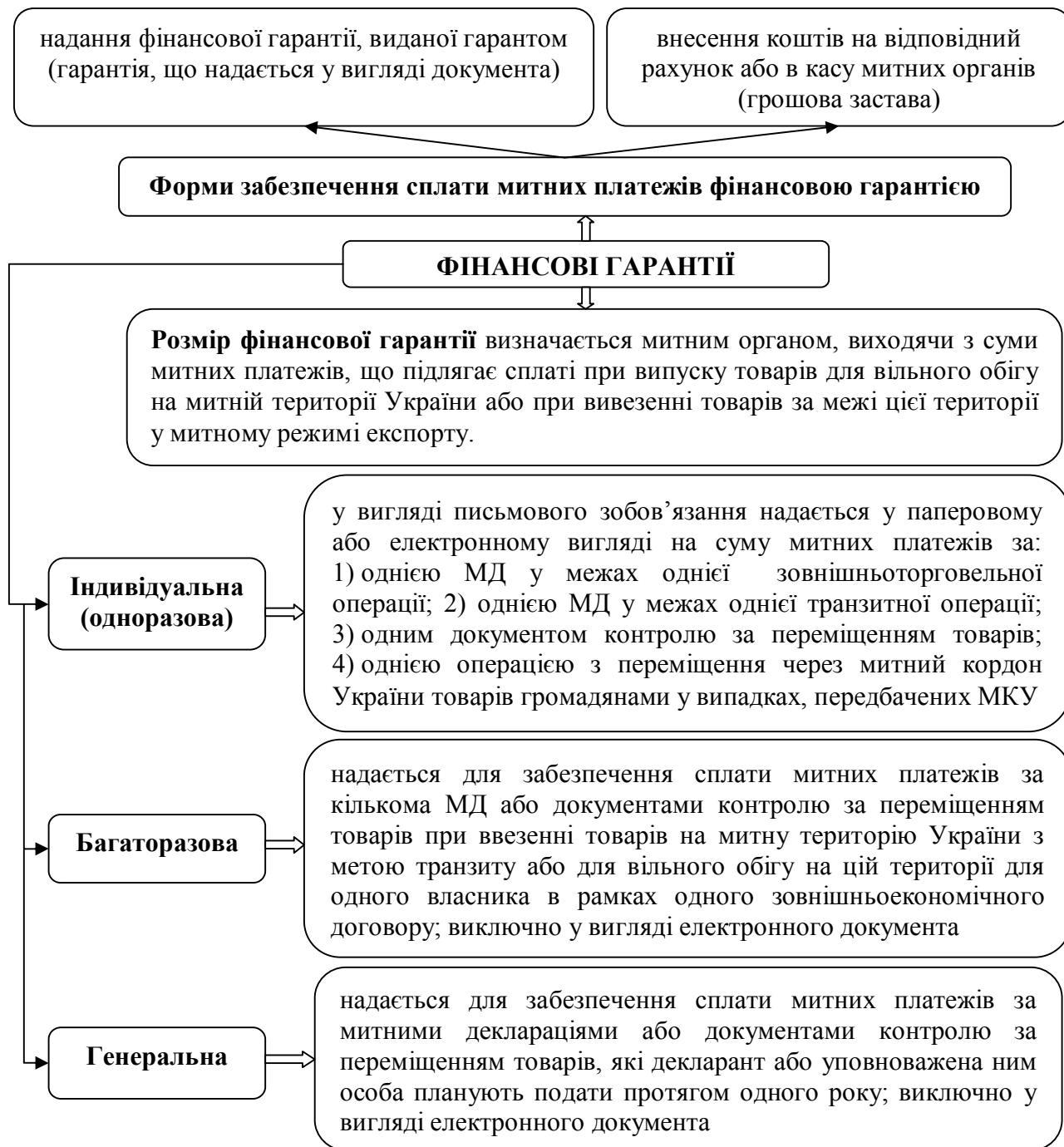
Зупинимось детальніше на окреслених методах. Так, згідно Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа» від 30.05.2012 № 631 [129], у всіх випадках відмови в прийнятті митної декларації (МД), митному оформленні, випуску чи пропуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення оформлюється картка відмови, яка складається за допомогою автоматизованої системи митного оформлення посадовою особою митного органу, якою прийнято рішення про відмову. Картка відмови роздруковується у двох примірниках і підписується посадовою особою митного органу, яка прийняла рішення про відмову, а в разі електронного декларування формується тільки як електронний документ [129]. Один примірник оформленої картки відмови на паперовому носії невідкладно вручається (надсилається) декларанту під його особистий підпис у другому примірнику. Другий примірник картки відмови на паперовому носії, а також копії документів, що були підставою для оформлення цієї картки відмови, залишаються на зберігання в підрозділі митного оформлення.

Картка відмови, оформлена як електронний документ, або електронний примірник картки відмови на паперовому носії надсилається декларанту електронним повідомленням, засвідченим електронним цифровим підписом посадової особи митного органу, яка прийняла рішення про відмову.

Щодо забезпечення виконання зобов'язань перед митними органами, зазначимо, що юридичні особи, які мають намір виступати гарантом

забезпечення особою своїх зобов'язань перед митними органами зі сплати митних платежів, уповноважуються на це і вносяться до реєстру гарантів.

Загальну характеристику фінансових гарантій як способу забезпечення сплати митних платежів представлено на рис. 3.6.

Рис. 3.6. Характеристика фінансових гарантій як способу забезпечення сплати митних платежів

Джерело: розроблено автором на основі [117]

Новацією Митного кодексу України є компроміс у справі про порушення митних правил, який полягає в укладенні мирової угоди між

зазначеною особою та митним органом, посадова особа якого здійснює провадження у справі. За умовами мирової угоди сторони зобов'язуються [117]:

– особа, яка вчинила ПМП, – у визначений строк, який не може перевищувати 30 днів, внести до державного бюджету кошти в сумі, що дорівнює сумі штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті МКУ, та/або задекларувати в митний режим відмови на користь держави товари - безпосередні предмети ПМП, а у відповідних випадках – також товари із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів ПМП від митного контролю, транспортні засоби, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів ПМП через митний кордон України;

– митний орган – припинити провадження у справі про ПМП щодо цієї особи та здійснити митне оформлення задекларованих нею товарів відповідно до заявленого митного режиму.

Зазначимо, що процедура управління фінансовими ризиками функціонування митної системи тісно пов'язана з системою управління ризиками (СУР), визначеною Митним кодексом України. Відповідно до МКУ, система управління ризиками – це робота митних органів із аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів [117].

Цілями ж застосування системи управління ризиками є: запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства України з питань державної митної справи; забезпечення більш ефективного використання наявних у митних органів ресурсів та зосередження їх уваги на окремих згрупованих об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також у підвищенні ефективності митного контролю (областях ризику); забезпечення в межах повноважень митних органів заходів із захисту національної безпеки, життя і

здоров'я людей, тварин, рослин, довкілля, інтересів споживачів; прискорення митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Діяльність митних органів з оцінки та управління ризиками полягає у виконанні таких завдань: формування інформаційної бази даних системи управління ризиками; аналіз, виявлення та оцінка ризиків, у тому числі з використанням інформаційних технологій; розроблення і реалізація практичних заходів із управління ризиками; аналіз результатів та коригування вжитих заходів з управління ризиками [117].

Порядком здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України визначено, що автоматизована система аналізу та управління ризиками ДМС України – це сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками ДМС України під час контролю із застосуванням СУР [130].

Іншим заходом мінімізації фінансових ризиків функціонування митної системи України є оптимізація структури митних пільг та контроль за їх наданням. На нашу думку, більше контролю слід зосередити на пільгах, пов'язаних із ввезенням лікарських засобів, енергозберігаючого обладнання та природного газу на митну територію України.

У свою чергу, до неформальних методів управління фінансовими ризиками функціонування митної системи України належить протидія корупції. Так, результати дослідження «Барометр Світової Корупції» (Global Corruption Barometer, 2013) від Transparency International та Gallup International Association свідчать про наступне: 43% опитаних вважають, що за останні два роки рівень корупції в Україні значно зріс, 74% – впевнені, що державний сектор корумпований, 80% – охарактеризували дії Уряду в боротьбі з корупцією нерезультативними.

При цьому 83% українців відзначили, що важливо мати особистий контакт під час вирішення питань у державному секторі, а 84% – вважають,

що Урядом керують організації, які діють у власних інтересах. Найкорумпованішою сферою українці визнали судову (66%), за нею слідують: правоохоронні органи (64%), державна служба (56%), сфера охорони здоров'я (54%) та інші сфери. 35% опитаних зізналися в тому, що в них вимагали хабар, при цьому 53% відмовилися його сплатити [75].

Мало того, Transparency International у 2013 році визнала Україну найбільш корумпованою у Європі. Україна посіла 144 місце серед країн світу разом із Камеруном, ЦАР, Іраном та Нігерією [6].

З метою протидії неформальному інституту, а саме корупції, Указом Президента України схвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 рр. [191], для реалізації якої необхідні узгоджені дії державних органів та органів місцевого самоврядування щодо:

- реформування системи державного управління та адміністративних процедур (застосування прискореного впровадження системи електронного документообігу та електронного цифрового підпису);
- обмеження кількості перевірок з боку контролюючих органів, запобігання неправомірному тиску з боку державних органів;
- забезпечення доброчесності на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування;
- удосконалення системи використання державного майна та бюджетних коштів;
- запобігання проявам корупції у правоохоронних органах;
- удосконалення інституту відповідальності за корупційні правопорушення;
- зниження рівня корупції в зонах підвищеного корупційного ризику, зокрема правоохоронній, медичній, земельній, освітній, податковій, митній сферах, у сферах державних закупівель та державної служби;
- активізація міжнародного співробітництва у сфері запобігання і протидії корупції.

Відповідно до Звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2012 році [55] за результатами направлених до суду протоколів про адміністративні корупційні правопорушення до відповідальності притягнуто 1 987 осіб, на яких накладено штрафи на загальну суму 2 104 066 грн. Інформація про притягнутих до адміністративної відповідальності за категоріями осіб подана в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Суб'єкти адміністративної відповідальності [55]

Суб'єкти відповідальності	Кількість осіб
Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;	—
народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;	227
державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;	537
військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;	135
судді та інші службові особи судової гілки влади;	2
службові особи і працівники органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, податкової міліції;	289
службові особи і працівники органів прокуратури, Служби безпеки України, митної служби, державної податкової служби;	89
члени Центральної виборчої комісії;	1
посадові та службові особи інших органів державної влади;	246
посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;	235
особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);	78
особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону.	133

У таблиці 3.12 представлені категорії службовців, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів.

Таблиця 3.12

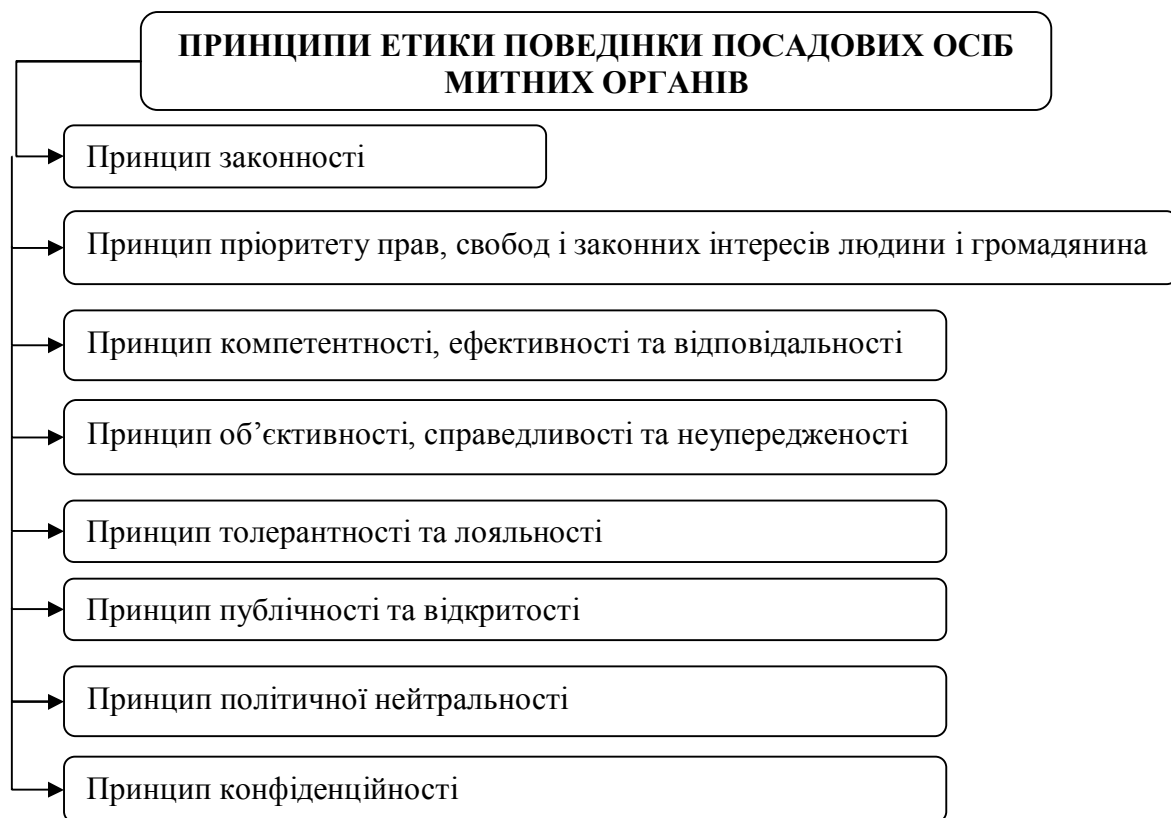
Категорії службовців, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів

№	Категорії службовців	2012 рік
1	депутати обласної ради	1
2	народні депутати України	0
3	місцевого самоврядування	284
4	райдержадміністрації	86
5	облдержадміністрації	33
6	прокуратури	9
7	Служби безпеки України	12
8	державної податкової служби	71
9	Податкової міліції	17
10	митної служби	69
11	органів внутрішніх справ	264
12	Професійні судді	31

Джерело: складено автором на основі [55]

Також особливої уваги заслуговує питання етики поведінки працівників митних органів. На нашу думку, перші кроки в напрямку інституційного забезпечення правил поведінки посадових осіб контролюючих органів у сфері оподаткування зроблено. Зокрема, загальні правила про етику поведінки державного службовця закріплені наказом Міндоходів України «Про затвердження Правил поведінки посадових осіб Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів» від 15.08.2012 № 357 (див. рис. 3.7).

Діяльність митних органів повинна відповідати визначеним принципам. Така відповідність має носити не лише декларативний характер, а й спостерігатися на практиці. Мова йде не про формальне закріплення норм, а їх дотримання та пріоритетність у діяльності посадових осіб митних органів.

Рис. 3.7. Принципи етики поведінки посадових осіб митних органів

Джерело: розроблено автором на основі [126]

Актуальною у контексті мінімізації фінансових ризиків функціонування митної системи України залишається проблема оплати праці в митних органах (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Розмір посадових окладів у митних органах України, тис. грн..

Найменування посади	Місячний посадовий оклад, грн.
Начальник митниці	1883-2119
Перший заступник начальника митниці	1787-2012
Заступник начальника митниці	1696-1905
Начальник митного посту	1175-1200
Начальник відділу у складі митного посту	1056-1150
Помічник начальника митниці	864-957

Джерело: складено автором на основі [153]

Розмір надбавок до посадових окладів за спеціальні звання керівним працівникам і спеціалістам контролюючих органів представлено в табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Розмір надбавок до посадових окладів у митних органах України

Спеціальні звання	Розмір надбавки (окладу), грн.
Головний державний радник митної справи	160
Державний радник митної справи I рангу	150
Державний радник митної справи II рангу	145
Державний радник митної справи III рангу	140
Радник митної справи I рангу	135
Радник митної справи II рангу	130
Радник митної справи III рангу	125
Інспектор митної справи I рангу	120
Інспектор митної справи II рангу	115
Інспектор митної справи III рангу	110
Інспектор митної справи IV рангу	105
Молодший інспектор митної справи	65

Джерело: складено автором на основі [153]

На нашу думку, чинна вітчизняна практика оплати праці посадових осіб митних органів жодним чином не стимулює їх до належного виконання покладених службових обов'язків та породжує численні ризики і тому потребує реформування.

Іншою проблемою, що потребує вирішення, є розвиток митної інфраструктури. Для прикладу, модернізація та реконструкція пропускних пунктів пропуску на східному кордоні обійшлася Польщі в один мільярд злотих, щоб представити його як візитну картку Європейського Союзу [118].

До позитивних кроків України у цьому напрямку слід віднести те, що Міністерство доходів і зборів України 25.12.2013 р. за результатами тендеру уклало угоду з ДП «Виробничо-сервісний центр Міністерства доходів і зборів України у Львівській області» на удосконалення інфраструктури пункту пропуску «Рава-Руська». Вартість угоди склала 22,38 млн. грн. Проект фінансують спільно з державного бюджету (26,45%) та з гранту Європейського Союзу (73,55%) [46].

Таким чином, в арсеналі методів управління фінансовими ризиками функціонування митної системи є потужні механізми, здатні мінімізувати наслідки та загрози таких ризиків при одночасній відповідності євроінтеграційним тенденціям.

Серед основних перспективних напрямків розбудови митної системи, які сприятимуть мінімізації фінансових ризиків слід виокремити: розвиток митної інфраструктури, оплата праці в митних органах, оптимізація структури митних пільг та контроль за їх наданням, стабільність митного законодавства, регулярне проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, оновлення матеріально-технічного забезпечення пунктів пропуску через митний кордон нашої держави. Крім того, важлива роль у системі попередження і мінімізації фінансових ризиків відводиться ефективності організації митного контролю.

3.3. Митний контроль у системі попередження та мінімізації наслідків і загроз фінансових ризиків функціонування митної системи

Важливою системою економічних і правових заходів забезпечення економічної безпеки та національних інтересів України виступає митний контроль, який відіграє важливу роль у формуванні митної системи країни. Митна система держави, як і податкова система у цілому, є своєрідним дзеркалом, що відображає процес становлення кожної держави, суперечливі і специфічні умови формування її фінансової сфери, рівень розвитку національної економіки, зовнішньої і внутрішньої політики [99, с. 32].

Митний контроль займає важливе місце у загальній ієрархії систем. Виходячи з того, що митна система представляє собою сукупність тарифних і нетарифних інструментів, принципів форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни, механізм який забезпечує своєчасну й повну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за порушення митного законодавства, а також державні органи, на які покладено обов'язки реалізовувати митну політику [105, с. 145] митному контролю відводиться важливе значення, як високоефективному і всеохоплюючому інструментові забезпечення національних інтересів держави.

Відповідно до Митного кодексу України, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються виключно органами доходів і зборів

для виконання мінімуму митних процедур з метою забезпечення додержання митного законодавства. Митному контролю притаманна вибірковість, тобто форми та обсяги контролю, достатнього для забезпечення дотримання митного законодавства при митному оформленні обираються митницями на підставі результатів застосування системи управління ризиками [117].

Митний контроль утворює цілісну систему заходів, які реалізуються митними органами. З метою попередження і мінімізації ризиків у загальному система митного контролю та основні її складові показано на рисунку 3.8.

У ланцюжку комплексного контролю, митний контроль та оцінка ризиків представляють постійний спільний процес, що починається в момент підготовки вантажів експортером до експорту з постійною перевіркою цілісності вантажів при недопущенні непотрібного дублювання заходів контролю. Для того щоб зробити можливим таке взаємне визнання заходів контролю, митні служби повинні домовитися про узгодженість стандартів контролю та управління ризиками, обміні розвідувальними даними і даними по профілізації ризиків, а також обміні митними даними з урахуванням роботи, яка була проведена в контексті Глобальної інформаційно-розвідувальної стратегії COT [163]. Такі угоди мають передбачати можливість спільного моніторингу або контролю якості з метою відстеження дотримання стандартів.

Рис. 3.8. Система управління ризиками у контексті організації митного контролю

Головними елементами митного контролю (рис. 3.8) виступають: 1) організація митного контролю, що передбачає формування типових і деталізованих технологічних схем пропуску через державний кордон, а також визначення напрямів взаємодії з державними органами, що здійснюють контроль на кордоні і транспорті; 2) створення і функціонування зон митного контролю з метою забезпечення здійснення заходів пов'язаних із контролем, виявленням, попередженням і припиненням контрабанди і порушень митних правил; 3) форми митного контролю і система управління ризиками. Інші елементи виступають доповненням системи митного контролю, та у визначених митним законодавством випадках є невід'ємними, а деколи й обов'язковими при проведенні заходів митного контролю.

Зазначимо, що вагомим джерелом формування доходів Державного бюджету України є митні платежі (рис. 3.9). Власне, зростання частки митної компоненти формування бюджетних ресурсів обумовлено не лише збільшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій, але і підвищенням рівня контролю з боку митних органів.

Рис. 3.9. Митна компонента формування дохідної частини Державного бюджету України за період 2008-2012 рр.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України та Державної казначейської служби України [24; 25; 26; 27; 28]

Поділяємо думку вітчизняного науковця Ю. Медвідя, що обсяги експортно-імпортних операцій обернено залежать від часу, який митні органи витрачають на процедури митного контролю товарів та транспортних засобів, що перетинають митний кордон України, а повнота декларування митних платежів безпосередньо залежить від якості митного контролю [107].

Так, Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур визначає, що система митного контролю містить у собі контроль на основі методів аудиту. Відповідно, контроль на основі методів аудиту – це сукупність заходів, за допомогою яких митна служба переконується у правильності заповнення декларацій на товари та достовірності зазначених у них даних, перевіряючи наявні у причетних до декларування осіб відповідні книги обліку рахунків, документи, облікову документацію та комерційну інформацію [121].

У свою чергу, Митний кодекс Європейського Союзу містить норми, що регламентують контроль після митного оформлення. Так, після митного оформлення товарів та з метою перевірки деталей, що містяться в попередній або митній декларації, митні органи можуть перевіряти будь-які документи та дані відносно операцій з товарами, про які йдеться, або відносно попередніх та наступних комерційних операцій з такими товарами. Вказані органи можуть також перевіряти такі товари та/або брати зразки, якщо у них все ще є така можливість. Такі перевірки можуть проводитися в приміщеннях утримувача товарів або його представника, будь-якої особи, безпосередньо або опосередковано залученої до таких операцій при веденні бізнесу, або будь-якої іншої особи, яка володіє такими документами та даними для бізнесових цілей [164].

Відповідно до Концепції реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей» розвиток системи пост-аудит контролю визначено пріоритетним завданням реформування з метою досягнення визначених цілей, серед яких дієвий захист суспільства від нечесної та нелегальної торгівлі; добросовісність прийняття рішень в митній справі;

мінімальні фінансові та часові витрати на проходження митних процедур [78].

У свою чергу, вітчизняний науковець П. Пашко вводить поняття «митний аудиторський контроль», трактуючи його як метод контролю за діяльністю економічних операторів шляхом перевірки їх рахунків, правильності обліку і систем, які фіксують і зберігають митну інформацію [140, с. 94]. При цьому зазначає, що норми такого контролю необхідно закладати до Митного кодексу. І не тільки митного аудиторського контролю, який проводять незалежні аудитори (за запитом суб'єкта ЗЕД або відповідно до запитів митниці), а й державного митного аудиторського контролю [140, с. 98].

Мало того, місце України у рейтингу країн за умовами зовнішньої торгівлі згідно даних проекту Doing Business 2014 (148 місце зі 189 країн світу) свідчить про необхідність реалізації заходів, спрямованих на сприяння розвитку зовнішньоторговельних операцій, з одного боку, та мінімізацію наслідків фінансових ризиків, з іншого боку (табл. 3.15).

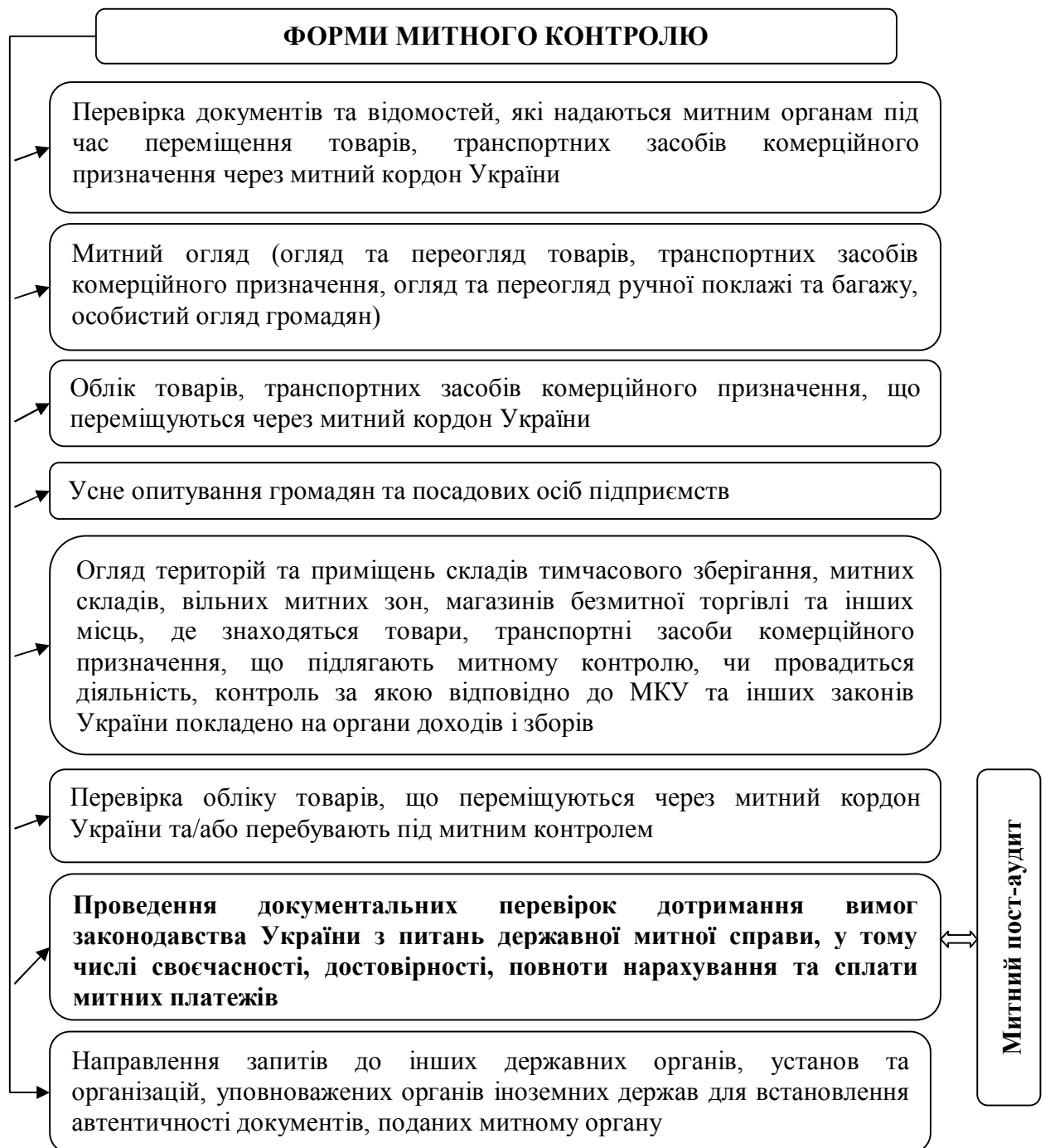
Таблиця 3.15

Рейтинг країн за умовами зовнішньої торгівлі, дол. США.

Показники	Сінгапур	Польща	Україна	Росія	Узбекистан
Місце в рейтингу	1	49	148	157	189
Кількість документів, необхідних для митного оформлення експорту	3	5	6	9	12
Кількість днів для митного оформлення товарів на експорт	6	17	29	22	79
Витрати на оформлення експорту, дол. США за контейнер	460	1050	1930	2615	4785
Кількість документів, необхідних для митного оформлення імпорту	3	4	8	10	14
Кількість днів для митного оформлення товарів на імпорт	4	14	28	21	95
Витрати на оформлення імпорту, дол. США за контейнер	440	1025	2505	2810	5235

Джерело: складено автором на основі [1]

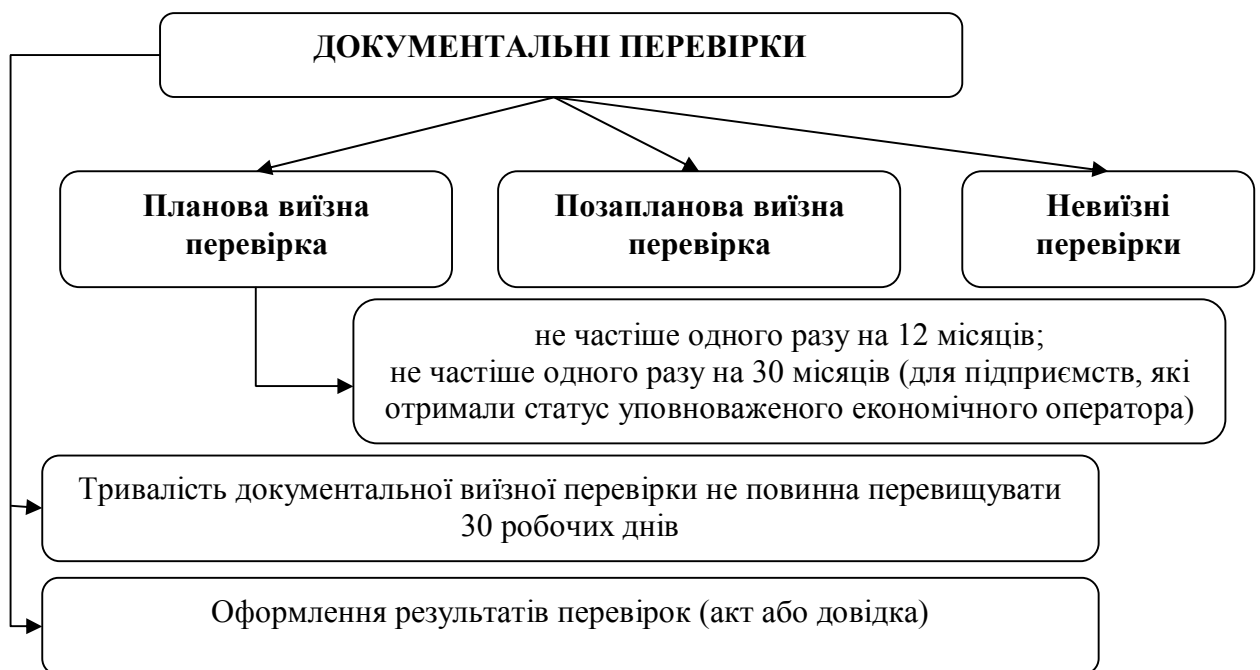
У цьому контексті актуальним є застосування пост-аудит контролю у системі попередження і мінімізації фінансових ризиків, оскільки він є важливою формою митного контролю. Чинним Митним кодексом України від 13.03.2012 № 4495-VI передбачено поряд із іншими формами митного контролю проведення документальних перевірок дотримання вимог митного законодавства (рис. 3.10).

Рис. 3.10. Форми здійснення митного контролю в Україні
Джерело: розроблено автором на основі [117]

Вагоме місце в системі митного контролю займає пост-аудит, під час якого контролюючі органи здійснюють перевірку дотримання вимог законодавства України суб'єктами господарювання під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Це дає змогу перевіряти правильність та своєчасність сплати платежів до бюджету.

Зазначимо, що митні органи мають право здійснювати митний контроль шляхом проведення документальних виїзних (планових або позапланових) та документальних невиїзних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи (рис. 3.11).

Рис. 3.11. Організаційні засади митного пост-аудиту в Україні

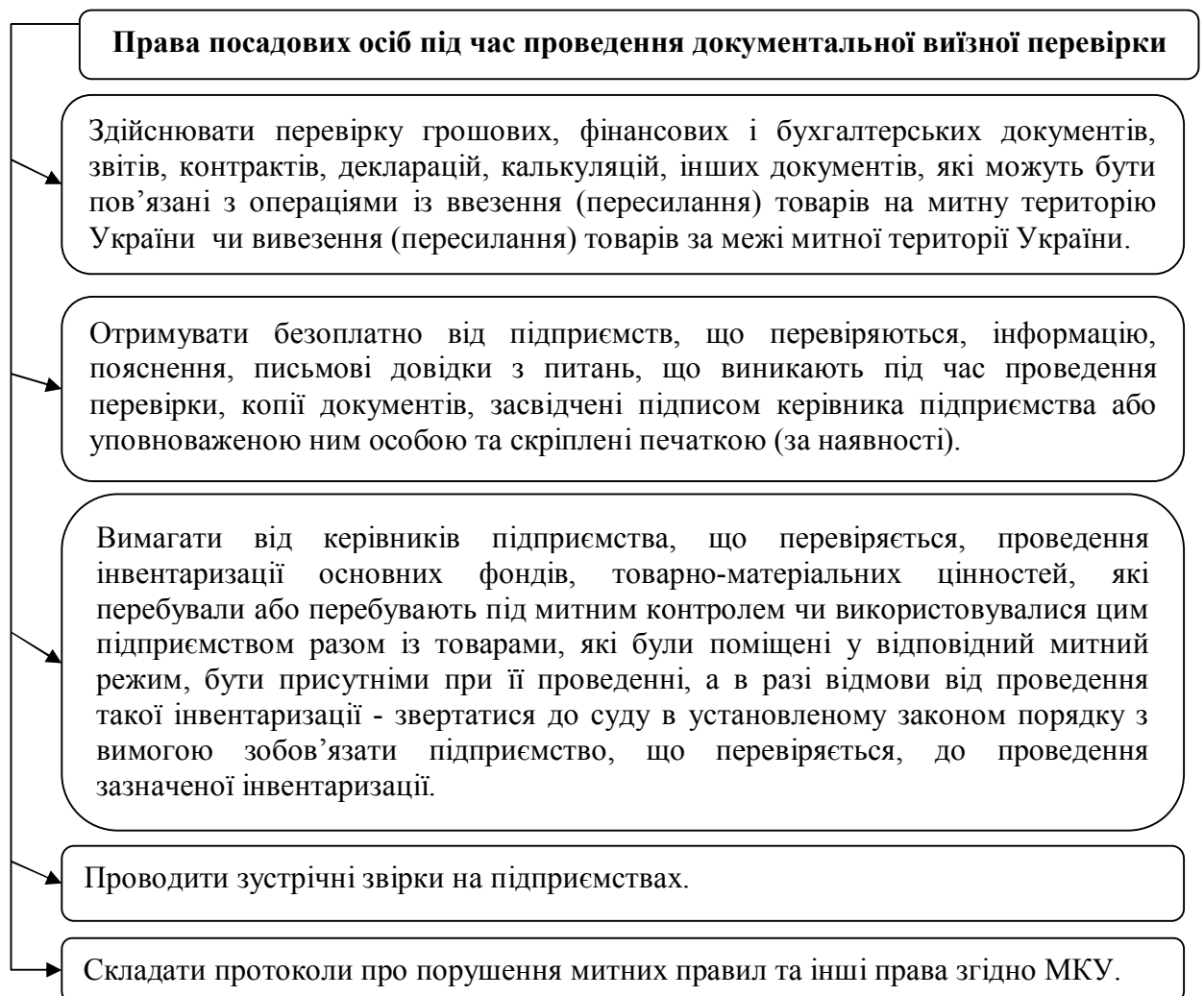
Джерело: розроблено автором на основі [117]

Митний пост-аудит в Україні стосується наступних питань [117]:

- правильності визначення бази оподаткування, своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів;
- обґрунтованості та законності надання (отримання) пільг і звільнення від оподаткування;
- правильності класифікації згідно з УКТЗЕД товарів, щодо яких проведено митне оформлення;

- відповідності фактичного використання переміщених через митний кордон України товарів заявленій меті такого переміщення та/або відповідності фінансових і бухгалтерських документів, звітів, договорів (контрактів), калькуляцій, інших документів підприємства, що перевіряється, інформації, зазначеній у митній декларації, декларації митної вартості, за якими проведено митне оформлення товарів у відповідному митному режимі;
- законності переміщення товарів через митний кордон України, у тому числі ввезення товарів на територію вільної митної зони або їх вивезення з цієї території.

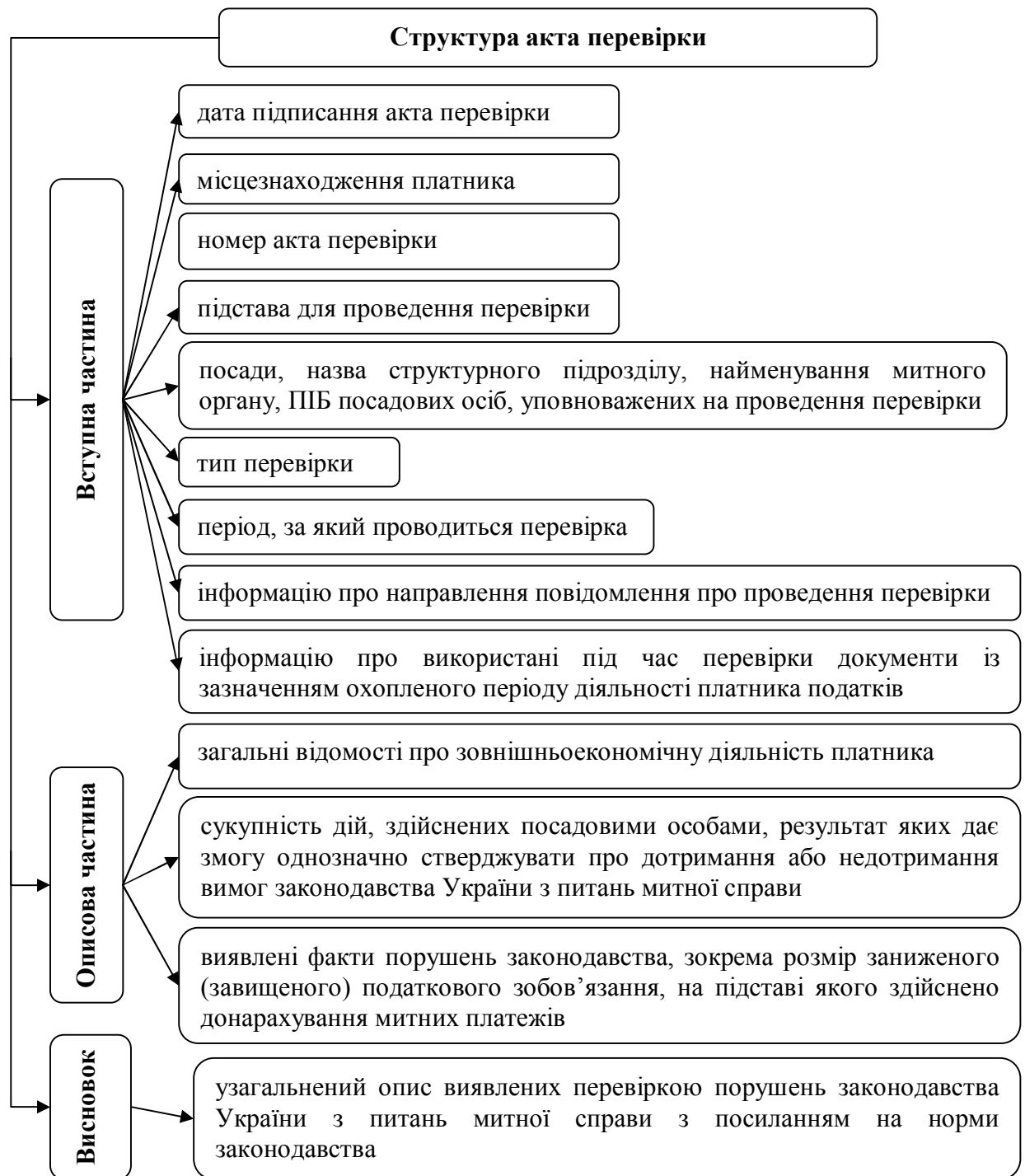
Права посадових осіб митних органів під час проведення документальної виїзної перевірки представлено на рис. 3.12.

Рис. 3.12. Обсяг прав посадових осіб митних органів під час проведення документальної виїзної перевірки

Джерело: розроблено автором на основі [117]

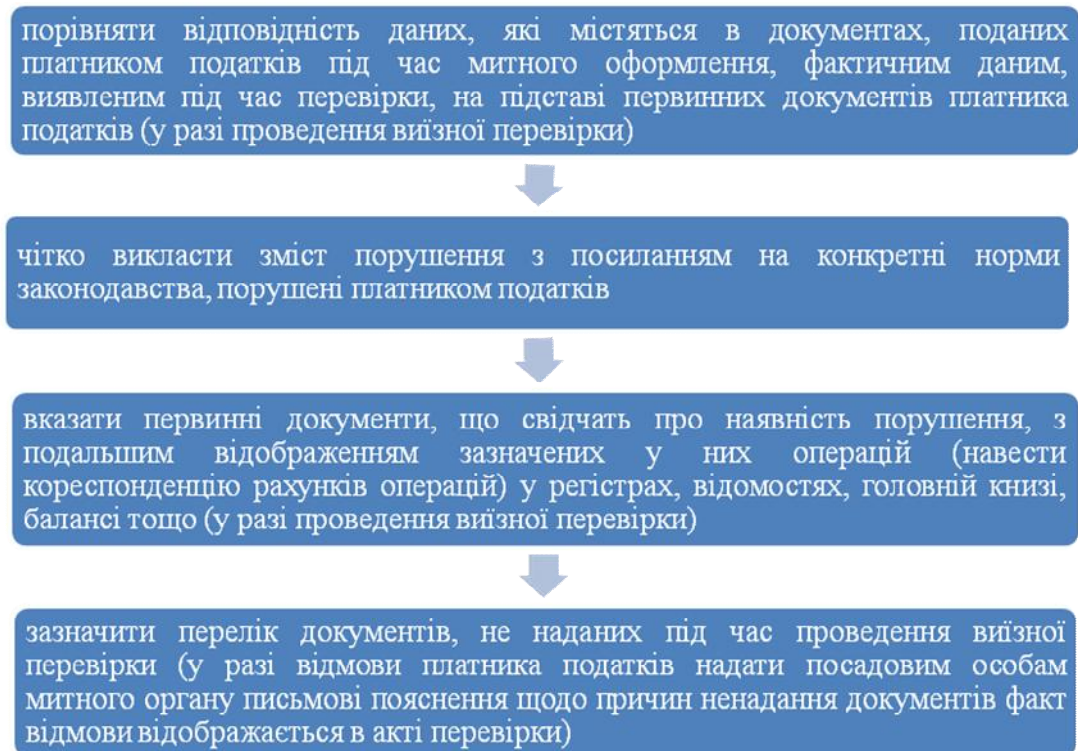
За результатами перевірки оформляється акт перевірки, який повинен складатися з трьох частин (рис. 3.13): вступної, описової, висновку та інформативних додатків (за їх наявності).

Рис. 3.13 Структура акта документальної перевірки

Джерело: розроблено автором на основі [131]

Алгоритм дій при виявленні документальною перевіркою порушень митного законодавства представлено на рис. 3.14.

Рис. 3.14. Алгоритм дій при виявленні документальною перевіркою митних правопорушень

Джерело: розроблено автором на основі [131]

Зазначимо, що рішення щодо правильності визначення заявлених у митних деклараціях кодів товарів згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, митної вартості та країни походження товарів, підстави для звільнення від оподаткування митними платежами окремими документами не оформляються, а зазначаються в акті перевірки.

До інформативних додатків до акта перевірки належать [131]:

- акти інвентаризації основних фондів, товарно-матеріальних цінностей і коштів;
- акти обстеження виробничих, складських, торговельних та інших приміщень платника податків;
- акти контрольних обмірів обсягів будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини і матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів, готової продукції тощо;

- розрахунки донарахованих сум митних платежів;
- інші матеріали, що підтверджують наявність або відсутність фактів порушень законодавства України з питань митної справи (відомості, таблиці тощо);
- документ, що підтверджує вилучення документів, якщо вилучення мало місце, у випадках та в порядку, передбачених законом.

Акт перевірки складається у трьох примірниках для виїзної перевірки або у двох примірниках для невиїзної документальної перевірки. Один примірник акта перевірки надається платнику податків.

На рис. 3.15 представлено блок-схему митного пост-аудиту.

Рис. 3.15. Блок-схема митного пост-аудиту

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Як зазначається у довіднику Всесвітньої митної організації, аудитори мають володіти наступними навиками та знаннями: бухгалтерський облік, знання стандартів та процедур аудиту, знання митного законодавства, загальні знання щодо митних процедур, знання комп'ютерних облікових систем, обізнаність щодо бізнес стратегій в міжнародній торгівлі, спеціальні знання (митна оцінка; класифікаційна робота; облік в транснаціональних корпораціях) [2].

Мало того, аудитори повинні відповідати етичним стандартам, серед яких: чесність; конфіденційність; професійна компетентність та старанність; неупередженість.

Дослідження зарубіжного досвіду митних процедур свідчить про широке застосування та ефективність пост-аудиту серед заходів мінімізації фінансових ризиків. Так, в Японії пост-аудиту підлягають як уповноважені економічні оператори, так і інші суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Процедура пост-аудиту включає наступні етапи: підготовчий (формування програми із визначеними питаннями пост-аудиту), дослідження (у вигляді виїзної перевірки під час якої працівники митниці ознайомлюються з результатами внутрішнього аудиту підприємства, опитують співробітників, здійснюють огляд приміщень тощо) та узагальнення результатів (за результатами перевірки оформляють звіт із пост-аудиту, в якому зазначають виявлені порушення). Як свідчить статистика, в 69% підприємств Японії за результатами здійсненого пост-аудиту виявлено порушення у декларуванні товарів [187, с. 16].

У свою чергу, Федеральна митна служба Російської Федерації затвердила Концепцію розвитку митного контролю після випуску товарів до 2016 року. Розвиток митного контролю після випуску товарів є стратегічним напрямком розвитку митної справи в Російській Федерації й зумовлений необхідністю зміщення акцентів митного контролю на етап «після випуску товарів» та створення умов, що виключають використання схем ухилення від сплати митних платежів та сприяють проведенню ефективного митного контролю [195].

Так, у 2012 р. підрозділами митного контролю після випуску товарів митних органів проведено 6 329 перевірочних заходів по відношенню до юридичних осіб та індивідуальних підприємців, у тому числі 4 898 заходів у формі митної перевірки. Основними напрямками проведення митного контролю після випуску товарів були: контроль достовірності заявлення митної вартості (26,2% від загальної кількості митних перевірок); контроль

достовірності заявлення коду Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності Митного союзу (ТН ЗЕД МС) (23,8%); дотримання порядку користування чи розпорядження умовно випущеними товарами (6,6%); контроль товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності (3,7%); дотримання заходів нетарифного регулювання (6,7%); дотримання вимог митного законодавства особами, що включені до реєстрів (3,9%) [184].

У 2012 р. за результатами проведених перевірочних заходів (рис. 3.16) донраховано митних платежів, накладено штрафів на суму 5 065 млн. рублів, що на 94,7% (або на 2 463 млн. рублів) більше показника 2011 р. У свою чергу, стягнуто митних платежів і штрафів на суму 2 525 млн. рублів, що на 34,9% (або на 653 млн. рублів) більше ніж у 2011 р. При цьому, відсоток стягнення митних платежів і штрафів у 2012 р. склав 49,9% проти 71,9% у 2011 р.

Рис. 3.16. Результативність проведення перевірочних заходів митними органами Російської Федерації у формі митного контролю після випуску товарів, млн. рублів

Джерело: розроблено автором на основі [184]

За результатами перевіркою діяльності підрозділами митного контролю після випуску товарів митних органів [184] порушено 4 888 справ про адміністративні правопорушення. Призначено покарання у вигляді штрафів (із урахуванням справ, порушених у попередніх періодах) на суму 300,7 млн. рублів (у 2011 р. – 362,3 млн. рублів), а стягнуто 101,6 млн. рублів (у 2011 р. – 159,4 млн. рублів). Частка стягнутих штрафів склала 33,8% у загальній кількості призначених у 2012 р. покарань і знизилась у порівнянні з 2011 р. на 10,2%.

За матеріалами митних перевірок порушено 40 кримінальних справ, зокрема 30 справ (75% від загальної кількості) за ст. 194 Кримінального кодексу Російської Федерації (ухилення від сплати митних платежів, що стягуються з організації чи фізичної особи) [80] та 10 справ – за іншими статтями.

За результатами перевірок заходів митними органами передано в інші державні контролюючі та правоохоронні органи 1 374 матеріали (з них у податкові органи – 390 матеріалів, в органи внутрішніх справ – 162 матеріали), за якими донараховано 817,1 млн. рублів, порушено 1 071 справу про адміністративне правопорушення та 11 кримінальних справ, відмовлено у відшкодуванні ПДВ податковими органами на суму 29,9 млн. рублів [184].

З метою забезпечення дотримання митного законодавства китайська митниця на пілотній основ запустила проект, у ході якого перевірку дотримання законності частково було покладено на місцеві сертифіковані аудиторські компанії. Внутрішнім циркуляром Головного митного управління Китайської Народної Республіки (КНР) для проведення експерименту були визначені п'ять регіонів: Тяньцзін, Шанхай, Ціндао, Ухань та Гуанчжоу. Використання зовнішніх аудиторських компаній можливе лише у наступних випадках [69]:

- компанія, що перевіряється у митному відношенні, має рейтинг не нижче «АА»;

– у випадку, якщо компанія, що перевіряється, має рейтинг нижче «АА», вона може використовувати компанію-аудитора для проведення оцінки своєї діяльності та має право пред'явити звіт для розгляду митними органами;

– якщо компанія, що перевіряється, раніше заключала договір із компанією-аудитором.

У кожному зі сценаріїв митний орган може розглядати аудиторський звіт і закрити справу, не проводячи подальшої митної перевірки.

У свою чергу, аналіз вітчизняної практики митного пост-аудиту засвідчив наступне. Як видно з табл. 3.16, у 2012 р. митними органами України проведено 1 264 перевірки, із них 436 виїзних документальних та 828 невиїзних перевірок. За досліджуваний період зросла кількість документальних виїзних планових перевірок та скоротилась кількість позапланових перевірок. Також суттєво збільшилась кількість невиїзних перевірок (у 2,1 рази).

Таблиця 3.16

**Динаміка кількості проведених документальних перевірок
митними органами України за період 2009-2012 рр.**

Роки	Кількість проведених перевірок		
	Виїзні документальні		невиїзні/камеральні
	планові	позапланові	
2009	316	85	395
2010	385	164	489
2011	329	112	815
2012	374	62	828
Відхилення 2012/2011, +/-	45	-50	13
Відхилення 2012/2009, +/-	58	-23	433

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [182]

Як видно з рис. 3.17, зросла кількість результативних перевірок, зокрема результативних виїзних документальних перевірок на 12,9% та невиїзних перевірок – на 4,9% відповідно.

Рис. 3.17. Динаміка результативних перевірок, проведених митними органами України

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

У 2012 р. за результатами документальних перевірок, проведених митними органами, встановлено порушення митного законодавства на суму 570,59 млн. грн., що на 223,14 млн. грн. (або в 1,6 рази) більше показника 2009 р. (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

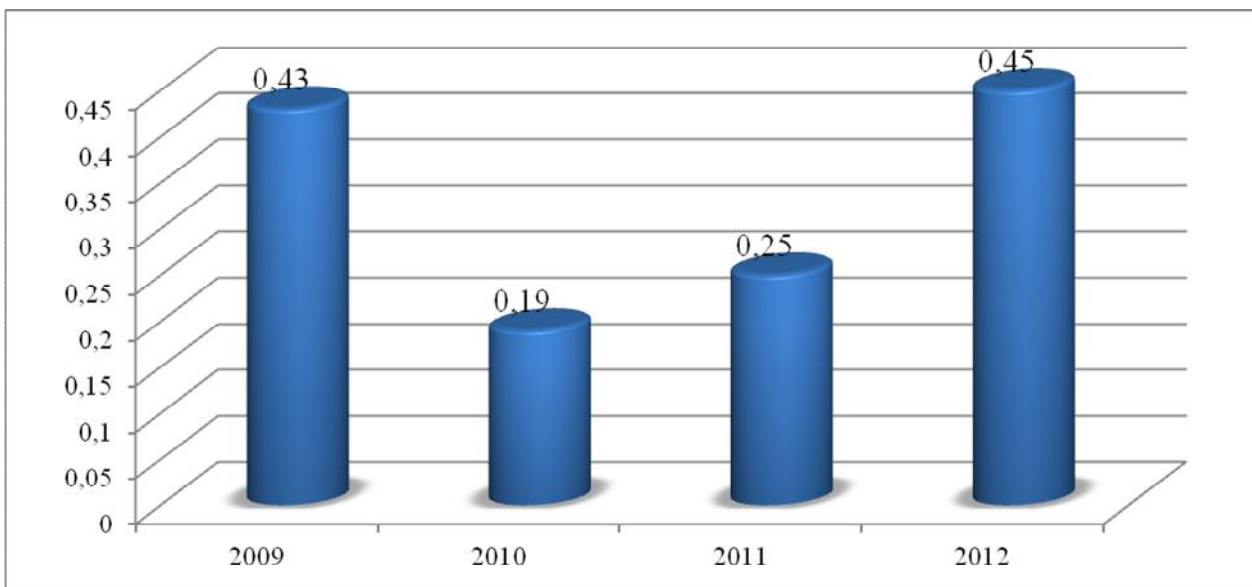
Динаміка податкових зобов'язань, визначених за результатами документальних перевірок, проведених митними органами України за період 2009-2012 рр., млн. грн.

Види порушень законодавства	2009	2010	2011	2012	Відхилення 2012/2011, +/-	Відхилення 2012/2009, +/-
Правильність класифікації товарів	26,98	32,59	52,02	86,45	34,43	59,47
Заниження митної вартості	103,28	58,97	49,24	92,54	43,30	-10,74
Операції з давальницькою сировиною	42,89	49,01	20,75	102,76	82,01	59,87
Отримання пільг	130,95	3,43	18,42	44,22	25,80	86,73
Інше	43,34	54,27	174,83	244,62	69,79	201,28
Усього	347,45	198,27	315,26	570,59	255,33	223,14

Джерело: складено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [182]

Суми донарахованих платежів у розрахунку на одну митну перевірку представлено на рис. 3.18. Так, за досліджуваний період спостерігається

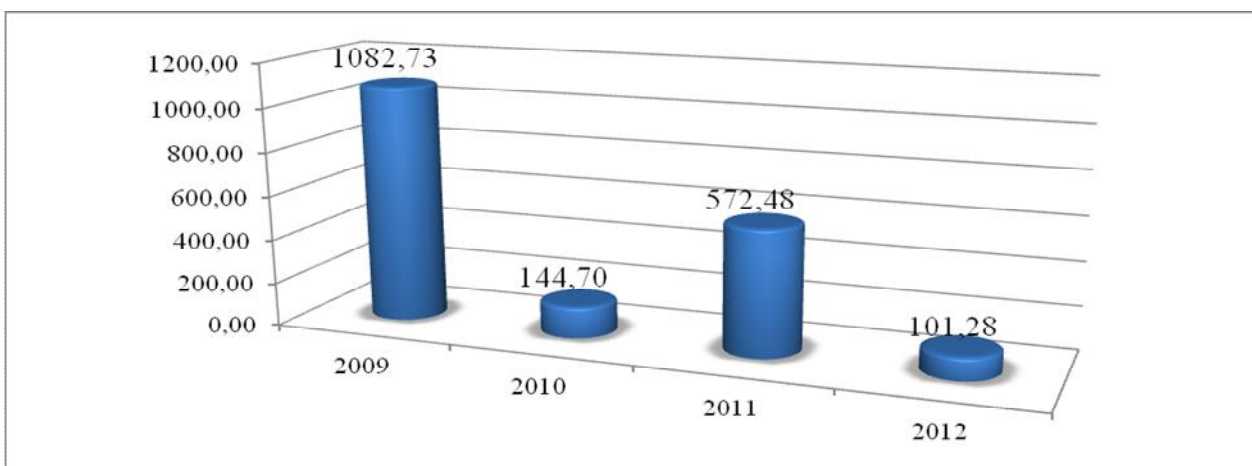
підвищення фіскальної віддачі однієї митної перевірки на 0,02 млн. грн. порівняно з 2009 р. та на 0,2 млн. грн. порівняно з 2011 р.

Рис. 3.18. Динаміка фіскальної віддачі однієї митної перевірки за період 2009-2012 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України

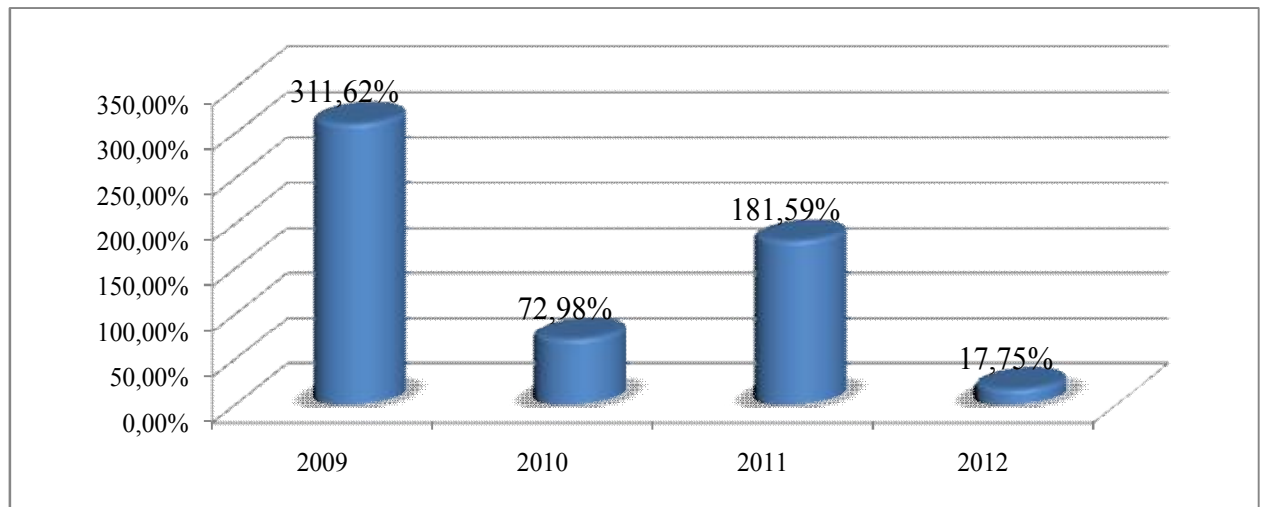
У 2012 р. за результатами проведених митними органами документальних перевірок до державного бюджету перераховано 101,28 млн. грн., що на 981,45 млн. грн. менше показника 2009 р. (рис. 3.19).

Рис. 3.19. Динаміка сум перерахованих за результатами документальних перевірок коштів до Державного бюджету України, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України [182]

На рис. 3.20 представлено співвідношення донарахованих платежів за результатами документальних перевірок, проведених митними органами України та реально перерахованих коштів до державного бюджету.

Рис. 3.20. Динаміка показника співвідношення реально перерахованих коштів до Державного бюджету України та донарахованих платежів за результатами документальних перевірок за період 2009-2012 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства доходів і зборів України.

Протягом аналізованого періоду, ефективність митного пост-аудиту знижувалась. Так, у 2009 році сума донарахованих платежів була втричі більшою ніж фактично перерахованих. А у 2012 цей показник становив всього 17,75% від реального. Варто зауважити, що це тенденція спостерігається на фоні зростання абсолютних показників надходжень до бюджету від діяльності митних органів.

Разом з тим, як стверджує український науковець С. Войтов, що становлення митного пост-аудиту в Україні ускладнено рядом проблем, найголовнішими з-поміж яких є [33, с. 39-40]:

- домінування фіскальної направленості митної діяльності (наповнення державного бюджету «швидкими» грошима непрямого оподаткування). Як наслідок, захисна функція митного оподаткування практично повністю нівельована, а розвиток напрямків, що направлені на її

забезпечення (зокрема й митного пост-аудиту), проводиться вкрай незадовільними темпами;

- нормативно-правове забезпечення. Митний пост-аудит (або ж «проведення документальних перевірок») так і залишився однією з форм митного контролю;

- слабка методологічна база контрольно-перевірочної діяльності, що призводить до практичної неможливості дослідження ряду важливих сторін діяльності суб'єкта ЗЕД та його зовнішньоекономічних операцій з метою донарахування платежів, стягнення яких віднесено до компетенції митних органів. Вказані питання зумовлені декількома чинниками: по-перше, недостатнім освітнім, практичним досвідом та навичками більшості співробітників підрозділів митного аудиту; по-друге, недосконалість та неповнота розробки тематики перевіркової діяльності;

- нерозвинена система формування та аналізу ризиків підприємств на предмет можливого порушення норм митного та податкового законодавства не дозволяє досягти максимальної ефективності планування перевірок суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а отже й максимального фіскального ефекту;

- недостатня кількість співробітників відділів митного пост-аудиту;

- нормативно-правова незахищеність митного аудитора;

- низький рівень матеріального забезпечення.

Поділяємо думку М. Харкавого [197, с. 124], що напрямками підвищення ефективності митного пост-аудиту в Україні мають стати:

- законодавче визначення поняття «митний аудит»;

- проведення стандартизація форм і методів контрольної діяльності митних органів;

- забезпечення митних органів кваліфікованими фахівцями у галузі аудиту, їх належне матеріальне забезпечення;

- розвиток системи аналізу та управління ризиками;

– налагодження тісної взаємодії між контролюючими органами України та митними органами іноземних держав щодо отримання попередньої інформації про товари та транспортні засоби до їх прибуття на митну територію України.

Митний контроль загалом та митний пост-аудит зокрема спрямований на забезпечення дотримання митного законодавства та захист митних інтересів України. Поряд із цим, враховуючи європейський вектор України, функція контролю повинна бути зведена до мінімуму, для того, щоб сприяти динамічному розвитку зовнішньоторговельних операцій та гармонізації інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Митний пост-аудит не створює додаткових перешкод для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон України, проте дозволяє мінімізувати наслідки фінансових ризиків функціонування митної системи шляхом проведення документальних перевірок суб'єктів ЗЕД після випуску товарів у вільний обіг на митній території України. При цьому, держава отримує значні фінансові ресурси у результаті коригування митної вартості товарів, контролю за правильністю класифікації товарів та правомірністю отримання митних пільг.

У свою чергу, напрямками підвищення ефективності митного пост-аудиту в Україні як засобу мінімізації наслідків та загроз фінансових ризиків функціонування митної системи мають стати відповідне інституційне забезпечення здійснення митного пост-аудиту, фаховість працівників митних органів при їх належному фінансовому й матеріально-технічному забезпеченні та інформаційне співробітництво митних органів України з митними службами зарубіжних країн.

Таким чином, аналіз зарубіжної та вітчизняної практики засвідчив, що митний пост-аудит є економічно вигідним та доцільним у контексті мінімізації наслідків та загроз фінансових ризиків функціонування митної системи.

Висновки до розділу 3

Дослідження векторів розбудови митної системи України у контексті попередження та мінімізації фінансових ризиків дозволяє сформулювати ключові висновки та пропозиції:

1. Здійснено моделювання фінансових ризиків функціонування митної системи. Побудовано економіко-математичні моделі динаміки митних правопорушень в Україні (серед яких лінійні моделі, модель експонента тощо), що дало змогу стверджувати про значні фінансові ризики функціонування митної системи України.

2. Проведено оцінку ризику абсолютних та відносних втрат за видами митних правопорушень за допомогою показників середнього відхилення, дисперсії, середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта варіації. В Україні такі показники є високими, що, своєю чергою, підтверджує ризиковість функціонування митної системи України.

3. Здійснено прогнозування обсягів митних пільг та надходжень митних платежів до Державного бюджету України. Встановлено, що функціонування митних преференцій призводить до значних втрат бюджету, а тому оптимізація їх структури та контроль за їх наданням є одним із першочергових векторів розбудови митної системи України.

4. Проведено аналіз методів управління фінансовими ризиками функціонування митної системи, серед яких: скасування ризику (відмова від митного оформлення); страхування ризику (фінансові гарантії сплати митних платежів); нейтралізація ризику (компроміс у справах про порушення митних правил) та контроль за ризиком, які покликані попередити чи мінімізувати відповідні ризики. Наголошено на необхідності функціонування та подальшого розвитку автоматизованої системи управління ризиками в Україні.

5. Акцентовано увагу на засобах мінімізації фінансових ризиків функціонування митної системи, домінантне місце серед яких займає

протидія корупції в державних органах, у тому числі митних інституціях; реформування оплати праці посадових осіб митних органів як стимулюючого механізму вирішення конфлікту інтересів; фінансування розвитку митної інфраструктури.

6. У контексті євроінтеграційних процесів особливої ваги набуває застосування пост-аудит контролю в митній практиці як інструменту мінімізації наслідків та загроз фінансових ризиків функціонування митної системи України.

Основні наукові результати третього розділу висвітлено у працях [85; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 97].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано авторське вирішення наукового завдання, що полягає в розробці практичних рекомендацій щодо попередження і мінімізації фінансових ризиків функціонування митної системи України.

Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати такі висновки та пропозиції теоретичного і прикладного характеру:

1. Аналіз наукових підходів до дослідження фінансових ризиків дав можливість окреслити їхній зміст і запропонувати таке визначення: фінансовий ризик – це поняття, яке слід розуміти як небезпеку виникнення відхилень фінансових показників діяльності суб'єкта економічної системи в процесі його функціонування у сфері управління грошовими ресурсами та іншими фінансовими інструментами. При цьому виокремлено ознаки фінансових ризиків: випадковість настання; форма вияву; непередбачуваність наслідків; дійсність вияву; неоднозначність оцінки.

2. Здійснено класифікацію ризикоутворюючих факторів функціонування митної системи за суб'єктами митних правовідносин. До ризикоутворюючих факторів, пов'язаних із функціонуванням держави та митних органів, зараховано нестабільність митного законодавства, недостатню оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю тощо; до пов'язаних із поведінкою суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – недекларування товарів, приховування товарів від митного контролю, неправильну класифікацію, заниження митної вартості тощо.

3. Запропоновано доповнити наявний понятійний апарат дефініцією «фінансові ризики функціонування митної системи» та розроблено теоретичну модель ризикології у митній сфері, що охоплює етимологічне джерело ризиків, онтологічну суть фінансових ризиків, об'єкт і суб'єкти ризиків. Це разом з авторською типологізацією та класифікацією фінансових

ризиків формує новітню парадигму фінансових ризиків функціонування митної системи.

4. Аналіз ризиковості митного простору України підтвердив, що численні ризики митного простору пов'язані насамперед з порушенням торговельного балансу (стійким домінуванням імпортних операцій над експортними), викривленням структури зовнішньоторговельних операцій, що зумовлено сировинною спрямованістю українського експорту та високою залежністю національної економіки від імпорту паливно-енергетичних ресурсів. Негативні явища у митній сфері посилюються надмірною доларизацією національної економіки та тінізацією зовнішньоекономічної діяльності.

5. Здійснено оцінку фінансових ризиків функціонування митної системи України на основі адаптації методики розрахунку статистичної ймовірності випадкових подій. Загалом, наймасштабніші фінансові ризики функціонування митної системи пов'язані з недекларуванням товарів і транспортних засобів комерційного призначення, незаконним переміщенням товарів через митний кордон України (поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю), порушенням порядку проходження митного контролю в зонах спрощеного митного контролю та деякими іншими митними правопорушеннями. Значні фінансові ризики також зумовлені неправильним визначенням коду товару, країни походження та заниженням митної вартості товарів. Акцентовано увагу, що Державний бюджет України зазнає значних втрат через неефективну практику функціонування митних преференцій і нестабільне митне законодавство.

6. Встановлено, що основними загрозами митній безпеці України є контрабанда та порушення митних правил, ввезення контрафактної продукції, корумпованість митних органів і функціонування держави як джерела ризиків через нестабільність правового поля у галузі митної справи та розбалансованість митної політики. Відповідно вплив фінансових ризиків

функціонування митної системи на зростання загроз митній безпеці актуалізує питання підвищення ефективності управління такими ризиками.

7. Результати економіко-математичного моделювання підтверджують високу ймовірність настання фінансових ризиків функціонування митної системи України. На основі прогнозування обсягів митних пілґ і надходжень митних платежів до Державного бюджету України встановлено, що митні преференції призводять до значних втрат бюджетних ресурсів, особливо за умови необґрунтованого їхнього надання.

8. Векторами попередження та мінімізації фінансових ризиків функціонування митної системи України в контексті євроінтеграційних процесів мають бути:

- ефективне застосування методів управління ризиками, серед яких скасування ризику, страхування ризику, нейтралізація ризику та контроль над ризиком;

- розвиток системи управління ризиками;

- протидія корупції в митних інституціях;

- реформування оплати праці посадових осіб митних органів;

- фінансування розвитку митної інфраструктури;

- застосування митного пост-аудиту як новітньої концепції митного контролю.

9. Обґрунтовано, що домінуючу роль серед форм митного контролю щодо попередження та мінімізації наслідків і загроз фінансових ризиків функціонування митної системи відведено саме митному пост-аудиту, що відповідає сучасним економічним реаліям.

Проведене дослідження підтверджує, що дієві заходи у контексті попередження та мінімізації фінансових ризиків функціонування митної системи України є ефективними інструментами її розбудови, яка має базуватися на якісно новій парадигмі митних правовідносин, що враховує інтереси як держави, так і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Doing Business 2014 Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises [Електронний ресурс] / The World Bank. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>.
2. Guidelines for Post-Clearance Audit (PCA). – 2012. – Vol. 1 [Електронний ресурс] / World Customs Organization. – Режим доступу : [http://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/instruments-and-tools/~/_media/WCO/Public/Global/PDF/Topics/Enforcement%20and%20Compliance/Tools%20and%20Instruments/PCA%20Guidelines%](http://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/instruments-and-tools/~/_media/WCO/Public/Global/PDF/Topics/Enforcement%20and%20Compliance/Tools%20and%20Instruments/PCA%20Guidelines%20).
3. Knight F. H. Risk, Uncertainty, and Profit [Електронний ресурс] / F. H. Knight.–
Режим доступу : <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>.
4. Krysovata K. Financial risks auditing to assure economic security / K. Krysovata // Современный научный вестник. – 2012. – №24 (136).– С. 62–69.
5. Krysovata K. Fiskal consequences and threats of existence of financial risks in the customs system of Ukraine / K. Krysovata // Nauka I Studia. – 2012. – №18 (63). – P. 30 – 38.
6. Transparency International slams Ukraine as ‘most corrupt in Europe’ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kyivpost.com/content/ukraine/transparency-international-slams-ukraine-as-most-corrupt-in-europe-332965.html>.
7. Willet A. N. The Economic Theory of Risk and Insurance [Електронний ресурс] / A. N. Willet. – Режим доступу : <http://www.casact.org/pubs/forum/91wforum/91wf469.pdf>.
8. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни [Текст] / А. П. Альгин. – М. : Мысль, 1989. – 187 с.

9. Аналіз реальних та потенційних загроз національній безпеці України [Електронний ресурс] / Державна митна служба України. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article;jsessionid=7A59F40C4143D18AC6C57BBDBF051B53.app3:1?art_id=338124&cat_id=363483.
10. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент [Текст] / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
11. Балдич Н. Менеджмент ризиків у сфері публічних фінансів [Електронний ресурс] / Н. Балдич. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpnadu/2008_2/06%20Mechanics.pdf.
12. Бачкай Т. Хозяйственный риск и методы его измерения [Текст] / Т. Бачкай, Д. Мессен. – М. : Экономика, 1979. – 184 с.
13. Береславська О. Доларизація в Україні та шляхи її подолання [Текст] / О. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 10–13.
14. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2005. – 600 с.
15. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1998. – 480 с.
16. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини [Електронний ресурс] / С. Я. Боринець. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/14051003/finansi/chinniki_yaki_vplivayut_stan_platizhnogo_balansu.
17. Борисенко О. Митна вартість як об'єкт та інструмент державного регулювання та контролю [Текст] / О. Борисенко. – Вісник Національної академії державного управління. – 2009. – № 3. – С. 71–78.
18. Бурий К. П. Економічна сутність фінансових ризиків [Текст] / К. П. Бурий // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – № 168, ч. 1. – С. 160–166.

19. Бурий К. П. Фінансові ризики в економіці [Електронний ресурс] / К. П. Бурий. – Режим доступу : <http://intkonf.org/buriy-kp-finansovi-riziki-v-ekonomitsi/>.
20. Вакульчик О. М. Роль митного постаудиту в побудові профілю ризику [Електронний ресурс] / О. М. Вакульчик, І. Г. Сисолятіна // Вісник Академії митної служби України. – 2011. – № 2. – (Серія «Економіка»). – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_econ/2011_2/Vak_Sys.htm.
21. Васюренко О. В. Ризики як складова економічних процесів [Текст] / О. В. Васюренко, О. В. Таран // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 68–74.
22. Вентцель Е. С. Теория вероятностей [Текст] / Е. С. Вентцель. – М. : Наука, 1969. – 576 с.
23. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення [Електронний ресурс] / А. Б. Качинський. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/1-3.htm#a1>.
24. Виконання Державного бюджету України 2008 [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147461>.
25. Виконання Державного бюджету України 2009 [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147457>.
26. Виконання Державного бюджету України 2010 [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147453>.
27. Виконання Державного бюджету України 2011 [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147441>.

28. Виконання Державного бюджету України 2012 [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=166315>.
29. Вітлінський В. В. Фінансовий ризик і методи його вимірювання [Текст] / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко // Фінанси України. – 2000. – № 5. – С. 13–23.
30. Вітлінський В. В. Концептуальні засади ризикологій у фінансовій діяльності [Текст] / В. В. Вітлінський // Фінанси України. – 2003. – № 3. – С. 3–9.
31. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : моногр./ В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
32. Вітлінський В. В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності [Текст] : навч. посіб. / В. В. Вітлінський, Л. Л. Маханець. – К. : КНЕУ, 2008. – 432 с.
33. Войтов С. Г. Сучасна зумовленість та проблеми становлення національної системи митного пост-аудиту [Текст] / С. Г. Войтов // Формування системи митного аудиту України : матеріали наук.-практ. семінару. – Хмельницький : Держ. наук.-дослід. ін-т митної справи, 2013. – С. 38–41.
34. Гнатишина Н. Дослідження основних теорій виникнення ризику [Електронний ресурс] / Н. Гнатишина, Д. Равлюк, О. Сименчук. – Режим доступу : <http://intkonf.org/gnatishina-nd-ravlyuk-d-simenchuk-o-doslidzhennya-osnovnih-teoriy-viniknennya-riziku/>.
35. Гребельник О. П. Основи митної справи [Текст] : навч. посіб. / О. П. Гребельник. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 600 с.
36. Давыдов С. Б. Об оценке инвестиционного риска [Текст] / С. Б. Давыдов // Бухгалтерский учет. – 1993. – № 8. – С. 13–16.
37. Даниленко А. Очікувані зовнішні фактори розвитку та ризику для української економіки у 2011–2012 роках [Текст] / А. Даниленко,

В. Домрачев // Вісник Національного банку України. – № 5. – 2011. – С. 10 – 15.

38. Десятнюк О. М. Моніторинг податкових ризиків: теорія та практика [Текст] : моногр. / Оксана Миронівна Десятнюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – 312 с.

39. Диба М. І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства [Текст] / М. І. Диба // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2008. – № 635. – С. 22–28.

40. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Донець. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 312 с.

41. Доротич С. І. Адаптація митного законодавства України до європейських та міжнародних норм [Електронний ресурс]/ С. І. Доротич. – Режим доступу : <http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2010-01/10dsiemn.pdf>.

42. Дячек С. М. Грошово-кредитна безпека України: сутність, загрози, оцінка [Електронний ресурс] / С. М. Дячек // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 2 (64). – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/6616/1/227.pdf>.

43. Економіко-математичне моделювання [Текст] : навч. посіб. / за ред. О. Т. Іващука. – Тернопіль : ТНЕУ «Екон. думка», 2008. – 704 с.

44. Ємченко І. В. Методи і технічні засоби митного контролю [Текст] : підруч. / І. В. Ємченко, А. П. Закусілов. – К. : Центр уч. л-ри, 2007. – 432 с.

45. Єрмоменко В. О. Теорія імовірностей [Текст] : навч. посіб. / В. О. Єрмоменко, М. І. Шинкарик. – Тернопіль : Екон. думка, 2002. – 176 с.

46. ЄС дає Україні 16 мільйонів на покращення пункту пропуску на кордоні з Польщею [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lviv.nashigroshi.org/2014/02/03/evrosoyuz-daje-ukrajini-16-miljoniv-na-pokraschennya-punktu-propusku-na-kordoni-z-polscheyu/>.

47. Жаліло Я. А. Макроекономічні ризики для України 2013 [Електронний ресурс] / Я. А. Жаліло. – Режим доступу : *risk-management.kiev.ua/wp-content/uploads/2012/11/Жаліло.pptx*.

48. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за фальсифікацію або обіг фальсифікованих лікарських засобів» № 5065-VI від 05.07.2012р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5065-17>.

49. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності» № 4025-VI від 15.11.2011р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>.

50. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставок окремих податків» № 713-VII від 19.12.2013р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/713-18/paran7#n7>.

51. Закон України «Про внесення зміни до статті 197 Податкового кодексу України щодо звільнення від обкладення податком на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України природного газу» № 736-VII від 28.01.2014р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/736-18/paran2#n2>.

52. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів і зловживання ними» № 62/95-ВР від 15.02.1995р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>

53. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-XII від 16.04.1991р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

54. Закон України «Про Митний тариф України» № 584-VII від 19.09.2013р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.

55. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2012 році [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/news/43273>.

56. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2011 році [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/news/43273>.

57. Здійснення митної справи [Текст] : підруч. / за заг. ред. А. Д. Войцещука. – Хмельницький : ІНТРАДА, 2011. – 552 с.

58. Зовнішня торгівля України : стат. зб. / відп. за вип. А. А. Фризоренко. – К. : Держ. служба статистики України, 2013. – 98 с.

59. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; [предисл. В. С. Афанасьева]. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с. – (Антология экономической мысли).

60. Іващук О. Т. Методи економетричного аналізу даних у системі STADIA [Текст] / О. Т. Іващук, О. П. Кулаїчев. – Тернопіль, 2001. – 151 с.

61. Івченко І. Ю. Економічні ризики [Текст] : навч. посіб. / І. Ю. Івченко. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 304 с.

62. Ігор Калетнік: «Стабільне наповнення бюджету країни у 2011 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mdoffice.com.ua/pls/MDOoffice/SNewsDic.PrintNews?dat=02022012&num=249581>.

63. Інвестиційний менеджмент [Текст] / В. М. Гриньова, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко та ін. – [2-ге вид., доопрац. і доп.]. – Х. : ВД «Інжек», 2005. – 664 с.

64. Інформаційна довідка щодо результатів роботи митних органів у напрямку протидії митним правопорушенням упродовж 2012 року [Електронний ресурс] / Міністерство доходів і зборів

України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/informatsiyna-dovidka-schodo-rezultati/>.

65. Казарезов А. Я. Економіко-математичне моделювання [Текст] : навч. посіб. / А. Я. Казарезов, О. О. Ципліцька. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 248 с.

66. Каленський М. М. Митна вартість імпортованих товарів [Текст] : моногр. / М. М. Каленський, А. Д. Войцешук, І. Г. Бережнюк. – К., : 2005. – 224 с.

67. Карпінський Б. А. Фінансова глобалізація в контексті зрушень у національних фінансових системах: еволюційний підхід / Б. А. Карпінський, В. Я. Дубик, О. П. Буряк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 150–158.

68. Качуровський М. О. Щодо формування вітчизняної філософії ризику [Електронний ресурс] / М. О. Качуровський. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11994.html>.

69. Китайский опыт: внешние агентства таможенного аудита [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cargo.ru/practices/1484>.

70. Клапків М. С. Питання етимології економічного ризику [Текст] / М. С. Клапків // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 14–20.

71. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків [Текст] : моногр. / М. С. Клапків. – Тернопіль : Екон. думка : Карт-бланш, 2002. – 570 с.

72. Класифікатор звільнень від сплати митних платежів при ввезенні товарів на митну територію України [Електронний ресурс] / Міністерство доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/reestri-ta-klasifikatori/klasifikatori/vidomchi-klasifikatori-informatsii-z-pi/62562.html>.

73. Классика экономической мысли : соч. / В. Пети, А. Смит, Д. Риккардо [и др.]. – М. : ЭКСМО-Пресс. – 2000. – 896 с.

74. Ковальчук Т. Т. Макроекономічні ризики: класифікаційні ознаки, способи виміру, шляхи мінімізації [Текст] / Т. Т. Ковальчук, Н. П. Ковальчук. – К. : Знання, 2012. – 301 с.

75. Кожен третій українець готовий йти на вулицю проти корупції – дані дослідження Global Corruption Barometer [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ti-ukraine.org/system/files/docs/news/ti_gcb_release_ukr.pdf.

76. Комаров О. В. Митний ризик як ключовий елемент механізму державного ризик-менеджменту в митній галузі [Електронний ресурс] / О. В. Комаров. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vamsu_du/2011_2/Komarov.htm.

77. Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_472.

78. Концепція реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=n0019342-10,%20na019342-10,%20nb019342-10>.

79. Коюда П. М. Характеристика та класифікація ризиків [Електронний ресурс] / П. М. Коюда, О. П. Коюда. – Режим доступу : http://eprints.kname.edu.ua/1356/1/203214_%D0%9A%D0%BE%D1%8E%D0%B4%D0%B0.pdf.

80. Кримінальний кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ug-kodeks.ru/ug/ug-kodeks.ru/ugolovnij_kodeks_-_glava_22.html.

81. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

82. Крисовата К. В. Аналіз вітчизняних реалій функціонування митної системи України в умовах ризиковості / К. В. Крисовата // Економічний аналіз. – 2012. – № 10, ч. 2. – С. 288 – 291.

83. Крисовата К. В. Аналіз ризикоутворюючих факторів в митній системі України / К. В. Крисовата // Глобальні та локальні проблеми економіки: шляхи їх вирішення : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 2–3 листоп. 2012 р.). – К. : Аналіт. центр «Нова Економіка», 2012. – С. 115 – 116.

84. Крисовата К. В. Вітчизняна практика та проблематика управління фінансовими ризиками митної системи України [Електронний ресурс] / К. В. Крисовата // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2617>.

85. Крисовата К. В. Групування фінансових ризиків у митній системі України / К. В. Крисовата // Сучасний стан і тенденції розвитку економіки країни : зб. тез наук. робіт міжнар. наук. практ.-конф., (м. Одеса, 11 – 12 трав. 2012 р.) : у 2-х ч. Ч. 2. – Одеса : Центр екон. дослідж. та розв., 2012. – С. 90 – 92.

86. Крисовата К. В. Джерела виникнення фінансових ризиків та управління ними в митній системі України / К. В. Крисовата // Економічний дисбаланс країни: проблеми та шляхи вирішення : матеріали XI Міжнар. наук. практ. конф., (м. Львів, 22 – 23 черв. 2012 р.) : у 2х ч. Ч. 2. – Львів : Львів. екон. фундація, 2012. – С. 23 – 25.

87. Крисовата К. В. Методика прийняття управлінських рішень з урахуванням фінансових ризиків в митній системі / К. В. Крисовата // Модернізація економіки: проблеми, пути развития и перспективы : сб. трудов междунар. науч.-практ. конф., (г. Днепропетровск, 13 – 14 сент. 2013 г.). – Дніпропетровськ, 2013.

88. Крисовата К. В. Організаційне забезпечення управління фінансовими ризиками в митній системі України / К. В. Крисовата // Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу : зб. тез доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Суми, 26 – 28 верес. 2013 р.).– Суми : ТОВ «ДД «Папірус», 2013. – С. 148 – 149.

89. Крисовата К. В. Організаційні аспекти усунення фінансових ризиків в митній системі України / К. В. Крисовата // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. Десятої ювіл. міжнар. конф. молодих вчен., (м. Тернопіль, 21–23 лют. 2013 р.). Ч. 2. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – С. 91 – 93.

90. Крисовата К. В. Прагматика мінімізації втрат від фінансових ризиків у митній системі України / К. В. Крисовата // Друга хвиля економічної кризи: проблеми та шляхи вирішення : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 27 – 28 лип. 2012 р.). – К. : ГО «Київ. екон. наук. центр», 2012. – С. 5 – 8.

91. Крисовата К. В. Світовий досвід управління фінансовими ризиками та можливість його імплементації у митний простір України / К. В. Крисовата // Економічний часопис – XXI.– 2012.– № 11-12(1). – С. 58 – 61.

92. Крисовата К. В. Стратегія превентивності та мінімізації фінансових ризиків у розбудові митної системи України / К. В. Крисовата // Економічний форум. – 2013.– №1. – С. 328 –336.

93. Крисовата К. В. Сутність ризиковості у відтворенні вартості та кругообігу/ К. В. Крисовата // Інноваційна економіка. – 2012. – № 12 (38). – С. 197 – 201.

94. Крисовата К. В. Суть фінансових ризиків та їх роль у функціонуванні митної системи України / К. В. Крисовата // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. Дев'ятої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. Ч. 2. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – С. 96 – 98.

95. Крисовата К. В. Теоретичні домінанти моніторингу фінансових ризиків у митній системі України / К. В. Крисовата // Наука і економіка. – 2012. – № 4 (28), т. 1. – С. 34 – 39.

96. Крисовата К. В. Фінансові ризики в зовнішньоекономічній діяльності / К. В. Крисовата // Бъдещето въпроси от света на науката – 2012 : материали VIII Междунар. науч.-практ. конф., (г. София, 17 – 25 декември 2012 г.). Т. 3 : Икономики.– София : ООД «Бял ГРАД-БГ». – С. 9 – 11.

97. Крисовата К. В. Фінансові ризики в системі митного контролю та митного оформлення товарів / К. В. Крисовата // Вісник соціально-економічних досліджень.– 2013. – № 2 (49), ч. 2. – С. 47 –52.

98. Крисовата К. В. Фінансові ризики митної системи як одна з основних загроз митній безпеці держави / К. В. Крисовата // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. Одинадцятої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен., (м. Тернопіль, 13 – 14 берез. 2014 р.). – Тернопіль, 2014.

99. Крисоватий А. І. Економічний зміст і складові митної системи держави [Текст] / А. І. Крисоватий, В. П. Мартинюк // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 29–38.

100. Кунєв Ю. Д. Управління в митній службі [Текст] : підруч. / за заг. ред. Ю. Д. Кунєва. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 408 с.

101. Макаренко О. Фінансові ризики суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / О. Макаренко. – Режим доступу : <http://naub.org.ua/?p=1307>.

102. Марена Т. В. Сучасні тенденції депозитної та кредитної доларизації економіки України [Текст] / Т. В. Марена // Вісник Донецького національного університету. – 2009. – Вип. 2. – С. 229–234. – (Серія : Економіка і право).

103. Мартинюк В. П. Митна система та економічна безпека держави: теорія і методологія [Текст] : моногр. / В. П. Мартинюк. – Тернопіль : Астон, 2010. – 256 с.

104. Мартинюк В. П. Митна система України та її фіскально-регулюючий потенціал [Текст] / В. П. Мартинюк // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3, т. 2. – С. 84–92.

105. Мартинюк В. П. Про доцільність використання терміна «митна система держави» / В. П. Мартинюк // Митна безпека. – 2010. – № 2. – С. 144–145. – (Серія : Економіка).

106. Маршалл А. Принципы политической экономии. Т. 1 / А. Маршалл ; [пер. с англ. под общ. ред. С. М. Никитина]. – М. : Прогресс, 1983. – 415 с. ; Пигу А. Экономическая теория благосостояния. Т. 1 / А. Пигу. – М. : Прогресс, 1985. – 512 с.

107. Медвідь Ю. О. Впровадження досвіду країн ЄС та СНД у сфері митного постаудиту в Україні в контексті спрощення митних процедур [Електронний ресурс] / Ю. О. Медвідь. – Митна безпека. – 2012. – № 1-2. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mbez/econ/2012_1-2/17.pdf.

108. Мелих О. Ю. Сучасні тенденції доларизації економіки України та шляхи її подолання [Електронний ресурс] / О. Ю. Мелих. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2012_9/42.pdf.

109. Милль Дж. С. Основы политической экономии [Текст] / Дж. С. Милль : в 3 т. – М. : Эксмо, 1981.

110. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_012.

111. Митна політика та митна безпека: концептуальне визначення і шляхи забезпечення / П. В. Пашко, І. Г. Бережнюк, О. П. Гребельник, І. Г. Калетнік [та ін.] ; за ред. П. В. Пашка. – К. : Знання, 2012. – 215 с.

112. Митний кодекс Митного союзу Білорусі, Казахстану та Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tsouz.ru/Docs/Kodeks3/Pages/default.aspx>.

113. Митний кодекс Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=46474>.

114. Митний кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=46481>.

115. Митний кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=46446>.

116. Митний кодекс України № 92-IV від 11.07.2002р. (втратив чинність) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-15/page?text=%F0%E8%E7%E8%EA>.

117. Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

118. Митний перехід «Будомеж-Грушів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/polshcha_vytratyla_blyzko_milyarda_zlotykh_na_modernizatsiyu_prykordonnyh_punktiv_22121.html.

119. Міжнародна конвенція про адміністративну взаємодопомогу у сфері митних відносин [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976_011.

120. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_926.

121. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_643/page?text=%F0%E8%E7%E8%EA.

122. Міжнародна Конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21.10.1982р. [Електронний ресурс] /

Верховна Рада України. – Режим доступу :
http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_267.

123. Мойсеєнко І. П. Інвестування [Електронний ресурс] / І. П. Мойсеєнко. – Режим доступу :
http://pidruchniki.ws/00000000/investuvannya/investuvannya_-_moyseenko_i_p.

124. Наказ Державної митної служби України «Про внесення змін до наказу Держмитслужби від 22.12.2010 № 1514» № 22 від 11.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-nakazu-derzhmitsluzhbi-vid-22.12.2010--doc83993.html>.

125. Наказ Державної митної служби України «Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками та Положення про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю (Положення, розд. 1)» № 435 від 27.05.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.18040.0>.

126. Наказ Державної митної служби України «Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику (Порядок, п. 1.2)» № 1514 від 22.12.2010р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.31706.0>.

127. Наказ Міндоходів України «Про затвердження Правил поведінки посадових осіб Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів» № 357 від 15.08.2012 р. [Електронний ресурс] / Міністерство доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/62808.html>.

128. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності» № 647 від 30.05.2012 р. [Електронний ресурс] / Міністерство доходів і зборів України. – Режим доступу :
<http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62407.html>.

129. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа» № 631 від 30.05.2012 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1360-12/page>.

130. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України» № 597 від 24.05.2012 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0882-12>.

131. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку оформлення результатів проведення митними органами перевірок» № 377 від 21.03.2012 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0622-12>.

132. Начала политической экономии и налогового обложения: избран. / Д. Рикардо ; [предисл. П. Н. Ключкина]. – М. : Эксмо, 2008. – 960 с. – (Антология экономической мысли).

133. Осадча Н. В. Процес забезпечення митного інтересу [Електронний ресурс] / Н. В. Осадча. – Режим доступу : file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Ue_2012_2012_10.pdf.

134. Основними предметами контрабанди у 2012 році були наркотичні засоби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245957601&cat_id=244277212.

135. Основні підходи до процесу управління ризиком [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kneu.dp.ua/moodle->

new/pluginfile.php/16960/mod_resource/content/0/RAZ_6.54_6.507_OM_T_10.pdf.

136. Оцінка обсягів тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : www.me.gov.ua/file/link/187630/file/Shadow_Ikv2012.doc.

137. Панченко О. І. Проблеми страхування фінансових ризиків в Україні [Електронний ресурс] / О. І. Панченко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.Ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_35/11.htm.

138. Пашко П. В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) [Текст] : моногр. / П. В. Пашко. – Одеса : АТ «Пласке», 2009. – 628 с.

139. Пашко П. В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки [Текст] / П. В. Пашко // Митна справа. – № 1 (67). – 2010. – С. 5–16.

140. Пашко П. Митний аудиторський контроль [Текст] / П. Пашко // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 5. – С. 89–101.

141. Пашко П. В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки [Текст] / П. В. Пашко // Митна справа. – 2010. – № 1 (67). – С. 5–16.

142. Перші результати спецоперації Держмитслужби «Контрафакт» [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245144462&cat_id=244277212.

143. Пісной П. Я. Управління митними ризиками як один із методів забезпечення митної безпеки держави [Текст] / П. Я. Пісной // Вісник Національної академії державного управління. – 2008. – № 2. – С. 177–186.

144. Плаксієнко В. Я. Проблеми категоріального обґрунтування страхування фінансових ризиків [Текст] / В. Я. Плаксієнко, В. Г. Бабенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2006. – № 1. – С. 17–19. – (Серія «Фінанси і кредит»).

145. Повідомлення про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну легкових автомобілів незалежно від країни походження та

експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/povidomlennya-pro-zastosuvannya-specialnih-zahodiv>.

146. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

147. Положення «Про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю» : Наказ Державної митної служби України «Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками та Положення про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю» № 435 від 27.05.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0435342-05>.

148. Порівняння експорту США та країн-лідерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka.kushnir.mk.ua/makroekonomika/export/export_usa.html#3.

149. Порівняння імпорту США та країн-лідерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka.kushnir.mk.ua/makroekonomika/import/import_usa.html#3.

150. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_990.

151. Посохов І. М. Дослідження факторів ризиків корпорацій [Текст] / І. М. Посохов // БІЗНЕС-ІНФОРМ. – 2012. – № 8. – С. 207–211.

152. Поставна Л. П. Сутність моніторингу і аналізу процесу ризик-менеджменту / Л. П. Поставна // Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 26–27 квіт. 2012 р.). – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 133–136.

153. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці працівників Міністерства доходів і зборів та його територіальних органів» № 597 від 7 серпня 2013 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/597-2013-%D0%BF>.

154. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних із державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними» № 232 від 16.02.2011 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-%D0%BF>.

155. Потенціал Зони вільної торгівлі між ЄС та Україною для розвитку митної системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.euconvention.org.ua/data/files/86_rg2s5recom240412.pdf.

156. Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику : наказ ДМСУ № 1514 від 22.12.2010 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. –Режим_доступу : [ttp://portal.rada.gov.ua/](http://portal.rada.gov.ua/).

157. Про затвердження Порядку застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації : наказ ДМСУ №1467 від 13.12.2010 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. –Режим_доступу : [ttp://portal.rada.gov.ua/](http://portal.rada.gov.ua/).

158. Протидія службовим правопорушенням у I кварталі 2012 [Електронний ресурс] / Державна митна служба України. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article;jsessionid=625B119EEFC82914E23761C0B67C60CA.vapp23:1?art_id=3220305&cat_id=331067.

159. Протидія службовим правопорушенням у II кварталі 2012 [Електронний ресурс] / Державна митна служба України. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article;jsessionid=625B119EEFC82914E23761C0B67C60CA.vapp23:1?art_id=3411486&cat_id=331067.

160. Протидія службовим правопорушенням у III кварталі 2012 [Електронний ресурс] / Державна митна служба України. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article;jsessionid=625B119EEFC82914E23761C0B67C60CA.vapp23:1?art_id=3560237&cat_id=331067.

161. Протидія службовим правопорушенням у IV кварталі 2012 [Електронний ресурс] / Державна митна служба України. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article;jsessionid=625B119EEFC82914E23761C0B67C60CA.vapp23:1?art_id=3794181&cat_id=331067.

162. Протидія службовим правопорушенням у I кварталі 2013 [Електронний ресурс] / Державна митна служба України. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article;jsessionid=625B119EEFC82914E23761C0B67C60CA.vapp23:1?art_id=3794181&cat_id=331067.

163. Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі Всесвітньої митної організації [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976_003.

164. Регламент (ЄС) № 450/2008 Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 р. про встановлення Митного кодексу Співтовариства (Модернізованого Митного кодексу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47253>.

165. Риск-менеджмент інновацій : моногр. [Текст] / Т. А. Васильєва, О. Н. Диденко, А. А. Епифанов [и др.]. – Суми : Деловые перспективы, 2005. – 260 с.

166. Рогов М. А. Введение в финансовый риск-менеджмент. Управление рыночными рисками [Текст] : уч. пособ. / М. А. Рогов. – Дубно, 2001. – 71 с.

167. Розмір податкової соціальної пільги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/pnalog/nsl/nsl-2004-2008/>.

168. Розмір податкової соціальної пільги [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : http://ua.urzona.com/index.php?option=com_content&view=article&id=38&Itemid=19.

169. Розмір податкової соціальної пільги у 2011–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000457.html.

170. Романченко О. В. До питання теорії економічного ризику / О. В. Романченко // Фінанси України. – 1997. – № 7. – С. 113–117.

171. Рудніченко Є. М. Класифікація ризиків у митній справі [Текст] / Є. М. Рудніченко, І. В. Несторишен // Митна безпека. – 2012. – № 1–2. – С. 13–19.

172. Рум'янцев А. П. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] / А. П. Рум'янцев. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18601127/ekonomika/vidi_rizikiv_zed#443.

173. Сандровський К. К. Митне право України [Електронний ресурс] : навч. посіб. / К. К. Сандровський. – К. : Вентурі, 2000. – 208 с. – Режим доступу : <http://readbookz.com/pbooks/book-17/ua/chapter-922/>.

174. Сидорович О. Ю. Конфлікт інтересів між податкоплатником і фіскальними органами: суть, передумови виникнення та способи вирішення [Електронний ресурс] / О. Ю. Сидорович. – Режим доступу : <http://intkonf.org/sidorovich-oyu-konflikt-interesiv-mizh-podatkoplatnikom-i-fiskalnimi-organami-sut-peredumovi-viniknennya-ta-sposobi-virishennya/>.

175. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.31713.0>.

176. Современный бизнес [Текст] : учеб. : в 2 т. Т. 2 / Д. Дж. Речмен, М. Х. Мескон, К. Л. Боуви [и др.] – М. : Республика, 1995. – 431 с.

177. Соскін О. Фінансово-економічні ризики розвитку економіки України в умовах сучасної кризи [Електронний ресурс] / О. Соскін. – Режим доступу : <http://www.kibit.com.ua/ru/scientific-centre/articles/?view=303>.

178. Статистична інформація щодо справ про порушення митних правил у розрізі статей Митного кодексу України [Електронний

ресурс] : відповідь від 26.11.2013 № 6160/A/99-99-22-02-01-14 на запит від фізичної особи / А. П. Ігнатов ; Міністерство доходів і зборів України. – Електрон. текстові дані. – К., 2013. – Мова : укр. – Відповідь на запит дано електронною поштою.

179. Статистична інформація щодо застосованих митницями і судами адміністративних стягнень у вигляді штрафів, накладених та стягнутих за порушення митних правил; статистична інформація щодо кількості кримінальних справ про контрабанду, порушених митницями; показники класифікаційної роботи, контролю митної вартості та країни походження [Електронний ресурс] : відповідь від 23.12.2013 № 6686/A/99-99-24-02-05-14 на запит від фізичної особи / С. Д. Дериволков ; Міністерство доходів і зборів України. – Електрон. текстові дані. – К., 2013. – Мова : укр. – Відповідь на запит дано електронною поштою.

180. Статистична інформація про суми умовно нарахованих податків і зборів у розрізі преференцій за 2011–2012 рр. [Електронний ресурс] : відповідь від 10.01.2014 № 72/A/99-99-22-02-01-14 на запит від фізичної особи / А. П. Ігнатов ; Міністерство доходів і зборів України. – Електрон. текстові дані. – К., 2014. – Мова : укр. – Відповідь на запит дано електронною поштою.

181. Статистична інформація про суми умовно нарахованих податків і зборів у розрізі преференцій за період 2006–2010 рр. [Електронний ресурс] : відповідь від 22.01.2014 № 368/A/99-99-24-02-03-14 на запит від фізичної особи / С. Д. Дериволков ; Міністерство доходів і зборів України. – Електрон. текстові дані. – К., 2014. – Мова : укр. – Відповідь на запит дано електронною поштою.

182. Статистична інформація щодо документальних, камеральних перевірок, проведених митними органами [Електронний ресурс] : відповідь від 29.01.2014 № 551/A/99-99-22-02-01-14 на запит від фізичної особи / А. П. Ігнатов ; Міністерство доходів і зборів України. – Електрон. текстові

дані. – К., 2014. – Мова : укр. – Відповідь на запит дано електронною поштою.

183. Страхування : підруч. / за ред. С. С. Осадця. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.

184. Таможенная служба Российской Федерации в 2012 году [Електронний ресурс] / ФТС РФ. – Режим доступу : http://www.customs.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=7995&Itemid=1845.

185. Тимченко О. М. Податковий менеджмент : навч.-метод. посіб. [для самост. вивч. дисц.] / О. М. Тимченко. – К. : КНЕУ, 2001. – 150 с.

186. Тіньова міжнародна торгівля: макроекономічна теорія та фіскальні наслідки для України : моногр. / А. М. Вдовиченко, А. І. Зубрицький, О. М. Рубцов [та ін.] ; за заг. ред. Д. М. Серебрянського. – К. : Алерта, 2013. – 202 с.

187. Туржанський В. А. Функціонування постаудиту в системі митного контролю: вітчизняний та зарубіжний досвід [Текст] / В. А. Туржанський // Митна безпека. – 2013. – № 1. – С. 13–19.

188. У Раді хочуть позбавити пільг газоімпортерів і поповнити бюджет на 20 мільярдів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/finance/03jul2013/klfd.html>.

189. Угода про застосування статті VII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року від 15.04.1994р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_011.

190. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

191. Указ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки» № 1001/2011 від 21.10.2011 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011>.

192. Україна стала європейським лідером за обсягом тіньової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.newsru.ua/finance/23nov2012/tenn_2.html.

193. Управління фінансовими ризиками : навч. посіб. / О. А. Лактіонова [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук П. В. Єгорова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 224 с.

194. Фридмен М. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск / М. Фридмен, Л. Дж. Сэвидж // Теория потребительского поведения и спроса. Вехи экономической мысли. – 1993. – Вып 1. – С. 208–249.

195. ФТС России утвердила Концепцию развития таможенного контроля после выпуска товаров до 2016 года [Електронний ресурс] / ФТС РФ. – Режим доступу : http://embedded.customs.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=17077:2016-&catid=40:2011-01-24-15-02-45&Itemid=2055.

196. Хапилин С. А. К вопросу о фискальных рисках таможенного администрирования [Текст] / С. А. Хапилин // Вестник Ростовского государственного экономического университета «РИНХ». – 2008. – № 1. – С. 132–137.

197. Харкавий М. Митний пост-аудит: зарубіжний досвід та вітчизняна практика [Текст] / М. Харкавий // Світ фінансів. – 2013. – № 3. – С. 118–125.

198. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал / Дж. Р. Хикс. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1993. – 488 с.

199. Цибко О. В. Ризикова діяльність банків та деякі механізми її регулювання [Електронний ресурс] / О. В. Цибко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 10 / Держ. вищ. навч. заклад «Укр. акад. банків. справи Нац. банку України». – Суми, 2004. – Режим доступу : http://lib.uabs.edu.ua/library/Zbirnik/Z_T_10_2004.htm#_Точ69721747.

200. Ченцов В. В. Митне право України : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. В. Ченцова. – К., 2007. – 283 с.
201. Шелудько В. М. Фінансовий ринок [Текст] / В. М. Шелудько. – К. : Знання-Прес, 2003. – 535 с.
202. Ши́ра Н. О. Проблема доларизації в Україні та шляхи її вирішення [Електронний ресурс] / Н. О. Ши́ра // Економіка промисловості. – 2010. – № 4 (52). – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2010_52/.
203. Шумелда Я. П. Страхування [Текст] : навч. посіб. [для студ. екон. спец.] / Я. П. Шумелда. – Тернопіль : Джура, 2004. – 280 с.
204. Щодо інструментів створення торговельно-логістичних центрів розвитку транскордонної торгівлі [Електронний ресурс] : аналіт. зап. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/437/>.
205. Щодо скасування спеціального мита стосовно імпорту в Україну легкових автомобілів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zahust.com/news/2013-04-08-15-48-12>.
206. Галіцин В. К. Моделі та технології моніторингу в економіці [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. д-ра екон. наук : спец. 08.03.02 / В. К. Галіцин. – К. : Київ. нац. екон. ун-т, 2001. – 31 с.
207. Ярема Б. П. Оцінка економічної ефективності податку на додану вартість в Україні / Б. П. Ярема, Я. Р. Ярема // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2010. – № 18. – С. 173 – 181.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні напрями трактування поняття «ризик»

№ п/п	Автор, джерело	Визначення
«Результатний» напрям		
1.	Р. Клейнер	Ризик – це небезпека здійснення непередбачуваних і небажаних для суб'єкта наслідків його діяльності.
2.	Д. Єндовіцкий, С. Коменденко	Ризик – це ступінь невизначеності щодо майбутніх доходів і витрат.
3.	Ю. Кіньов	Ризик – це наслідок дії або бездіяльності, в результаті якої існує реальна можливість отримання невизначених результатів різного характеру, які як позитивно, так і негативно впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства.
4.	П. Грабовий, С. Петрова, С. Полтавцев	Ризик – це загроза втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат в результаті здійснення конкретних видів діяльності.
5.	І. Сердюкова	Ризик – це вірогідність (загроза) втрати підприємством частини своїх витрат в результаті здійснення виробничої або фінансової діяльності.
6.	С. Філін	Ризик – це вірогідність (загроза) втрати частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат і (або) зворотне – можливість отримання значної вигоди (доходу) в результаті здійснення підприємницької діяльності в умовах невизначеності.
7.	О. Романченко	Ризик – це невизначеність, вірогідність настання непередбачених подій, що спричиняє за собою можливість відхилення від поставленої мети, наявність альтернативних варіантів дії, необхідність їх оцінки і вибору.
8.	С. Ільяшенко	Ризик – це можливість або загроза відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних.
9.	В. Жованіков	Ризик – це вірогідність того, що події, що очікувалися або непередбачені, можуть зробити вплив на здатність господарюючого суб'єкта продовжувати достатньо прибутковий бізнес.

«Процесний» напрям		
1.	Є. Серьогін	Ризик – це діяльність суб'єктів господарського життя, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі, відхилення від мети, що містяться у вибраних альтернативах.
2.	А. Альгін	Ризик – це діяльність суб'єктів господарського життя, пов'язана з невизначеністю в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі і відхилення від мети, що містяться у вибраних альтернативах.
3.	В. Вітлінський	Ризик – це економічна категорія, котра відображає характерні особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами та невикористаними можливостями.
4.	Ю. Тронін	Ризик – це характеристика рішення, що приймається суб'єктом за ситуації, коли можливі альтернативи, що реалізуються в багатьох (більше одного) результатах, існує невизначеність відносно конкретного результату, і, принаймні, один з результатів небезпечний.
5.	А. Івасенко	Ризик – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин, що відображає невизначеність її результату і можливі несприятливі (або, навпаки, сприятливі) наслідки у разі неуспіху (або успіху).
6.	Ю. Масленчиков, Ю. Тронін	Ризик – дія, направлена на привабливу мету, досягнення якої зв'язане з елементом небезпеки, загрозою втрати або неуспіху.
7.	І. Балабанов	Ризик – це подія, яка може відбутися, а може і не відбутися. У разі настання такої події можливі три економічні результати: негативний (програш, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток).

Додаток Б
Класифікація критеріїв ризику

Група критеріїв ризику	Прояв
1	2
«А» – товари групи «ризик»	
А1	Товари, які мають значні об'єми переміщення і забезпечують надходження найбільших сум митних платежів
А2	Товари, щодо яких застосовуються високі адвалерні ставки ввізних мит
А3	Товари, щодо яких застосовуються комбіновані або специфічні ставки ввізних мит
А4	Товари, об'єми ввезення яких за даними митної статистики України є значно меншими об'ємів їх вивезення за даними митних статистик країн-контрагентів
А5	Товари, які підлягають сертифікації, санітарному, ветеринарному, радіаційному та іншим видам контролю або іншим обмеженням на здійснення зовнішньоекономічних операцій з ними
«Б» – товари групи «прикриття»	
Б1	Товари, щодо яких застосовуються низькі ставки мита, і товари, щодо яких застосовуються ставки мита менші від ставок мита, що застосовуються до товарів, які класифікуються в тій же товарній позиції та/або за своїми характеристиками і зовнішнім виглядом відносяться до них
Б2	Товари, які звільняються від сплати податків і зборів відповідно до законодавства України
Б3	Товари, об'єми ввезення яких за даними митної статистики України значно перевищують об'єми їх вивезення за даними митних статистик країн-контрагентів
«В» – країна походження товарів	
В1	Товари, які декларуються походженням з країн, з якими Україною укладені угоди про вільну торгівлю
В2	Товари, щодо яких є інформація про відсутність виробництва або товари, виробництво яких є нехарактерним для певної країни
«Г» – контроль за митним оформленням	
Г1	Товари, заявлені в одній ВМД, але доставлені в декількох автотранспортних засобах, вагонах або контейнерах
Г2	Дроблення партії товарів – декларування однієї партії у декількох ВМД
Г3	Товари, щодо яких встановлено місця їх переміщення через митний кордон України або місця їх митного оформлення
Г4	Пред'явлення товарів для митного оформлення в митний орган, відмінний від митного органу призначення, зазначеного в документі контролю за доставкою товарів або книжці МДП

Група критеріїв ризику	Прояв
1	2
«Г» – контроль за митним оформленням	
Г5	Різницю між брутто і нетто вагою товарів, що перевозяться, відмінна від загальноприйнятої (для конкретних товарів)
Г6	Відмінне від установлених норм завантаження транспортного засобу
Г7	Вага одиниці товару не є характерною для даного товару або ідентичних чи подібних (аналогічних) товарів
Г8	В одному транспортному засобі та/або в одному пакувальному місці одночасно перевозяться товари, деякі з яких відносяться до товарів групи «ризик», а інші – до товарів групи «прикриття», за переваги товарів груп прикриття»
Г9	В одному транспортному засобі одночасно перевозяться товари з різними вимогами до умов їх перевезення
Г10	У пред'явлених декларантом документах містяться неповні та/або суперечливі відомості, які викликають сумніви в їх достовірності
Г11	Відсутність відмітки прикордонного пункту пропуску у пред'явлених товаротранспортних та інших товаросупровідних документах
Г12	Декларування товарів, віднесених до товарів груп «ризик» або «прикриття»
Г13	Кількість транспортних засобів, оформлених співробітниками пункту пропуску, митного поста, митниці, які здійснюють митних контроль і митне оформлення, перевищує пропускну спроможність даного поста, митниці
Г14	Одержувачами або відправниками товарів є особи, які притягувались до адміністративної відповідальності і проходили у справах про порушення митних правил, постанови за якими не виконані
Г15	Відсутність облікової картки учасника зовнішньоекономічної діяльності в одержувача/відправника товару
Г16	Оформлення вантажу «спеціальна технічна та конструкторська документація» у митному режимі експорту
«Г» – митна вартість товарів	
Г1	Заявлена митна вартість товарів значно відрізняється від ціни ідентичних чи подібних (аналогічних) товарів при їх увезенні на митну територію України
Г2	Заявлена фактурна та відповідно митна вартість значно завищена при їх вивезенні за межі митної території України
«Д» – митні платежі	
Д1	Податки та збори, що підлягають сплаті, у розрахунку на одиницю товару (ваги, кількості тощо), менші визначеної (розрахункової) величини для цього товару

Група критеріїв ризику	Прояв
1	2
«Е» – особливості зовнішньоекономічної угоди	
Е1	Товари переміщуються через митний кордон України за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), відмінними від договорів купівлі-продажу
Е2	Товари переміщуються за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), в яких не наведено суттєвих умов угоди (не визначено предмет договору, відсутні перелік товарів і його кількість, ціна за одиницю товару)
Е3	Сторони зовнішньоекономічного договору (контракту) є взаємозалежними
Е4	Одна зі сторін зовнішньоекономічного договору зареєстрована в офшорній зоні
Е5	Одна зі сторін зовнішньоекономічного договору (контракту) має особливий статус (дилер, дистриб'ютор тощо)
Е6	Учасники зовнішньоекономічного договору (контракту) мають ознаки «фірм-одноденок»
Е7	Учасниками зовнішньоекономічного договору (контракту) є особи (організації), стосовно яких є інформація про протиправну діяльність цих осіб (організацій), їх засновників, фактичних власників тощо, отримана від правоохоронних, податкових або інших компетентних органів України та іноземних держав, а також від міжнародних організацій
Е8	Невідповідність країни-контрагента та валюти розрахунку передбаченим зовнішньоекономічним договором або оплата за товар за зовнішньоекономічною угодою здійснюється у валюті України, цінними паперами або шляхом клірингових розрахунків
Е9	Зовнішньоекономічним договором (контрактом) передбачено здійснення платежів через банки, які розташовані в офшорних зонах або мають ненадійну репутацію
Е10	Зовнішньоекономічні договори (контракти), якими не передбачено розрахунки або передбачено взаємообмін товарами, договори фінансового лізингу (оренди), поставки товарів як внесок до статутного фонду

Джерело: складено автором на основі [147]

Додаток В
Класифікація сфер ризику

Показники	Назва сфери ризику
Митний режим	Імпорт
	Реімпорт
	Експорт
	Реекспорт
	Транзит
	Тимчасове ввезення / тимчасове вивезення
	Митний склад
	Вільна митна зона
	Безмитна торгівля
	Переробка на митній території
	Переробка за межами митної території
	Знищення або руйнування
	Відмова на користь держави
Можливий характер порушення	Неправильна класифікація товару
	Неправдиві дані про походження товару
	Заниження/завищення митної вартості товару
	Недекларування товару
	Контрабанда/приховування від митного контролю
	Неправильні дані про підстави надання пільг зі сплати митних платежів
	Неправильні дані про характеристики/властивості товару
Декларування товару не своїм найменуванням	
Можлива мета порушення	Ухилення від сплати/зменшення розміру ввізного мита
	Ухилення від сплати/зменшення розміру вивізного мита
	Ухилення від сплати/зменшення розміру особливого виду мита (антидемпінгового, спеціального, компенсаційного)
	Відшкодування ПДВ
	Ухилення від сплати/зменшення розміру акцизного податку
	Використання митних пільг
	Ухилення від нетарифних обмежень
Вид товару, стосовно якого може бути вчинене порушення	Товари сільськогосподарського виробництва
	Метали та брухт
	Товари, які містять об'єкти права інтелектуальної власності
	Отруйні, радіоактивні, вибухові речовини, небезпечні відходи
	Наркотичні засоби, психотропні речовини
	Зброя та боеприпаси
	Історичні та культурні цінності
Міжнародна торгівля дикими видами тварин та рослин, що перебувають під загрозою зникнення	

Джерело: складено автором на основі [124]

Додаток Д
Види порушень митних правил згідно Митного кодексу України
від 11.07.2002 № 92-IV

Стаття МКУ	Назва	Види стягнень	Розмір стягнень
1	2	3	4
329	Порушення режиму зони митного контролю	Штраф	до 20 НМДГ / від 50 до 100 НМДГ
330	Неподання митному органу документів, необхідних для здійснення митного контролю	Попередження або штраф	до 5 НМДГ (громадяни) до 10 НМДГ (посадові особи підприємств)
331	Видача товарів, транспортних засобів без дозволу митного органу або їх втрата	Штраф	від 500 до 1 000 НМДГ
332	Недоставлення до митного органу товарів, транспортних засобів, документів	Штраф	від 50 до 100 НМДГ
333	Незупинення транспортного засобу	Штраф	до 5 НМДГ
334	Відправлення транспортного засобу без дозволу митного органу	Штраф	до 5 НМДГ (громадяни) до 10 НМДГ (посадові особи підприємств)
335	Причалювання до суден, що перебувають під митним контролем	Попередження або штраф	до 20 НМДГ (громадяни) до 30 НМДГ (посадові особи підприємств)
336	Неправомірні операції з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, зміна їх стану, користування та розпорядження ними	Штраф або конфіскація	від 50 до 100 НМДГ (громадяни) від 100 до 500 НМДГ (посадові особи підприємств)
337	Вантажні та інші операції, що проводяться без дозволу митного органу	Штраф	до 10 НМДГ (громадяни) до 20 НМДГ (посадові особи підприємств)
338	Пошкодження або втрата митного забезпечення	Штраф	до 10 НМДГ (громадяни) до 20 НМДГ (посадові особи підприємств)
339	Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю	Штраф або конфіскація	від 50 до 100 НМДГ
340	Недекларування товарів, транспортних засобів	Штраф або конфіскація	від 100 до 1 000 НМДГ (громадяни) від 500 до 1 000 НМДГ (посадові особи підприємств)
341	Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання	Конфіскація	

Продовження дод. Д

1	2	3	4
342	Перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів і документів	Штраф	до 30 НМДГ
343	Неподання митного органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем або на територіях спеціальних митних зон	Штраф	від 3 до 30 НМДГ (громадяни) до 50 НМДГ (посадові особи підприємств)
344	Неподання митному органу документів та зразків товарів для проведення дослідження (аналізу, експертизи)	Попередження або штраф	до 30 НМДГ
345	Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності	Штраф + конфіскація	від 10 до 100 НМДГ (громадяни) від 30 до 150 НМДГ (посадові особи підприємств)
346	Порушення порядку зберігання товарів на митних ліцензійних складах та здійснення операцій з цими товарами	Штраф	від 500 до 1 000 НМДГ
347	Порушення встановленого порядку знищення (руйнування) товарів	Штраф	від 50 до 200 НМДГ
348	Порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів	Штраф або конфіскація	від 500 до 1 000 НМДГ
349	Порушення зобов'язання про транзит	Штраф або конфіскація	від 500 до 1 000 НМДГ
350	Порушення встановленого маршруту переміщення товарів	Штраф або конфіскація	від 50 до 100 НМДГ
351	Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем	Штраф + конфіскація	100% вартості товарів або транспортних засобів / 200% вартості товарів або транспортних засобів
352	Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю	Штраф + конфіскація	100% вартості товарів / 200% вартості товарів
353	Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю	Штраф або конфіскація	100% вартості товарів, транспортних засобів
354	Використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати податків і зборів, в інших цілях	Штраф	від 200 до 500 НМДГ
355	Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати податків і зборів або зменшення їх розміру	Штраф	від 100 до 500 НМДГ (громадяни) від 500 до 1 000 НМДГ (посадові особи підприємств)

Джерело: складено автором на основі [116]

Примітка до додатку В. До прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 № 4025-VI діяли такі стягнення за митні правопорушення: **стаття 351 МКУ** – штраф у розмірі від п’ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскація товарів, а також конфіскація транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України; **стаття 352 МКУ** – штраф у розмірі від п’ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскація цих товарів, а також конфіскація товарів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками) та транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів через митний кордон України [49].

Додаток Е

**Види порушень митних правил згідно Митного кодексу України
від 13.03.2012 № 4495-VI**

Стаття МКУ	Назва	Види стягнень	Розмір стягнень
1	2	3	4
468	Порушення режиму зони митного контролю	Попередження або штраф	20 НМДГ
469	Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем	Попередження або штраф; штраф	20 НМДГ / 500 НМДГ / 1 000 НМДГ
470	Недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів до органу доходів і зборів, видача їх без дозволу органу доходів і зборів або втрата	Попередження або штраф; штраф	10 НМДГ / 200 НМДГ / 500 НМДГ
471	Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю	Штраф + конфіскація	100 НМДГ
472	Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення	Штраф + конфіскація	100% вартості товарів, транспортних засобів
473	Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання	Конфіскація	
474	Перешкоджання посадовій особі органу доходів і зборів в доступі до товарів, транспортних засобів, документів	Штраф	100 НМДГ / 500 НМДГ
475	Неподання органу доходів і зборів звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем	Штраф	50 НМДГ
476	Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності	Штраф + конфіскація	1 000 НМДГ
477	Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони	Штраф	1 000 НМДГ
478	Порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами	Штраф	20 НМДГ / 500 НМДГ / 1 000 НМДГ

Продовження дод. Е

1	2	3	4
479	Порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі	Штраф	1 000 НМДГ
480	Порушення порядку здійснення операцій з переробки товарів	Штраф	1 000 НМДГ
481	Перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів	Попередження або штраф; штраф	50 НМДГ / 300 НМДГ / 1 000 НМДГ
482	Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем	Штраф + конфіскація	100% вартості товарів, транспортних засобів / 200% вартості товарів, транспортних засобів
483	Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю	Штраф + конфіскація	100% вартості товарів / 200% вартості товарів
484	Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю	Штраф або конфіскація	100% вартості товарів, транспортних засобів
485	Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів	Штраф	300% несплаченої суми митних платежів

Джерело: складено автором на основі [117]

Додаток Ж1

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл: Порухення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю

Переменные: x5, x1

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 \cdot x$

Коэфф.	a0	a1
Значение	8,229	6,454
Ст.ошиб.	7,119	1,592
Значим.	0,3003	0,0103

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1166	1	1166
Остаточн	354,7	5	70,94
Вся	1521	6	

Множеств R	R ²	R ² прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,87565	0,76677	0,72012	8,4228	16,44	0,0001

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	59,86	11,03	28,21
9	66,31	12,02	30,74
10	72,76	13,13	33,57
11	79,22	14,33	36,64
12	85,67	15,6	39,89

Модель: экспонента $Y = EXP(a_0 + a_1 \cdot x)$

Коэфф.	a0	a1
Значение	2,659	0,1923
Ст.ошиб.	0,2451	0,0548
Значим.	0,0004	0,0173

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,035	1	1,035
Остаточн	0,4204	5	0,08407
Вся	1,455	6	

Множеств R	R ²	R ² прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,84332	0,71119	0,65343	0,28995	12,31	0,0003

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	66,49	9,555	24,44
9	80,59	10,41	26,63
10	97,67	11,37	29,09
11	118,4	12,41	31,75
12	143,5	13,51	34,56

Додаток Ж2

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл: Недекларування товарів, транспортних засобів
(комерційного призначення)

Переменные: x5, x2

Модель: гипербола $Y = 1/(a_0+a_1/x)$

Коэфф.	a0	a1
Значение	0,003173	0,008196
Ст.ошиб.	0,002353	0,005064
Значим.	0,5814	0,1368

Источник	Сум.кв.др.	Степ.св	Средн.кв.др.
Регресс.	4,396E-5	1	4,396E-5
Остаточн	7,07E-5	5	1,414E-5
Вся	0,0001147	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,8145	0,38337	0,260040	0,0037604	3,109	0,0264

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	311,9	3301	8443
9	324,5	3597	9200
10	335,3	3929	1,005E4
11	344,6	4288	1,097E4
12	352,9	4668	1,194E4

Додаток ЖЗ

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл: Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів (комерційного призначення) через митний кордон України поза митним контролем

Переменные: x5, x3

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 \cdot x$

Коэфф.	a0	a1
Значение	-8,514	10,66
Ст.ошиб.	18,89	4,223
Значим.	0,6718	0,0521

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	3180	1	3180
Остаточн	2497	5	499,4
Вся	5677	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,74845	0,56018	0,47222	22,346	6,368	0,0021

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	76,74	29,26	74,83
9	87,4	31,88	81,55
10	98,06	34,82	89,07
11	108,7	38,01	97,21
12	119,4	41,38	105,8

Модель: экспонента $Y = \text{EXP}(a_0 + a_1 \cdot x)$

Коэфф.	a0	a1
Значение	2,288	0,255
Ст.ошиб.	0,2985	0,06674
Значим.	0,0011	0,0128

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,821	1	1,821
Остаточн	0,6235	5	0,1247
Вся	2,444	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,86308	0,74491	0,6939	0,35314	14,6	0,0002

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	75,84	26,79	68,53
9	97,86	29,2	74,68
10	126,3	31,89	81,57
11	163	34,81	89,03
12	210,3	37,89	96,92

Додаток Ж4

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл: Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю

Переменные: x5, x4

Модель: экспонента $Y = EXP(a_0+a_1*x)$

Коэфф.	a0	a1
Значение	5,878	0,1784
Ст.ошиб.	0,9637	0,2155
Значим.	0,0024	0,2805

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,902	1	1,902
Остаточн	6,501	5	1,3
Вся	8,402	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,8317	0,22633	0,071599	1,1402	1,463	0,2023

Гипотеза 0: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Модель: гипербола $Y = 1/(a_0+a_1*x)$

Коэфф.	a0	a1
Значение	0,002443	-0,0002376
Ст.ошиб.	0,0004770	0,0001066
Значим.	0,0044	0,0558

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,939E-6	1	1,939E-6
Остаточн	1,592E-6	5	3,185E-7
Вся	3,531E-6	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,8676	0,54909	0,458910	0,00056434	6,089	0,0024

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	2964	6494	1,661E4
9	1,348E4	7077	1,81E4
10	-5292	7730	1,977E4
11	-2212	8436	2,158E4
12	-1398	9184	2,349E4

Додаток К

<i>I</i>		<i>II</i>		<i>III</i>		<i>IV</i>	
Среднее	0,308571	Среднее	3	Среднее	4,657143	Среднее	7,771429
Стандартная ошибка	0,147687	Стандартная ошибка	1,667904	Стандартная ошибка	4,490512	Стандартная ошибка	6,293258
Медиана	0,2	Медиана	1,2	Медиана	0,2	Медиана	1,5
Мода	0,1	Мода	#Н/Д	Мода	0,2	Мода	#Н/Д
Стандартное отклонение	0,390744	Стандартное отклонение	4,41286	Стандартное отклонение	11,88078	Стандартное отклонение	16,6504
Дисперсия выборки	0,152681	Дисперсия выборки	19,47333	Дисперсия выборки	141,1529	Дисперсия выборки	277,2357
Эксцесс	4,876554	Эксцесс	6,517116	Эксцесс	6,999648	Эксцесс	6,96318
Асимметричность	2,147882	Асимметричность	2,532096	Асимметричность	2,645664	Асимметричность	2,636684
Интервал	1,14	Интервал	12,2	Интервал	31,5	Интервал	45
Минимум	0,01	Минимум	0,7	Минимум	0,1	Минимум	0,5
Максимум	1,15	Максимум	12,9	Максимум	31,6	Максимум	45,5
Сумма	2,16	Сумма	21	Сумма	32,6	Сумма	54,4
Счет	7	Счет	7	Счет	7	Счет	7
Наибольший(1)	1,15	Наибольший(1)	12,9	Наибольший(1)	31,6	Наибольший(1)	45,5
Наименьший(1)	0,01	Наименьший(1)	0,7	Наименьший(1)	0,1	Наименьший(1)	0,5
Уровень надежности(95,0%)	0,361378	Уровень надежности(95,0%)	4,081215	Уровень надежности(95,0%)	10,98789	Уровень надежности(95,0%)	15,39905

Додаток Л

	I	II	III	IV
Среднее	0,2656	0,4748	0,5554	0,5235
Медиана	0,2500	0,5238	0,5000	0,4783
Стандартное отклонение	0,1085	0,1789	0,2371	0,1868
Дисперсия выборки	0,0118	0,0320	0,0562	0,0349
Эксцесс	2,4569	-0,9005	0,5995	3,9058
Асимметричность	-1,3008	0,3053	1,0092	1,8658
Интервал	0,3372	0,4830	0,6542	0,5565
Минимум	0,0526	0,2759	0,3333	0,3571
Максимум	0,3898	0,7588	0,9875	0,9137
Сумма	1,8591	3,3233	3,8875	3,6648
Счет	7,0000	7,0000	7,0000	7,0000
Наибольший(1)	0,3898	0,7588	0,9875	0,9137
Наименьший(1)	0,0526	0,2759	0,3333	0,3571
Средне	0,2656	0,4748	0,5554	0,5235
Sigma	0,1085	0,1789	0,2371	0,1868
Var	40,87%	37,68%	42,69%	35,68%

Додаток М1

I		
	Столбец 1	Столбец 2
Столбец 1	1	
Столбец 2	0,998808	1

	Столбец 1	Столбец 2
Столбец 1	1	
Столбец 2	0,95446	1

	Столбец 1	Столбец 2
Столбец 1	1	
Столбец 2	0,921896	1

II		
	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	0,925824	1

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	0,738089	1

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	-0,06147	1

Додаток М2

III

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	0,769275	1

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	0,46291	1

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	-0,19612	1

IV

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	0,887646	1

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	0,866407	1

	Строка 1	Строка 2
Строка 1	1	
Строка 2	0,54134	1

Додаток Н

Модель: логарифмическая $Y = a_0 + a_1 \cdot \text{LN}(x)$

Коэфф. a_0 a_1
 Значение -2,865E5 3,805E4
 Ст.ошиб. 9,644E4   9842
 Значим.   0,0308   0,0122

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 4,032E9   1 4,032E9
 Остаточн 1,349E9   5 2,698E8
 Вся 5,381E9   6

Множеств R R^2 R^2 прив   Ст.ошиб.   F   Значим
 0,86564 0,74933 0,69919 16425 14,95 0,0002

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Модель: гипербола $Y = a_0 + a_1/x$

Коэфф. a_0 a_1
 Значение 1,337E5 -7,153E8
 Ст.ошиб. 1,242E4 1,642E8
 Значим.   0,0004   0,0079

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 4,26E9   1 4,26E9
 Остаточн 1,122E9   5 2,243E8
 Вся 5,381E9   6

Множеств R R^2 R^2 прив   Ст.ошиб.   F   Значим
 0,88971 0,79158 0,74989 14977 18,99 0,0001

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Додаток ПІ

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф.	a_0	a_1
Значение	-4102	6453
Ст.ошиб.	6210	1389
Значим.	0,5421	0,0063

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	1,166E9	1	1,166E9
Остаточн	2,7E8	5	5,4E7
Вся	1,436E9	6	

Множеств R	R^2	R^2 прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,9011	0,81198	0,77438	7348,3	21,59	0,0001

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	4,752E4	9621	2,461E4
9	5,397E4	1,048E4	2,682E4
10	6,043E4	1,145E4	2,929E4
11	6,688E4	1,25E4	3,197E4
12	7,333E4	1,361E4	3,48E4

Модель: экспонента $Y = EXP(a_0 + a_1 * x)$

Коэфф.	a_0	a_1
Значение	8,583	0,2988
Ст.ошиб.	0,2017	0,04511
Значим.	0	0,0018

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	2,5	1	2,5
Остаточн	0,2849	5	0,05697
Вся	2,785	6	

Множеств R	R^2	R^2 прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,94749	0,89773	0,87728	0,23869	43,89	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	5,832E4	7715	1,973E4
9	7,863E4	8408	2,15E4
10	1,06E5	9183	2,349E4
11	1,429E5	1,002E4	2,563E4
12	1,927E5	1,091E4	2,791E4

Додаток П2

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x3, x2

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф.	a0	a1
Значение	3,431E4	1,281E4
Ст.ошиб.	1,06E4	2370
Значим.	0,023	0,0036

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	4,595E9	1	4,595E9
Остаточн	7,866E8	5	1,573E8
Вся	5,381E9	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,92403	0,85382	0,82459	12543	29,21	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	1,368E5	1,642E4	4,2E4
9	1,496E5	1,79E4	4,577E4
10	1,624E5	1,955E4	5E4
11	1,752E5	2,133E4	5,457E4
12	1,88E5	2,323E4	5,94E4

Модель: логарифмическая $Y = a_0 + a_1 * LN(x)$

Коэфф.	a0	a1
Значение	3,64E4	4,035E4
Ст.ошиб.	1,035E4	7537
Значим.	0,0172	0,0038

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	4,582E9	1	4,582E9
Остаточн	7,992E8	5	1,598E8
Вся	5,381E9	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,92276	0,85148	0,82178	12643	28,67	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	1,203E5	1,655E4	4,234E4
9	1,251E5	1,804E4	4,614E4
10	1,293E5	1,97E4	5,039E4
11	1,332E5	2,15E4	5,5E4
12	1,367E5	2,341E4	5,988E4

Додаток ПЗ

Модель: степени $Y = a_0 + a_1 \cdot \text{SQR}(x)$

Коэфф.	a_0	a_1
Значение	-6290	4,77E4
Ст.ошиб.	1,671E4	8355
Значим.	0,7201	0,003

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	4,666E9	1	4,666E9
Остаточн	7,157E8	5	1,431E8
Вся	5,381E9	6	

Множеств R	R^2	R^2 прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,93113	0,86701	0,84041	11964	32,6	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
8	1,286E5	1,566E4	4,007E4
9	1,368E5	1,707E4	4,366E4
10	1,445E5	1,864E4	4,769E4
11	1,519E5	2,035E4	5,205E4
12	1,589E5	2,215E4	5,666E4

ДЕРЖАВНА МИТНА
СЛУЖБА УКРАЇНИ

THE STATE CUSTOMS
SERVICE OF UKRAINE

ДЕПАРТАМЕНТ МИТНИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА
СТАТИСТИКИ

DEPARTMENT OF CUSTOMS
INFORMATION
TECHNOLOGY AND
STATISTICS

вул. Десятківська, 11-Г, м.Київ, 04119
Тел.: +380 44 481-20-05, 481-20-69
Факс: +380 44 481-19-90, 481-20-94
e-mail: dmits@customs.gov.ua

11-g, Dehtiarivska Str., Kyiv, Ukraine, 04119
Tel.: +380 44 481-20-05, 481-20-69
Fax: +380 44 481-19-90, 481-20-94
e-mail: dmits@customs.gov.ua

26.12.2012 № 09/433-г

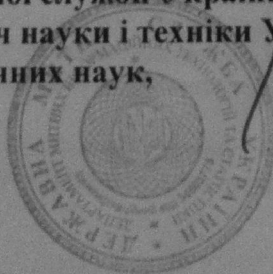
На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження «Фінансові ризики функціонування митної системи України»
Крисоватої Катерини Вікторівни

Надані аспіранткою кафедри податків і фіскальної політики Крисоватою К.В. пропозиції по результатам дисертаційного дослідження представляють науково-практичний інтерес та були використані Департаментом митних інформаційних технологій та статистики Державної митної служби України в ході реалізації системотехнічного проекту розбудови багатофункціональної комплексної системи "Електронна митниця" в частині впровадження системи управління ризиками та формування автоматизованих профілів ризику.

Начальник Департаменту
митних інформаційних технологій та статистики
Державної митної служби України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
доктор економічних наук,
професор

[Handwritten signature]

ПАШКО П.В.

010049

МІНІСТЕРСТВО ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ
Чернівецька митниця Міндоходів

вул. Руська, 248 М, м. Чернівці, 58000, тел./факс (0372) 55-38-97
 e-mail: cv@customs.gov.ua, код ЄДРПОУ 38647030

23. 12. 13 № 06.1-28 /01/6392 На № _____ від _____

Довідка

*про впровадження результатів наукового дослідження
 аспіранта кафедри податків і фіскальної політики
 Тернопільського національного економічного університету*

Криватової Катерини Вікторівни

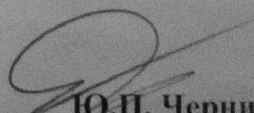
Результати дисертаційного дослідження ***Криватової Катерини Вікторівни*** «Фінансові ризики функціонування митної системи України», підготовлені для захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – «Фінанси, гроші та кредит» використовуються Чернівецькою митницею Міністерства доходів і зборів України.

Зокрема враховані пропозиції дисертанта щодо вдосконалення системи митного пост-аудиту спрямованого на підвищення ефективності забезпечення економічних інтересів держави, захисту внутрішнього ринку від незаконного ввезення товарів, боротьбу з корупцією та ін., що в практичному застосуванні дозволить зменшити вірогідність виникнення фінансових ризиків при здійсненні зовнішньоекономічних відносин держави.

Також заслуговують на увагу пропозиції автора щодо:

- прагматики використання заходів мінімізації наслідків впливу фінансових ризиків в митній системі України;
- можливостей застосування позитивів міжнародного досвіду в сфері аналізу ризикоутворюючих факторів, що дозволить зменшити або взагалі унеможливити настання непередбачуваних результатів дії фінансових ризиків.

Начальник
Чернівецької митниці Міндоходів

Ю.П. Черниш

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
Tel./Fax +380 (352) 47 50 51
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
Тел./факс +380 (352) 47 50 51
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

№ 126.05 / 1364

«26» 05 2014 р.

На № _____ від _____

«Затверджую»

Перший проректор Тернопільського
національного економічного університету
М.І. Шинкарик

ДО ВІДКА
про практичне застосування результатів дисертаційної роботи
Кривоної Катерини Вікторівни
на тему: «Фінансові ризики функціонування
митної системи України»

Результати дисертаційного дослідження Кривоної Катерини Вікторівни аспірантки кафедри податків і фіскальної політики на тему «Фінансові ризики функціонування митної системи України», підготовлені для захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету кафедрою податків та фіскальної політики та кафедрою фінансово – економічної безпеки, зокрема:

- при підготовці завдань для лекційних та практичних занять з дисципліни «Митна справа»;
- під час розробки методичних матеріалів та робочої програми з дисципліни «Фіскальна безпека держави»;
- при підготовці для написання науково – дослідних завдань з дисципліни «Митний контроль і митне оформлення».

Застосування в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету кафедрою податків та фіскальної політики та кафедрою фінансово – економічної безпеки матеріалів дисертаційного дослідження Кривоної Катерини Вікторівни «Фінансові ризики функціонування митної системи України» дало змогу адаптувати перелічені дисципліни до сучасних умов розвитку економіки України з урахуванням пріоритетів та загальнотеоретичних вимог концепції сталого розвитку.

Завідувач кафедри
фінансово – економічної безпеки

В.П. Мартинюк

Заступник зав. кафедри
податків та фіскальної політики

В.А. Валігура

ДОГОВІР №

про надання інформаційних послуг

04.08 2014

м. Київ, Україна

Фізична Особа Підприємець Коломієць Людмила Миколаївна, далі по тексту - Виконавець, в особі Коломієць Л.М., що діє особисто на підставі свідоцтва про державну ресетрацію № 2065000000016039 від 29.10.2007 р. та Фізична Особа Дисцова К.В. надалі за текстом „Замовник”, з другої сторони, уклали цей Договір про наступне:

1. Предмет Договору

1.1. Виконавець надає замовникові інформаційні послуги відповідно до умов цього договору і на основі замовлення, а замовник зобов'язується передати виконавцеві замовлення, сплатити і прийняти послуги в порядку встановленому цим договором.

2. Умови і порядок виконання Договору

2.1. Замовник зобов'язується своєчасно передати виконавцеві інформацію необхідну для надання послуг у вигляді замовлення і здійснити оплату послуг у відповідності с п. 3.3 і п. 4 цього договору.

2.2. Замовник зобов'язаний забезпечити відповідність переданої інформації загальноприйнятим етичним нормам її достовірність. Передачею замовлення Замовник підтверджує передачу виконавцеві всіх прав, необхідних для надання послуг.

2.3. Виконавець після отримання від Замовника замовлення ухвалює рішення або про надання послуг, або про відмову в послугах.

2.4. Послуги є наданими з моменту фактичного виконання робіт по виконанню замовлення. Після надання послуг сторони складають Акт приймання-здачі робіт.

3. Вартість і порядок оплати

3.1. Загальна вартість послуг з договору визначається як сума вартостей послуг з кожного замовлення.

3.2. Вартість послуг з кожного замовлення встановлюється окремо.

3.3. Замовник зобов'язаний здійснити передоплату вартості послуг виконавця по кожному замовленню в повному об'ємі і в перебігу 2 (два) банківських днів після отримання від виконавця рахунку-фактури на оплату послуг шляхом перерахування грошових коштів, в сумі вказаною в рахунку-фактурі на розрахунковий рахунок Виконавця або надати кошти готівкою в залежності від обраної Замовником форми проведення розрахунків.

4. Відповідальність Сторін

4.1. Виконавець несе відповідальність за виконання сплаченого замовлення в об'ємі, передбаченому цим договором і чинним законодавством України.

4.2. Замовник несе повну відповідальність за порушення вимог передбачених чинним законодавством України відносно інформації переданої Виконавцеві. У разі порушення Замовником вимог чинного законодавства України і у зв'язку з цим застосування до Виконавця санкцій контролюючих органів, Замовник відшкодовує Виконавцеві всі пов'язані з цим збитки Виконавця в повному обсязі.

4.3. У разі часткової або повної відмови Замовника від замовлених послуг, Замовник зобов'язаний письмово повідомити про таку відмову Виконавцеві не менше чим за 7 (сім) календарних днів до дня надання послуг.

4.4. У разі порушення Замовником передбаченого п. 4.3 цього договору терміну відмови від замовлених послуг, замовлення підлягає оплаті повністю, незалежно від фактично виконаного обсягу. Виконавець не несе відповідальності за будь-які наслідки, що наступили для Замовника в результаті виконання замовлення.

4.5. Вимога Замовника про повне або часткове припинення виконання замовлення, а також будь-які зміни в замовленні може бути задоволено Виконавцем лише за наявності технічної можливості і часу необхідного для здійснення дій з припинення виконання замовлення Виконавцем. Робота по внесенню змін до замовлення прийнятого до виконання оформляється сторонами і підлягає оплаті як нове замовлення на надання послуг.

4.6. У разі порушення Замовником терміну оплати послуг Виконавець має право припинити надання послуг і вимагати від Замовника виконання цього договору відповідно до чинного законодавства України.

4.7. Виконавець не несе відповідальності за порушення термінів і якість надання послуг, а також має право відмовити Замовникові в наданні послуг в наступних випадках:

- а) невчасного надання Виконавцеві замовлення;
- б) порушення терміну оплати послуг встановленого п. 3.3. договорів;
- в) невиконання Замовником зобов'язань встановлених п. 2.2. договорів.

5. Термін дії договору.

5.1. Цей договір набуває чинності з моменту його підписання Сторонами.
5.2. Цей договір може бути розірваний:

- а) при невиконанні Виконавцем або Замовником своїх зобов'язань за договором;
- б) за ініціативою будь-якої із Сторін, через 7 днів після попередження іншої сторони письмовим повідомленням.

6. Інші умови договору

6.1. У разі настання незалежних від Сторін форс-мажорних обставин, які зроблять неможливим виконання стороною зобов'язань за договором, Сторона звільняється від відповідальності за невиконання зобов'язань за договором на час дії форс-мажорних обставин, виключаючи зобов'язання по оплаті послуг.

6.2. Всі спори і суперечності, що виникли при виконанні Договору, вирішуються Сторонами шляхом переговорів. Взаємини Сторін не врегульовані Договором регламентуються чинним законодавством України.

6.3. Цей договір складений при повному розумінні Сторонами його умов і термінології українською мовою у двох примірниках, що мають рівну юридичну силу.

7. Адреса і реквізити

Виконавець:

м.Київ
ФОП Коломієць Людмила Миколаївна
Свідотство №2065000000016039 від 29.10.2007
Р/р 26001026499400
в АкіБ "УкрСюбанк" МФО 351005,
Ідентифікаційний код ЄДРПОУ 2167504365

Л.М. Коломієць

М.П.

Замовник:

0966340529
kati_koch@mail.ru
[Handwritten signature]